

Ny industri
– greier Norge
omstillingen?

Margaret Eide Hillestad
Chr. Anton Smedshaug

Rapport 10–2020

Forfatter	Margaret Eide Hillestad & Chr. Anton Smedshaug
Tittel	Ny industri – greier Norge omstillingen?
Prosjekt	Skog og industri
Utgiver	AgriAnalyse
Utgiversted	Oslo
Utgivelsesår	2020
Antall sider	93
ISSN	1894-1192, Internett: ISSN 1894-1899
Emneord	Skog, bioøkonomi, industri, skatt
Forsidebilde	Mjøstårnet, Moelven Industri

Litt om AgriAnalyse

AgriAnalyse er en faglig premissleverandør og et kompetent utredningsmiljø i spørsmål knyttet til landbruk og politikk. AgriAnalyse arbeider med nasjonale, internasjonale og organisasjonsinterne problemstillinger innenfor våre prioriterte satsingsområder. Ansatte i AgriAnalyse har tverrfaglig bakgrunn med kompetanse fra flere ulike samfunnsvitenskapelige og landbruksfaglige tradisjoner. Se www.agrianalyse.no for mer informasjon.

Forord

Denne rapporten er en videreføring av en tidligere rapport: *Rikere og renere – ny industri for velferdsstaten*, støttet av Norges Skogeierforbund, Norskog og Statskog. Nå gjennomføres en videreutvikling etter en bevilgning fra Skogtiltaksfondet og og Leif Høegh Stiftelse.

Målet med rapporten er å grunngi behovet for nødvendige tiltak for å styrke investeringene i norsk industri generelt og i norsk skogbasert industri spesielt.

Rapporten gir grunnlag for å forstå betydningen av industri for samfunnet og viktigheten av norsk industri og skognæring spesielt, samt at den gir en oversikt og betraktninger over virkemiddelapparatet nasjonalt, med forslag til nødvendige forbedringer for å få til en reell norsk omstilling.

Rapporten omhandler videre statens rolle i økonomi og industriutvikling med skogens verdikjede som eksempel. Rapporten gir også en vurdering av de nasjonale virkemidlene knyttet til prosessen fra utvikling til industriell produksjon. Vi håper dette vil bidra til økt oppmerksomhet rundt industriell produksjon i Norge slik at våre lange verdikjeder sikres, ikke minst basert på norske råvarer.

Vi takker Per Gunnar Skorge, Ellen Alfsen, Per Skogstad, Geir Vollsæter, Erik Ødegård, Monica Grindberg og Arne Rørå for kommentarer som har forbedret rapporten.

Oslo, november 2020

Chr. Anton Smedshaug
Daglig leder AgriAnalyse

Innhold

SAMMENDRAG	1
1 INNLEDNING.....	9
2 INDUSTRI OG NORSK KAPITALBRUK	19
2.1 NÆRINGSINVESTERINGER	21
2.2 KONKURRANSEEVNE.....	28
2.3 ENERGI OG INDUSTRI	30
3 KAPITAL FOR FRAMTIDA.....	32
3.1 EIENDOMSMARKEDET BINDER KAPITAL	34
3.2 SKATT FOR BEDRIFTER.....	36
3.3 EIERSKAP I NORSKE BEDRIFTER	41
3.4 ØKE ARBEIDENDE KAPITAL GJENNOM SKATTETILTAK	41
4 KAMPEN OM SKOGRESSURSEN.....	46
4.1 SKOGINDUSTRI.....	47
4.2 TØMMERPRISER OG AVVIRKNING	51
4.3 EKSPORT AV NORSK TØMMER OG MASSEVIRKE.....	55
4.4 SKOGBASERT VERDIKJEDE.....	59
4.5 SKOG OG KLIMAVENNLIG INDUSTRI.....	62
5 SAMMENLIGNING NORGE, SVERIGE OG FINLAND.....	65
5.1 AVVIRKNING I FINLAND, SVERIGE OG NORGE.....	67
5.2 SKOGINDUSTRI I SVERIGE	68
6 EN HELHETLIG INDUSTRIPOLITIKK.....	71
6.1 BEHOV FOR KAPITAL.....	72
6.2 FORSKNING OG UTVIKLING SOM VIRKEMIDLER.....	78
6.3 MARKEDSUTVIKLING OG BÆREKRAFTIGE INVESTERINGER.....	79
6.4 KONKLUSJON	82
LITTERATUR	84
VEDLEGG 1.....	86
VEDLEGG 2.....	87
VEDLEGG 3	88

Sammendrag

Hillestad, Margaret Eide & Smedshaug, Chr. Anton (2020): *Ny industri – greier Norge omstillingen?* Rapport 10–2020. AgriAnalyse. Oslo.

Norge må ha noe å leve av etter oljen, og selv om verden vil trenge olje i mange år framover, er Norge allerede på etterskudd med nødvendig omstilling. Koronakrisen våren 2020 har vist at det er nødvendig å ha en bred produksjonsbase med variert nasjonal produksjon for å dekke behovet for varer og tjenester i befolkningen, og sikre inntekter og arbeidsplasser. Vi trenger omstilling før oljen og trenger den enda mer nå etter utbruddet av koronapandemien.

I 2019 eksporterte Fastlands-Norge varer for om lag 472 milliarder kroner, der prosessindustrien (herunder treforedling) sto for rundt en tredjedel. Importen ligger imidlertid på 758 milliarder kroner. Importunderskuddet for Fastlands-Norge ble på 277 milliarder kroner for 2019, eller på over halvparten av eksportverdien. Importunderskuddet har økt med 50 prosent bare siden 2014, da omstillingen skulle begynne i forbindelse med forrige oljeprisfall. Det betyr at fastlandsindustrien per nå ikke er i nærheten av å fylle rommet etter oljen. Dette er alvorlig også fordi Norge har et underskudd i handelsbalansen for tjenester. Dette bildet forverret seg våren 2020, hvor koronakrisen førte til en bråstopp i internasjonal handel, og norsk eksport falt mer enn importen. Halvveis ut i 2020 var Fastlands-Norges handelsunderskudd på 142 milliarder kroner, dvs. 4 prosent større enn i fjor, og for juni var underskuddet rekordstort, dvs. 10 milliarder kroner, da også *inkludert olje*.

Ikke bare skal Norge omstilles, men Norge må også oppfylle sine mål om reduksjon av klimagassutslipp med 50 prosent fra 1990 innen 2030. Dermed må Norge tilpasse store deler av landets produksjon og forbruk. I 2018 var klimagassutslipp fra Norge på 52,0 millioner tonn CO₂-ekvivalenter, og i 1990 var klimagassutslippene 51,5 millioner tonn CO₂-ekvivalenter. Industrien står for 23 prosent av de totale utslippene, men kan fortsatt forbedre regnskapet bl.a. med karbonfangst og lagring¹, og ved å erstatte fossilt kull med biokull. EU-kommisjonen har vedtatt at Europa skal være det første karbonnøytrale kontinentet innen 2050. Norge er en del av EUs klimapolitikk, og våren 2020 meldte Norge inn som det tredje landet i verden forsterkede klimamål². Det innebærer klimakutt på minst 50 prosent og opp mot 55 prosent fra 1990-nivå.

Industri og samfunn

En sterk industrisektor er nødvendig for å opprettholde velstand over tid. Dette fordi grunnleggende teknologiutvikling i samfunnet er knyttet opp til industriell produksjon og

---

¹ <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/energi-karbonfangst-og--lagring.-eu-norge-hoynivamote-og-hoynivakonferanse-i-oslo/id2669748/>

² <https://www.regjeringen.no/no/tema/klima-og-miljo/innsiktsartikler-klima-miljo/klimaendringer-og-norsk-klimapolitikk/id2636812/>

utvikling, og til at det skapes store overskudd i en godt drevet sektor som kan brukes til samfunnsinvesteringer. Sektoren har stor direkte og ikke minst indirekte sysselsettingseffekt. Videre har industrien ringvirkninger i form av utvikling og kompetanse i hele samfunnet. Dessuten er industriell vareproduksjon grunnlag for eksport som igjen gir nødvendig inntekt for å betale nødvendig import. Generelt for de største industrilandene i verden bidrar industrien med 70 prosent av eksportinntektene.

I EU i 2018 kom 14 prosent av verdiskapingen fra industrien, Sverige var på samme nivå, mens Norge lå på rundt 7 prosent. EU har som målsetting å øke industriens andel til 20 prosent, mens Norge ikke har noen målsetting for industriens bidrag til BNP. Industriinvesteringene i Norge har ligget stabilt på drøye 20 milliarder kroner siden toppnivået på 33 milliarder i 2008, for 2019 ble investeringene på 31 milliarder, mens anslaget for 2020 ligger på 26 milliarder, der næringsmiddelindustrien er den eneste som stiger. Til sammenligning utgjør de statlige investeringene i samferdsel gjennom NTP på nasjonalt nivå rundt 89 milliarder kroner årlig (1064 milliarder over 10 år). Tilsvarende var investeringene på rundt 39 milliarder i energi- og kraftforsyning i 2019. Men de store investeringene i produksjonslivet går fortsatt til olje (ca. 170 milliarder kroner), mens bygg og eiendom sto for ca. 232 milliarder i 2019 (Nasjonalregnskapet).

Endret skattepolitikk

Kapitalstrømmen i samfunnet må kanaliseres mot industri og produksjon. I dag bruker staten store summer på eksempelvis samferdsel, anlegg og kraftforsyning. I privat sektor går kapital i for stor grad til eiendomssektoren og petroleum. Dette skyldes bl.a. gunstige ordninger med rentefradrag for privatpersoner for alle gjeldsrenter, lave renter som øker husholdningenes låneevne, formuesskattens innretning, stor etterspørsel etter bolig på grunn av vekst i folketallet og at bolig brukes som investeringsobjekt av profesjonelle investorer. I likhet med andre land må Norge bruke skattesystemet til å stimulere til sparing og investeringer i produksjonsapparatet. Kombinasjonen av rentefradrag og den etter hvert særnorske formuesskatten i kombinasjon med utbytteskatt er med og stimulerer til at privat kapital går til eiendom og i for liten grad til ny produksjon og verdiskaping. Derfor bør det skje endringer for å få flyttet kapital over i produktiv sektor, særlig nå som vi trenger rask og effektiv nyskaping og etablering av nye bedrifter.

I Norge fungerer skattesystemet slik at en del bedrifter i perioder med lav lønnsomhet og i oppstartfasen får høy eiendoms- og formuesskatt selv om de taper penger, på den annen side er selskapsskatten (som er på overskudd) nylig senket fra 28 prosent i 2013 til 22 prosent i 2019, med provenykostnad på 15 milliarder kroner. Dette er motsatt av oljesektoren som stimuleres i tidlig fase med skatterefusjon for letekostnader, men skattlegges hardt (med særskatt på toppen av selskapsskatten hvis letingen medfører utbygging og produksjon) når inntektene først kommer, f.eks. gjennom ressursrenteskatt.

- Formuesskatten på arbeidende kapital bør senkes og på sikt fjernes.
- Gradvis erstatte rentefradraget i husholdningene med spare- og investeringsstimulerende tiltak, og skattetiltak med god fordelingsprofil.

- Sterkere stimuli til å investere i oppstartsselskaper og selskaper i tidlig fase, bidra til å utvikle sterkere kapitalmiljøer for oppstartsselskaper.
- Opprettholde sterkt redusert formuesverdi for aksjer i oppstartsselskaper og sikre gunstige opsjoner for ansatte.
- Beholde «koronaavskrivninger» i saldogruppe D (maskiner mv.), med høy startavskrivning.
- Redusere eiendomsskatt på produksjonsbedrifter. Et annet tiltak kan være å frita oppstartsbedrifter for eiendomsskatt.
- Innføre skattekreditter framfor skattelette for industrielle investeringer.

En industrialiserende stat

Videre bør det utvikles en del generelle utviklingsmodeller som fremmer industriell utvikling og særlig automatisering, noe som vil være viktig i et land med høye lønninger. Et toppindustrienter for automatisering i industrien bør etableres som kan fungere som teknologiutvikler for ulike industrier. Dette kan gjerne gjøres flere steder i landet, men med mulig hovedsenter på Kongsberg. Skal Norge greie omstillingen, må målet gjennomsyre politisk handling på mange områder, slik som:

- Store offentlige investeringer og valg av løsninger rettes mot sektorer der norsk industri har leveringsevne og slik skaper større nasjonal etterspørsel.
- Klima- og miljøkrav innrettes slik at det legges til rette for produkter fra egen industri.
- Standarder og spesifikasjoner fremmer norsk teknologi og produksjon (eksempelvis NORSOK-standard i petroleumssektoren som har til hensikt å redusere utviklings- og gjennomføringskostnader).
- Stortingets utvikling av nye krav og pålegg, og timingen av disse, må kombineres med en konkret strategi for egen industris leveringsevne.
- Klimapolitikken må legge til rette for nasjonale investeringer og sikre globale klimareduksjoner samtidig som øvrig miljøregelverk må være på linje med sammenlignbare vestlige land.
- Stortinget må være en rasjonell og langsiktig tilrettelegger for å sikre industrielle investeringer med lang levetid.

Det innebærer at nye krav som for eksempel innhold i merkeordninger, innblandingskrav for drivstoff med lav CO₂-intensitet og utvikling av avgiftspolitikken, som «plastposeavgift for å fremme bioplast», må gjennomføres i tråd med egen industris leveringskapasitet. Dette gjelder også krav-innhold i offentlige innkjøpsordninger, for eksempel i forbindelse med bygg av nye offentlige institusjoner i tre.

Videre kan norsk industri levere ferger på fornybar energi som kan forbedre fjordkryssinger, mens man får langt mindre ut av ny bro- eller tunnelbygging. I f.eks. Oslofjorden kan norskbygde passasjerbåter avlaste veinettet, mens tunge kjøretøy og luftfart kan stimuleres til å bruke biodiesel.

For å revitalisere norsk industri må forsknings- og utviklingspolitikken, fra innovasjon til industriell produksjon, utvikles videre. Innovasjon Norge og fond som Investinor har fått en

noe økt pott og kan utvise større fleksibilitet i denne fasen, som ofte kalles «Dødens dal». Enovas mandat bør revideres til å komme inn tidligere i industrielle prosesser og omfatte både kvotepliktig og ikke-kvotepliktig industri, i tillegg til at de i dag fungerer godt innenfor tilskudd de gir til bedret teknologibruk. Dog skilles det ikke mellom norsk og utenlandsk teknologi. Men med et sterkere norsk industrimandat og vekt på pilot- og demoanlegg, samt økte midler til nettopp dette, får institusjonen et klarere norsk industrifokus.

- Større fleksibilitet og mer midler i Innovasjon Norge for å støtte fasen fra forskning til pilotproduksjon og demoanlegg, som ofte kalles «Dødens dal».
- Etablering av en industriell låneordning som kan gi konkurransedyktige lån til prosjekter med høy samfunnsmessig lønnsomhet, vil være viktig, både innenfor og utenfor skogsektoren. En slik låneordning kan da sammen med egenkapital gi grunnlag for tilskudd eksempelvis fra Enova.
- Senke avkastningskravet til 4–6 prosent for offentlige fond for å sikre investeringer. SPU har et avkastningskrav på 4 prosent, og Folketrygdfondet har levert rundt 7 prosent de siste 15 årene.
- Enovas industrifokus kan utvides til å komme inn tidligere i prosessen, og således utvide industrimandatet og prioritere tiltak som styrker norsk produksjon, da all ny industri i dag innebærer bedre energibruk og lavere klima- og miljøutslipp. Enova må også kunne støtte biobaserte løsninger med høy substitusjonseffekt, samt byggeløsninger med lavt klimafotavtrykk.
- Utvide mandat og finansiering av Nysnø og Investinor slik at de også kan bidra til mer modne selskap og teknologi. Oppheve begrensning på investeringer i samarbeid med heleide offentlige selskap. Utvide mandat til å kunne gå inn med mer enn 49 prosent av satsingen.
- Gi mulighet til å gå inn tidlig og uten andre private aktører i nystartede selskaper.
- Et toppindustrienter for automatisering i industrien bør etableres som kan fungere som teknologiutvikler for ulike industrier.
- Optimalisere utdanning og forskning, dvs. sikre tilstrekkelig kompetanse på universitets- og oppdragsinstitusjoner.
- Sikre konkurransedyktig nettleie fra Statnett og øvrige nettselskaper samt lange kraftkontrakter som legger til rette for ny industri, slik det opprinnelig ble gjort.
- Sikre at regelverket for CO₂-kompensasjon gir norsk industri tilsvarende muligheter og betingelser som utenlandsk industri.

Bioøkonomien er industri basert på fornybare råvarer

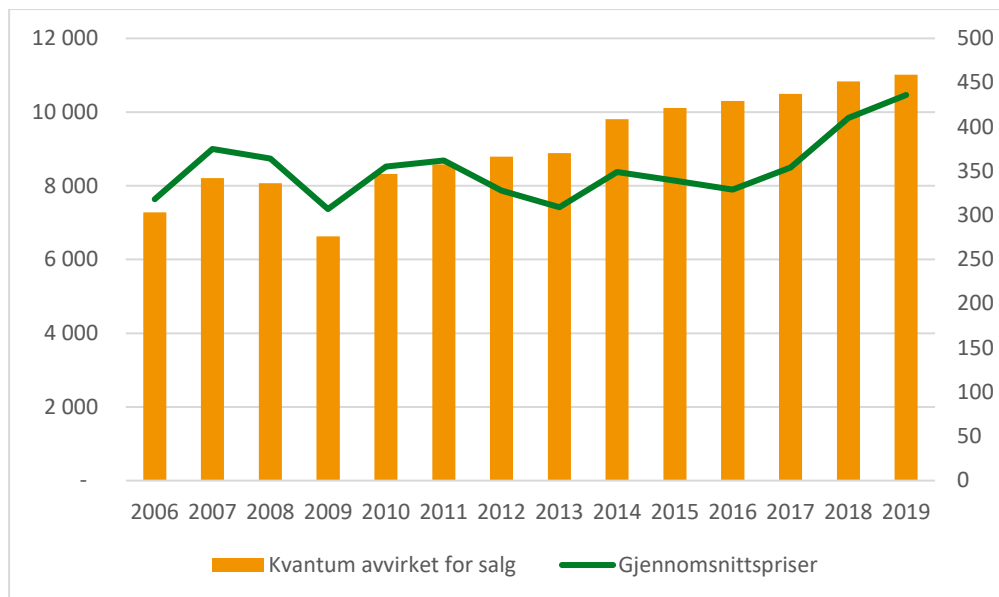
Treforedlingens lange nasjonale verdikjede gjør samfunnseffektene særlig store. Norsk skogindustri har historisk sett vært stor i forhold til avvirkning, og Norge har tradisjonelt importert tømmer for å ha tilstrekkelig tilgang på råvarer til egen industri og sagbruk, i et omfang på 4,3 millioner m³ per år på det meste. I 2019 viser anslag for netto eksport av

tømmer 3,8 millioner m³. Det er naturlig å ha som ambisjon at i første omgang skal tilsvarende volum tømmer som avvirkes i Norge, foredles i Norge.

Uttak av tømmer for salg i 2019 var på 11 millioner m³. Et årlig forventet uttak av tømmer fra norske skoger rundt år 2020 er også beregnet til 11 millioner m³, i tillegg kommer antatt 2 millioner m³ vedhogst fra skogarealene.

Figur 1.1 Kvantum avvirket for salg og gjennomsnittspriser fra 2006–2019. (SSB tabell 07413 gjennomsnittspris per kroner per m³; tabell 08979 avvirkning for salg i m³)

Omsetning i skog- og trenæringen har økt fra 2010, hvor omsetningen var på det laveste som følge av nedlegging av papirfabrikker, og fram til 2017. Det er eksport av tømmer og produksjon av trelast samt varer av tre som har økt mest.

Tabell 1.1 Omsetning i skog- og trenæringene fra 2008 til 2017. (SSB tabell 08228, proff.no 2020 og AgriAnalyse)

	Skogbruk og tjenester	Produksjon av trelast og varer av tre	Produksjon av papir mm	Borregaard*	Totalt**
2008	5 644 302	27 389 486	16 991 048		50 024 836
2009	4 880 726	23 085 190	12 841 578		40 807 494
2010	5 737 314	25 155 838	14 366 468		45 259 620
2011	6 665 696	26 403 711	14 331 502		47 400 909
2012	6 869 380	26 430 187	9 592 605		42 892 172
2013	6 661 802	25 699 102	8 523 697		40 884 601
2014	6 899 197	26 844 095	8 133 536	3 001 124	44 877 952
2015	7 424 040	28 494 054	12 049 339	3 032 051	50 999 484
2016	8 025 238	30 226 046	12 851 347	3 354 595	54 457 226
2017	8 266 791	31 325 683	13 146 383	3 494 357	56 233 214

*Borregaards omsetningstill inkluderer også utenlandsomsetning i konsernet.

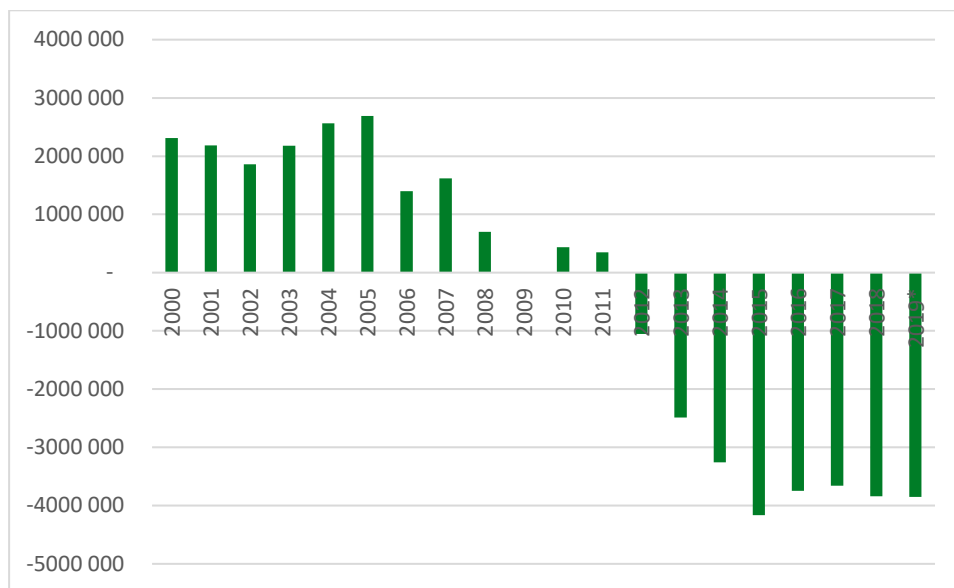
** Her inngår Borregaards utenlandsomsetning og innkjøpsverdi på tømmeret.

Både skogens verdikjede og delvis også nasjonal velstand avhenger av at Norge lykkes i å revitalisere norsk trelast og treforedling. Det vil kreve en helhetlig politikk samt reguleringssystemer som treffer hele produktkjeden fra innovasjon til sluttprodukt, og som ser helheten i produksjonen fra trelast til cellulose, biodrivstoff, biokull, byggestandarder med mer. Den samlede effekten vil bli størst dersom det realiseres planer om trebaserte produkter som gir høy verdiskaping kombinert med systematisk satsing på trelastindustri.

Mange produkter, som biodrivstoff, er følsomme for endringer i avgiftsnivået og kortsiktige og plutselige endringer. Med økt innblandingskrav er nå det nasjonale markedet mer enn stort nok for en nasjonal industrisatsing. Både bioolje og bioetanol er produkter som også kan benyttes som innsatsfaktorer i annen prosessindustri. Dette gir utvidede markedsmuligheter for produktene. Og bruk av norsk biomasse gjør det enklere å fase ut palmeoljen. Da er det viktig at det legges til rette for at norsk industri kan utnytte denne muligheten.

Samtidig oppstår en ny mulighet mot prosessindustrien, som ønsker trekull som reduksjonsmiddel framfor fossilt kull. Dette er en viktig kobling mellom treforedlingsindustri og denne typen industri.

Figur 1.2 Handelsbalanse rundvirke og flis (netto import-eksport i tonn, 2019, foreløpige tall). (SSB tabell 08809: Utenrikshandel med varer, etter år, import/eksport, statistikkvariabel, land og varegruppe)

Tiltak rettet mot skogindustrien

Et hovedproblem for utvikling av ny treforedling er lav egenkapital og moderat mulighet for å stille sikkerhet for store prosjekter. Men de siste tre-fire årene er det realisert prosjekter knyttet til energipellets og isolasjon på 500 000 m³ råvare, samt at eksisterende industri kan øke med om lag 500 000 m³ dersom konjunktorene er gode. Likevel er det om lag 3 millioner m³ som gjenstår for å sikre foredling tilsvarende det norske hogstvolumet. Dette vil kreve investeringer i milliardklassen, enten det er omfattende produksjon av råvare for biodrivstoff eller et bioraffineri, eller økt utnyttelse av tømmer til produksjon av bygningsmaterialer.

Da vil følgende grep kunne hjelpe:

- Virkemiddelapparatet må få føring om å støtte utvikling av biobaserte produkter med høy klimanytte. Eksempelvis må Enova kunne støtte innovasjon innen bioraffinering, biokull og bygningsløsninger med lavt klimafotavtrykk.
- Gi statsbedrifter utvidet anledning til å beholde overskudd og bruke egenkapital til å utvikle verdikjeden for trebaserte produkter.
- Stimulere til økt bruk av tre i offentlige bygg og anlegg (eks. broer), og legge slik stimulans inn i ordningene til Innovasjon Norge og Enova, samt i klimakravene i TEK20.
- Støtte og stimulere til økt bruk av tre i næringsbygg.
- 50 prosent tre i landbruksbygg i 2025.
- Utvikle tømmerlogistikk og samferdselsinvesteringer for norsk skogindustri.
- Styrke Bioøkonomiprogrammet med bl.a. trebasert innovasjon.
- Videreutvikle SIVAs eiendomsinvesteringer og industriarealportefølje for å senke terskelen for etablering, og koble dette tett mot øvrig virkemiddelapparat.

- Stimulere prosjekter som utnytter avfallsprodukter (returtre) og ressurser med lav utnyttelse i dag (GROT, løvvirke og delvis furu).
- Bruke offentlige innkjøp, herunder Statsbygg, for å styrke etterspørselen.
- Prioritere offentlige bygg som skoler og barnehager mm.
- Offentlige bygg under 8 etasjer skal utredes for trebygg.

Samlet sett bør Norge i 2025:

- Ha 10 prosent av BNP fra industri.
- Øke industriinvesteringene i Fastlands-Norge med 50 prosent opp mot 40 milliarder kroner årlig for 2021–2025.
- Foredle et tømmervolum tilsvarende årlig hogst, dvs. om lag 11 millioner m³.
- Ha et handelsunderskudd for Fastlands-Norge på under 200 milliarder kroner.

Tabell 1.2 Noen tall for investeringer og nøkkeltall i norsk økonomi 2020. (AgriAnalyse, SSB)

Formål	Størrelse	Kommentar
Industriinvesteringer	26 milliarder	Anslag SSB 2 kv.
Kraftforsyning	39 milliarder	Anslag SSB 2 kv.
Oljeinvesteringer	180 milliarder	Anslag 2020
Gjeldsvekst husholdninger	180 milliarder	5 prosent av 3600 milliarder totalgjeld
Eiendomsinvesteringer	232 milliarder	Anslag 2020
Handelsunderskudd	275 milliarder	2019
Fastlands-Norge		
NTP 2018–2029	89 milliarder	Årlig

1 Innledning

Norge har hatt en formidabel velstandsutvikling de siste 75 årene, med vedvarende økonomisk vekst, økning i sysselsetting og levestandard (SSB, 2020). Norge er et av verdens rikeste land, med høy sysselsettingsandel, store offentlige inntekter og en inntekt per person i verdenstoppen. Norge er likevel akutt avhengig av omstilling fra en gjeldsbasert petroleumsøkonomi til en økonomi basert på fornybare ressurser, bred industrialisering og mer langsiktig balanse i privat forbruk og bedre handelsbalanse for Fastlands-Norge.

Dette har vært tydelig lenge uten at Norge har greid å øke produksjon og verdiskaping utenfor oljen. Allerede i NOU 2005:4 *Industrien mot 2020. Kunnskap i fokus* sto det:

Utvalget mener at utviklingen i industrien kan brukes som en målestokk på vår evne til konkurranseutsatt verdiskaping. Det er likevel den totale verdiskaping i konkurranseutsatt sektor som skal sikre handelsbalansen i årene framover, både i industri og annen konkurranseutsatt næringsvirksomhet.

Holden II-utvalget, som la fram sin innstilling i april 2003, foretok en grundig analyse av Norges framtidige behov for verdiskaping i konkurranseutsatte næringer, jf. NOU 2003:13.

Utvalget vil henvise til nevnte innstilling og slutter seg til Holden II-utvalgets påpeking av hvor nødvendig det er for våre framtidige generasjoners velferd at Norge opprettholder konkurranseutsatt sektor i perioden med store olje- og gassinntekter.

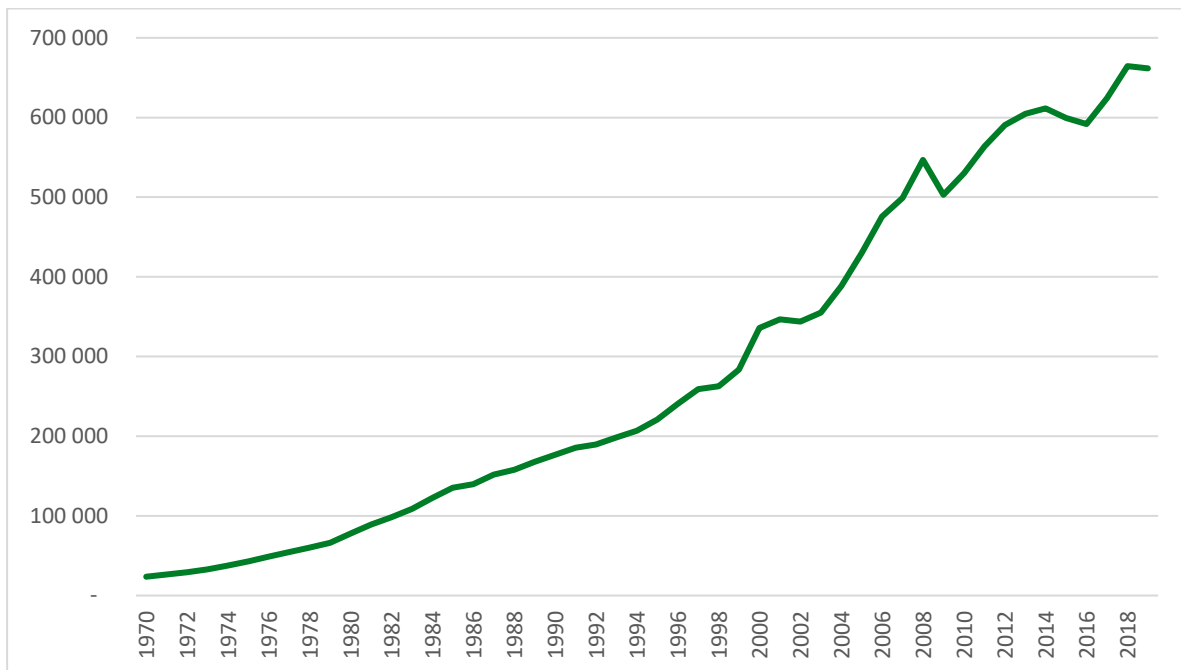
Utvalget vil også peke på at industrien gjennom bedriftenes lokalisering gir et betydelig bidrag til sysselsetting i distrikts-Norge. Utvalget mener at det er like viktig for Norge som for andre land i Vest-Europa å legge forholdene til rette for konkurranseutsatt sektor.

Overforbruk av oljeformuen kan finansielt sett midlertidig erstatte nedbygging av konkurranseutsatt sektor, men å overlate til framtidige generasjoner å gjenoppbygge konkurranseutsatt sektor vil være uansvarlig. Med økende konkurranse internasjonalt og redusert industriell kompetanse i Norge vil det være vanskelig å reetablere konkurransedyktige bedrifter en gang i fremtiden.

Norge er godt rustet til å starte en endringsprosess, samtidig som det er tydelige økonomiske signaler om at tiden er knapp.

Koronapandemien har på nytt satt behovet for ny industripolitikk på dagsordenen. Krisen har ført til det største fallet i norsk økonomisk aktivitet i fredstid. BNP for Fastlands-Norge falt med 2,1 prosent i perioden januar til mars 2020, og i juli var økonomien rundt 5 prosent lavere enn i februar. Ved slutten av 2020 er norsk og internasjonal økonomi i en annen og svært mye vanskeligere situasjon enn hva som var tilfellet i desember 2019, og mye tyder på at dette blir mer krevende enn finanskrisen 2008–2009.

Figur 1.1 *Bruttonasjonalprodukt per innbygger fra 1970 til 2019. 2019 er foreløpige tall. (SSB tabell 09842)*

FNs klimapanel har funnet at menneskeskapt klimagassutslipp forårsaker klimaendringer, og at befolkningsvekst og økonomisk utvikling basert på fossil energi gir klimagassutslipp som følge av forbrenning av fossile brensler, industriprosesser, landbruk og avskoging (NOU 2018:17). Vedvarende høyere konsentrasjon av klimagasser i atmosfæren endrer klimaet på jorden, og middeltemperaturen i verden har økt med omtrent 1 grad siden førindustriell tid. Høyere gjennomsnittstemperatur, endrede nedbørsmønstre, mer ekstremvær, surere hav og høyere havnivå observeres allerede. Dersom utslippene fortsetter, vil temperaturøkningen bli sterkere, og sannsynligheten for svært alvorlige klimaendringer øker. Det kan få store konsekvenser for velstandsutviklingen i Norge dersom vi ikke klarer å redusere klimagassutslippene til 50 prosent under 1990-nivå (NOU 2018:17).

Verdensbanken skriver at Norges økonomi har utviklet seg godt i etterkrigstiden, spesielt sammenlignet med våre naboland (World Economic Outlook, Norway 2020)⁴:

«Norway's economy has performed well over the past year, especially compared to its neighbours. It is enjoying low unemployment and a broadly neutral budget, while its economy continues to grow. Given its strong momentum, now would be the ideal time for the country to address long-term challenges, suggests the IMF in its latest assessment of the Norwegian economy».

Det norske oljeeventyret har bidratt til mange år med enorme inntekter, og vi har kunnet spare store beløp gjennom blant annet Statens pensjonsfond utland (SPU/Oljefondet). I dag er imidlertid situasjonen annerledes. Det første forvarselet fikk vi da oljeprisen falt til 29 dollar fatet i januar 2016 (oljeprisen hadde vært helt oppe i 115 dollar fatet i juni 2014³). Det førte til

³ <http://www.euroinvestor.no/boerser/gtis-energy/brent-oil/2327059>

at Norge i 2016 for første gang tok penger *ut* av Oljefondet siden fondet ble etablert i 1996.⁴ Statens nettoinntekt fra petroleumssektoren (kontantstrøm) falt med 50 prosent fra 2014 til 2017. Fra 2017 har oljeprisen steget noe, og petroleumssektoren har blitt mer effektiv slik at Norge har satt penger inn i fondet. Per 31.12.2019 var SPU på 10 000 milliarder kroner.

Våren 2020 fikk vi en ny og mer dramatisk nedtur da oljeprisen under koronakrisen falt ned mot 20 USD fatet i april 2020. Oslo Børs, og følgelig norsk økonomi, er svært nært knyttet til oljeprisen. Selv om oljen har vært svært lønnsom over tid, har Norge fått nok en påminnelse om nødvendigheten av en foreløpig ikke realisert omstilling. Enten lykkes vi med å omstille norsk produksjon og eksport, eller så vil vår velferd og samfunnsmodell over tid endres i retning av større forskjeller mellom folk og lavere gjennomsnittsinntekt.

Skatteinntektene fra petroleumsvirksomheten anslås til å bli om lag 132 milliarder kroner i 2020, og anslag for statens kontantstrøm fra direkte eierandeler i felt gjennom ordningen med SDØE (statens direkte økonomiske engasjement i olje- og gassektoren) ligger på om lag 85 milliarder. I tillegg kommer utbytte fra Equinor og avgifter på tilsammen om lag 28 milliarder. Totalt var anslaget for statens samlede netto kontantstrøm fra petroleumsvirksomheten for 2020 på om lag 245 milliarder kroner 2020-kroner før koronapandemien (Norsk Petroleum⁵).

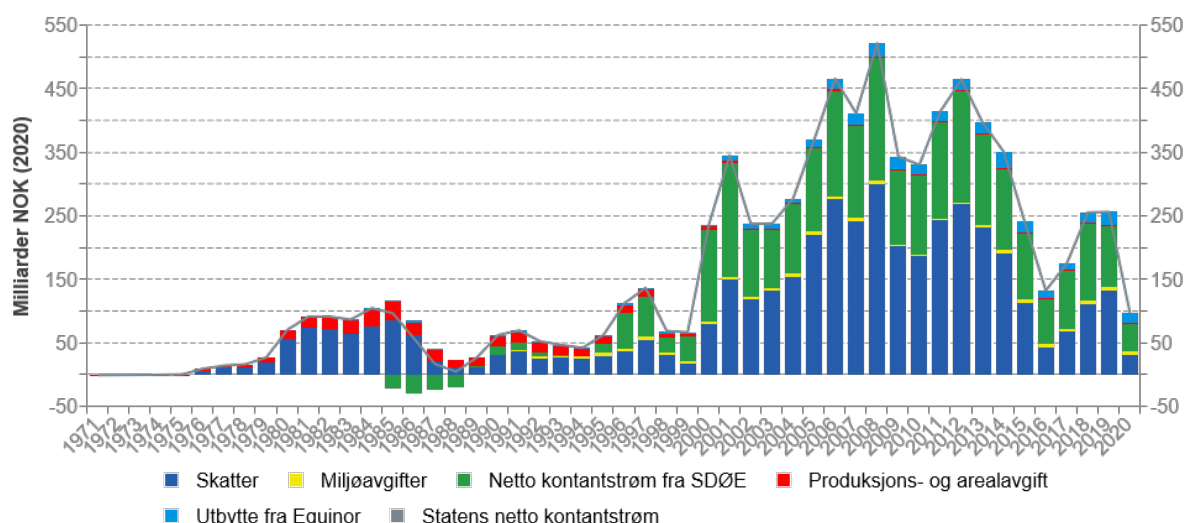
I revidert nasjonalbudsjett for 2020 har staten justert ned anslaget for statens netto kontantstrøm fra petroleumsvirksomheten fra 245 milliarder kroner til om lag 98 milliarder. Nedjusteringen må ses i sammenheng med lavere anslag for olje- og gasspriser i tillegg til lavere produksjon og de midlertidige endringene i skattesystemet for petroleumsvirksomheten. Med et anslått oljekorrigert underskudd på 479,6 milliarder kroner og en netto kontantstrøm på 97,8 milliarder anslås en netto overføring fra Statens pensjonsfond utland til statsbudsjettet på om lag 381,8 milliarder kroner i 2020 (revidert nasjonalbudsjett 2020).

---

⁴ <http://www.dn.no/nyheter/finans/2016/03/03/1757/Oljefondet/forste-uttak-fra-oljefondet>

⁵ <https://www.norskipetroleum.no/okonomi/statens-inntekter/> Lest 16.03.2020

Figur 1.2 Statens inntekter fra petroleumsvirksomheten 1971–2020. (Norsk Petroleum 2020)

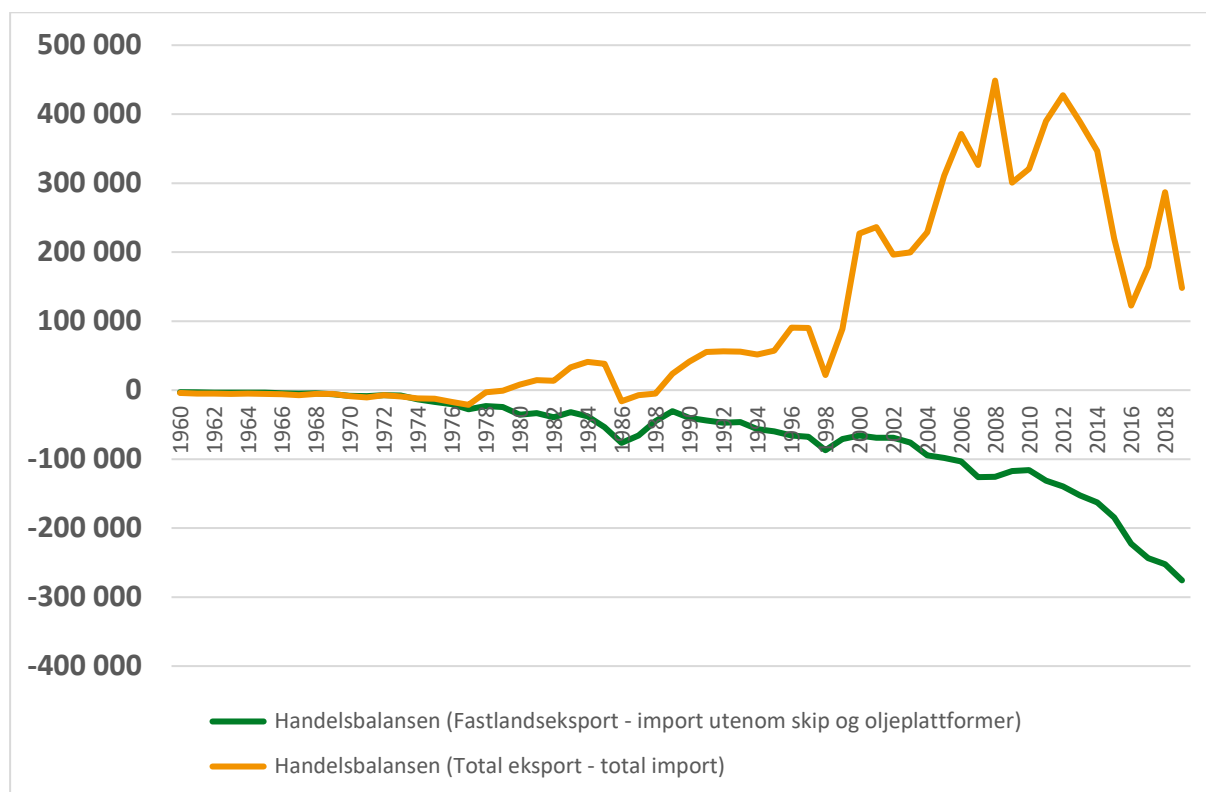
Dersom utviklingen med økende underskudd på Fastlands-Norge og svekket petroleumsoverskudd fortsetter, risikerer vi å måtte bruke av Statens pensjonsfond utland (Oljefondet) for å finansiere importbehovet i tillegg til å bruke eksportoverskuddet på olje. Allerede i dag dekker Oljefondet 17–18 prosent av statsbudsjettet, mens de løpende inntektene i 2020 vil stå for omlag 10 prosent av statsbudsjettet.

Handelsbalansen

Importunderskuddet for Fastlands-Norge ble på 276 milliarder kroner for 2019. Dette er mer enn halvparten av eksportverdien. Importunderskuddet har økt med 50 prosent bare siden 2014, da omstillingen i forbindelse med forrige oljeprisfall skulle ha startet. Dette er alvorlig også fordi Norge har et underskudd i handelsbalansen for tjenester. Avhengigheten av høy avkastning på Oljefondet vil dermed øke.

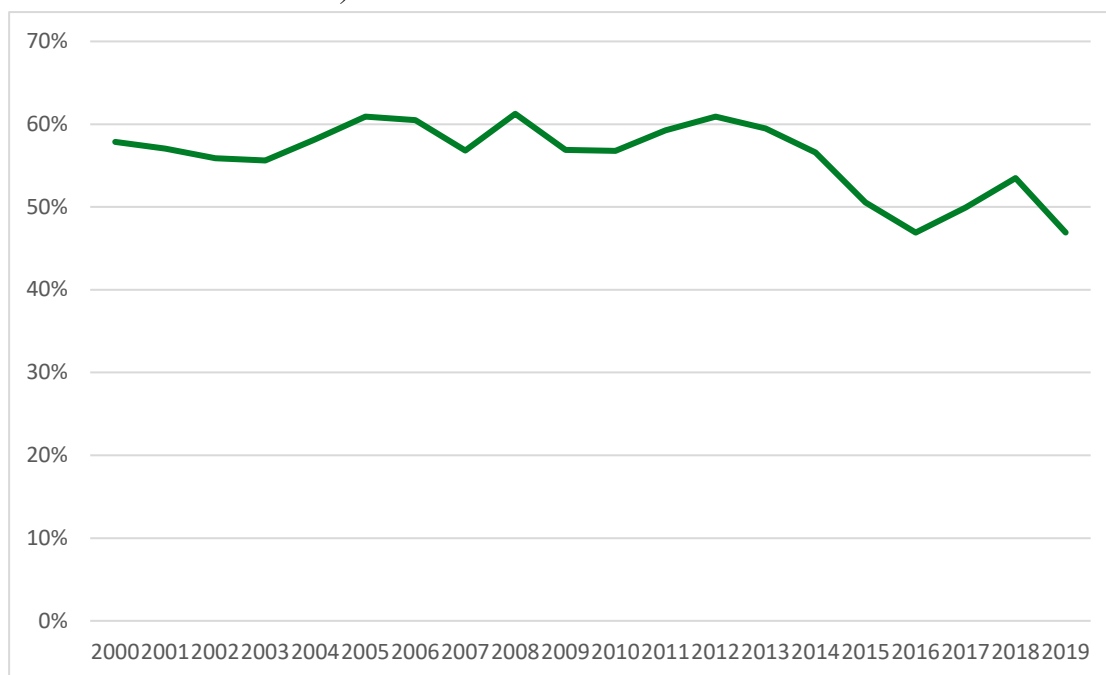

Figur 1.3 Handelsbalansen (kjøp og salg av varer) for Norge med og uten olje- og gassektoren i perioden 1960–2019. (SSB tabell 08800: Utenrikshandel med varer, hovedtall (milliarder kroner))

Eksport av råolje og gass utgjør en stadig større andel av total vareeksport. I 2019 var vareeksporten på 908 milliarder kroner, hvorav olje, gass og kondensat utgjorde 47 prosent. Hittil i år (april 2020) har Norge eksportert varer inklusive olje og gass for 284,6 milliarder kroner, noe som er et fall på 12,7 prosent fra samme periode året før. Halvveis ut i 2020 er Fastlands-Norges handelsunderskudd på 142 milliarder kroner, dvs. 4 prosent større enn i fjor, og for juni var underskuddet rekordstort, dvs. 10 milliarder kroner, da også *inkludert olje*.

Figur 1.4 Eksport av råolje og gass som andel av total vareeksport 1988–2019. (Norsk Petroleum⁶)

I Nasjonalbudsjettet for 2020 skriver regjeringen at Norge i løpet av de neste 15 årene må forberede seg på at de store funnene på norsk sokkel er gjort, og at vi går fra en situasjon hvor usikkerheten har vært knyttet til utviklingen i oljeprisen til en situasjon hvor risikoen også er knyttet til utviklingen i avkastningen på Oljefondet.

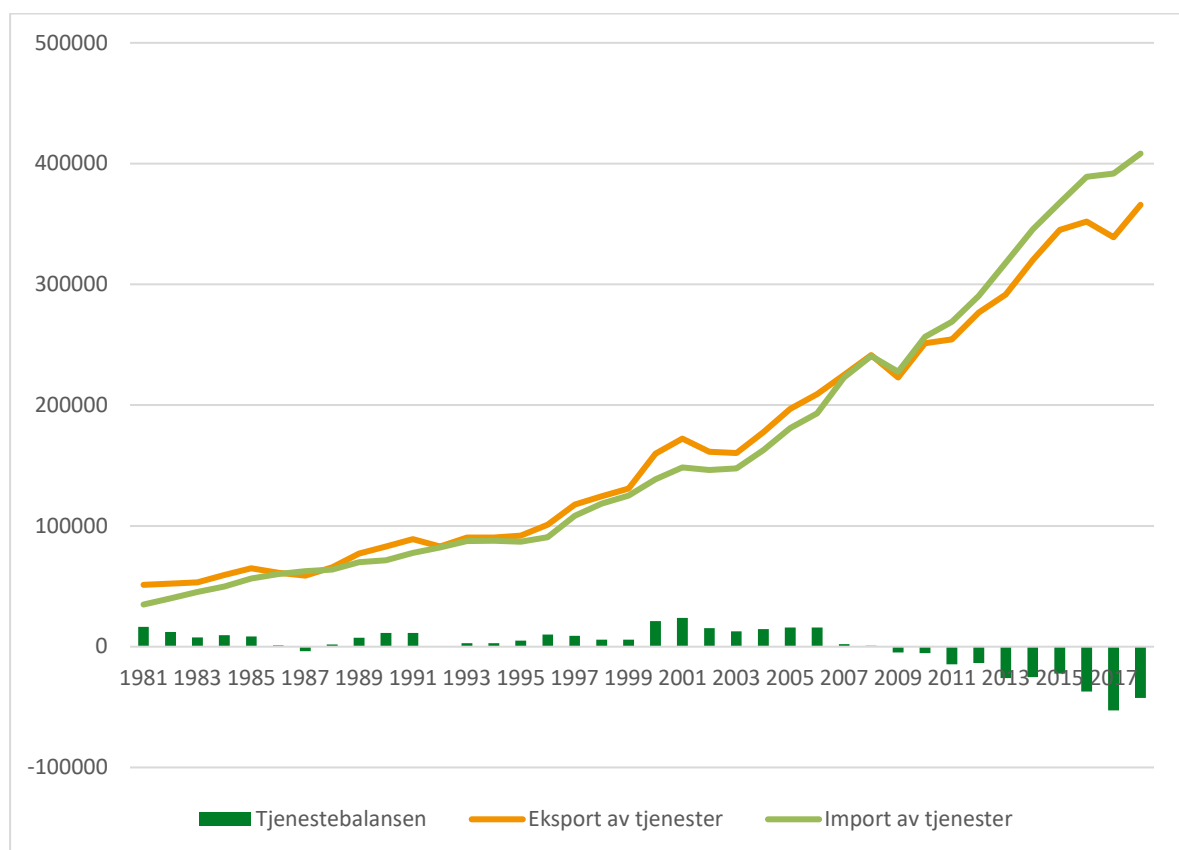
Verdiutviklingen i Statens pensjonsfond utland (Oljefondet)

Etter hvert som petroleumsreservene under bakken er blitt omgjort til finansformue, har usikkerhet i oljeprisen gradvis fått mindre betydning for utviklingen av Statens pensjonsfond utland, mens usikkerhet omkring markedsverdien av fondet betyr mer. Hvor mye som over tid skal tilføres fra fondet til statsbudsjettet, styres av handlingsregelen for finanspolitikken. Verdien av Statens pensjonsfond utland er nå omtrent tre ganger så stor som fastlandsøkonomien, og uttak fra fondet er blitt en stadig viktigere finansieringskilde i de årlige statsbudsjettene; i underkant av 1/5 av budsjettet (Nasjonalbudsjettet 2020).

Tjenesteeksporten utgjør heller ikke noe lyspunkt i utenriksregnskapet. I 2018 viste utenriksregnskapet at Norge hadde 42 milliarder kroner i underskudd i handelsbalansen for tjenester, noe som er en økning hvert år fra 2008 hvor utenriksregnskapet for import og eksport av tjenester hadde et overskudd på 0,7 milliarder kroner (SSB tabell 09401).

⁶ <https://www.norsketroleum.no/produksjon-og-eksport/eksport-av-olje-og-gass/> Lest 30.06.2020

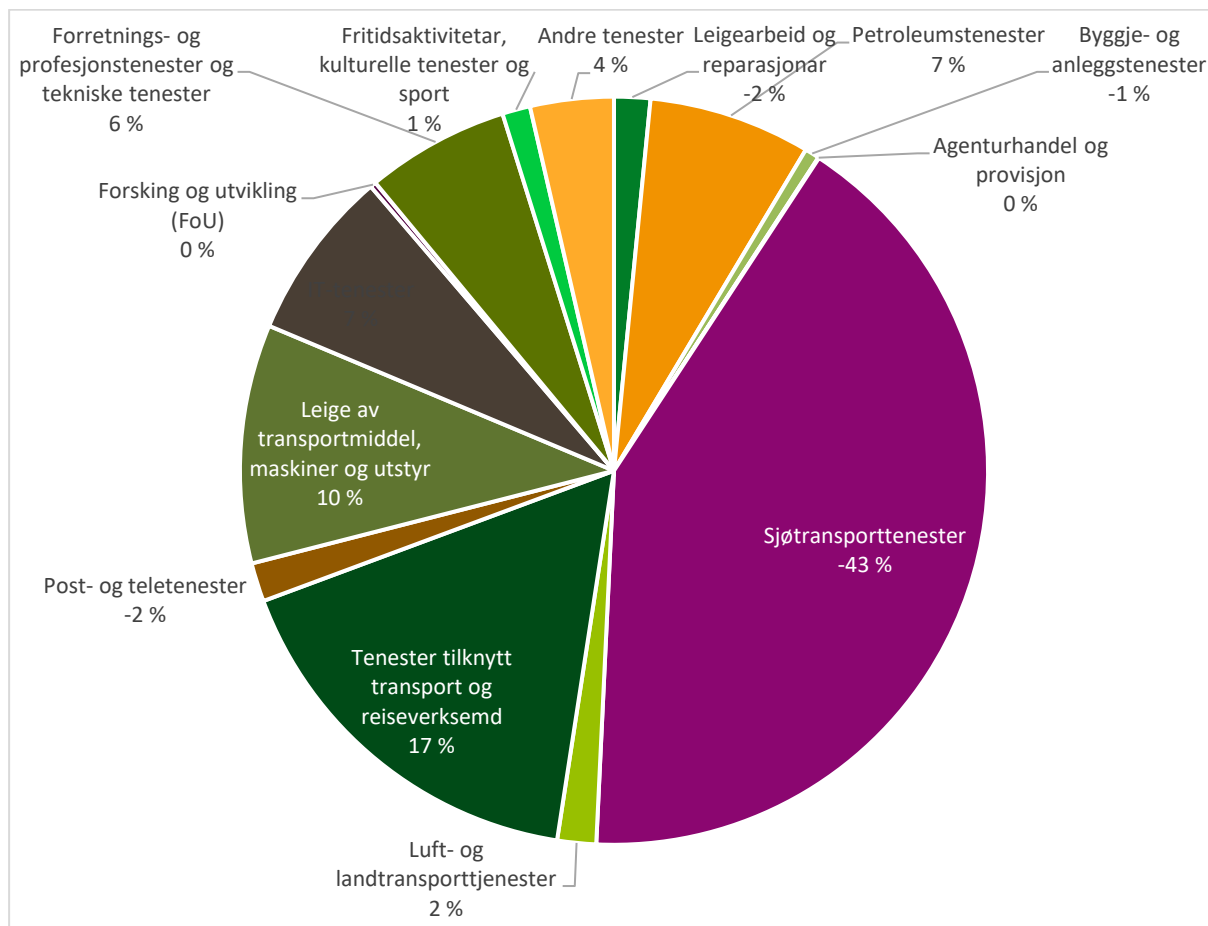
Figur 1.5 Tjenestehandel 1981–2018, import og eksport. (SSB utenriksregnskapet tabell 09401)

I 2019 eksporterte Norge tjenester for 262 milliarder kroner. Sjøtransporttjenester utgjorde netto 66 milliarder kroner i 2019, det vil si 43 prosent av all tjenesteeksport samme år. Norge er verdens fjerde største skipsnasjon, en plass vi må dele med Tyskland og Sør-Korea. Kina er den største og Japan den nest største⁷.

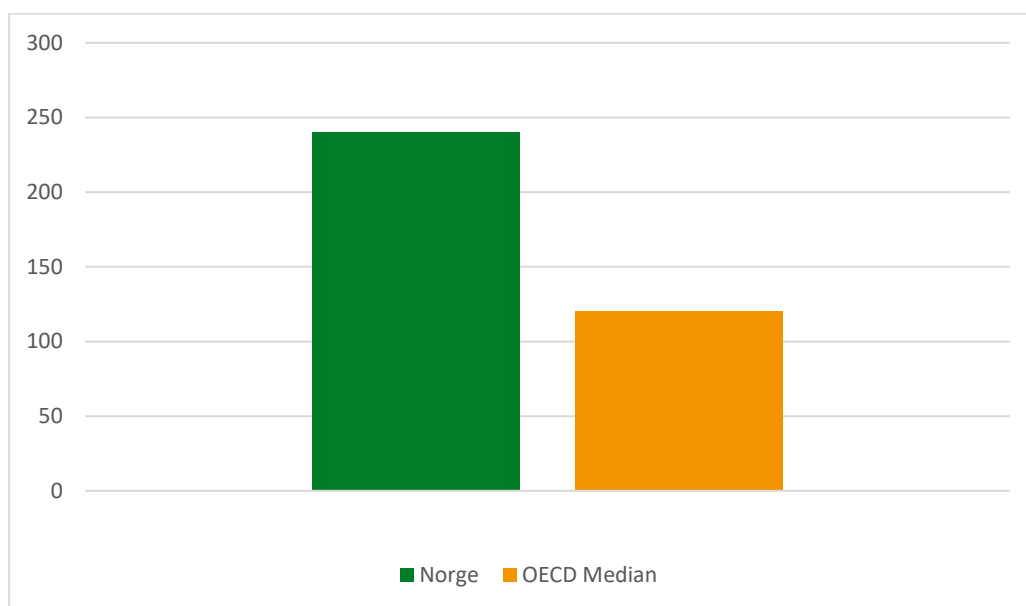
⁷ <https://www.skipsrevyen.no/article/dette-er-verdens-ledende-maritime-nasjon/> Lest 02.07.2020

Figur 1.6 Norges netto eksport av tjenester i 2019 fordelt på sektor. (SSB 10191)

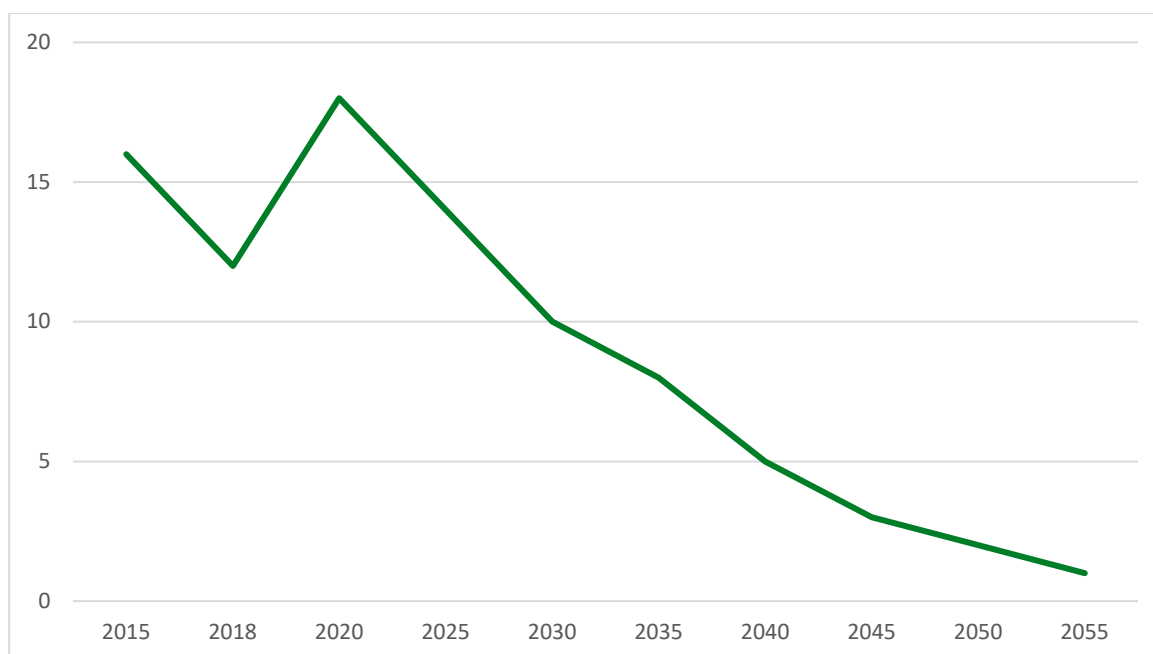
Verdensbanken og Det internasjonale pengefondet (IMF) er bekymret for både den manglende omstillingen i vare- og tjenesteproduksjonen for eksport og for den underliggende inflasjonen og husholdningenes gjeldsutvikling i Norge. Norske husholdningers gjeldsutvikling er blant den høyeste i internasjonal sammenheng. Gjeldsraten er opp mot 250 prosent av disponibel inntekt, mens for OECD ligger husholdningenes gjeldsrate på rundt 100 prosent (medianen) ifølge tall fra OECD.

Figur 1.7 Nordmenns gjeldssituasjon i forhold til medianen i OECD, målt i prosent av netto disponibel inntekt. (OECD, Verdensbanken)

I tillegg forventer Det internasjonale pengefondet et fall i inntektene fra olje- og gassvirksomheten fram mot 2055. Det samme gjør regjeringen i Nasjonalbudsjettet for 2020.

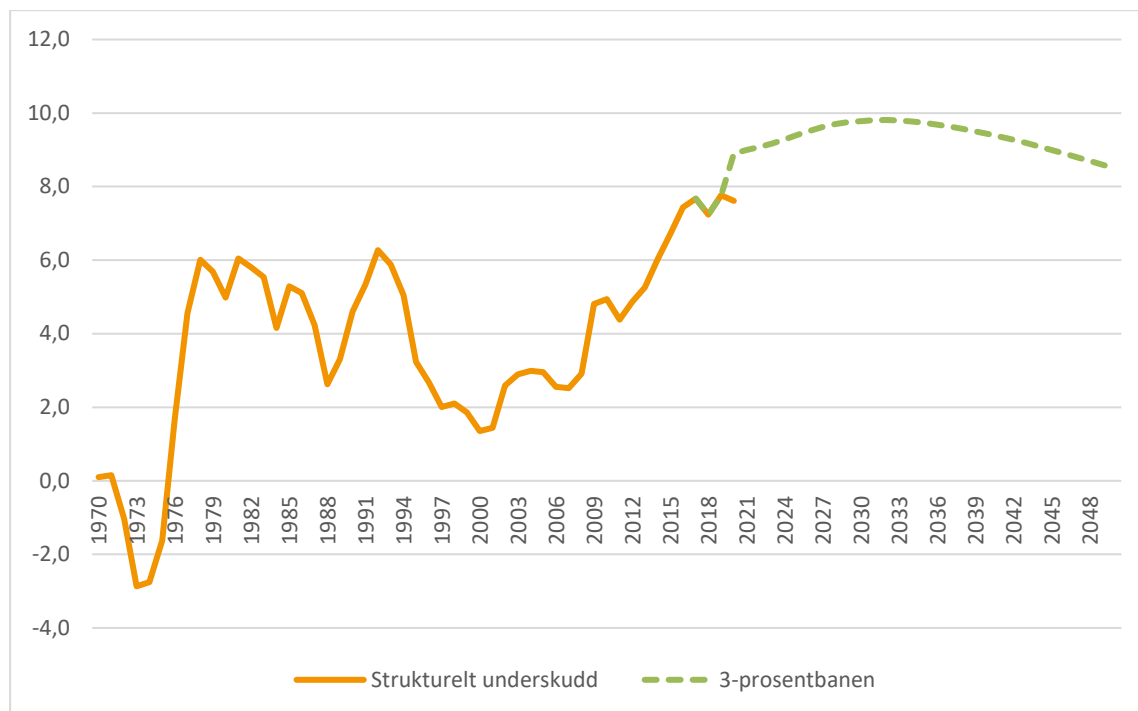
Figur 1.8 Norges olje- og gassreserver som andel av BNP vil avta. Linjen viser anslag på olje- og gassseksport som andel av fastlands-BNP fram til 2055. (IMF Statistikk)

Det er antatt at det oljekorrigerede underskuddet vil øke utover på 2020-tallet til om lag 10 prosent av BNP. Det oljekorrigerede underskuddet er et mål på bruken av oljepenger over statsbudsjettet. Nå ligger det an til at 20 prosent av statsbudsjettets inntekter vil komme fra oljefondet i dette tiåret, med en antatt topp litt før 2030 (figur 1.10). Statsbudsjettet er om lag

halve BNP, så når underskuddet er 10 prosent av BNP, tilsvarer det om lag 20 prosent av statsbudsjettet. Selv med en handlingsregel på 3 prosent avkastning av Oljefondet er det stort rom for å saldere budsjettene med avkastning på oljefondet, som vi ser ut til å bli stadig mer avhengig av i dette tiåret, før avhengigheten forhåpentligvis faller etter 2030. Men det forutsetter nettopp at Norge lykkes med omstilling og med å styrke industriens rolle i samfunnet.

Figur 1.9 Oljekorrigerte underskudd på statsbudsjettet fra 1970 til 2019 og anslag fram til 2048, målt i andel av BNP⁸. (Nasjonalbudsjettet 2020)

I de følgende kapitlene vil det bli gitt en oversikt over noen størrelser i norsk økonomi for å gi en forståelse for industriens rolle i samfunnet, blant annet som en buffer mot varierende og langsiktig fallende råvarepriser og svingninger i det internasjonale markedet for varer og tjenester. I den sammenheng er skogindustrien (treforedling, bl.a. papir og papirvare, trelast og trevare) særlig interessant fordi den har vært definerende for norsk industri historisk – med sin kompetanse, overskudd av råvare og vekstmuligheter for de rette produktene.

De stadig svingende råvareprisene for blant annet olje og gass viser nødvendigheten av å ha nasjonal foredling av naturressursene, for som ren råvareleverandør står man svakt. Det er kun gjennom en tilpassningsdyktig og konkurransekraftig industri at vi kan sikre tilstrekkelig lønnsomhet og videreføring av velferdssamfunnet i et generasjonsperspektiv i Norge. Omstillingen haster, men den vil neppe lykkes om ikke alle ressurser settes tydeligere inn mot målet – mindre oljeavhengighet.

⁸ <https://www.statsbudsjettet.no/Statsbudsjettet-2020/Dokumenter1/Budsjettdokumenter/Nasjonalbudsjettet-2020/Meld-St-1-/Vedlegg-og-registre/Vedlegg-1-Beregning-av-strukturell-oljekorrigert-budsjettbalanse/>

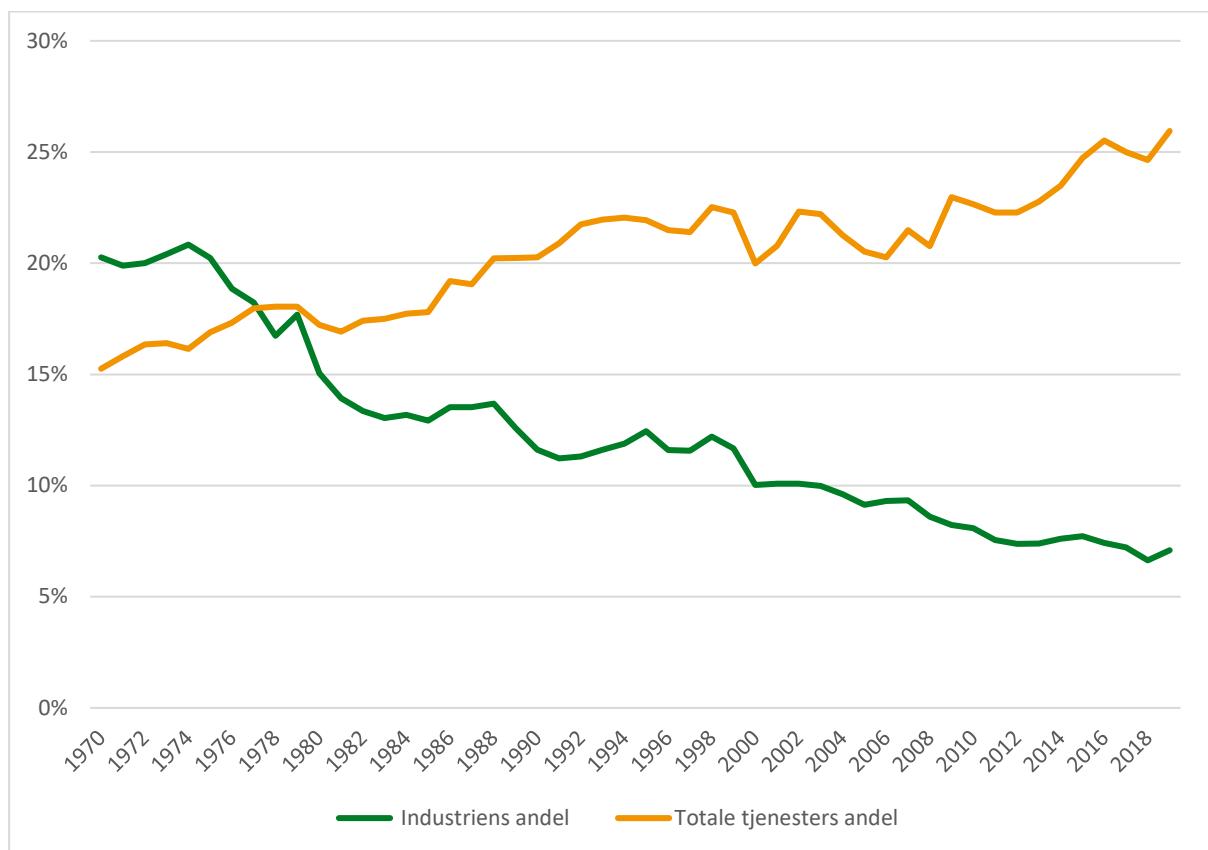
2 Industri og norsk kapitalbruk

Norge har signert Parisavtalen og sluttet seg til FNs Agenda 2030 for bærekraftig utvikling. I 2018 trådte Klimaloven i kraft, en lov som skal sikre gjennomføringen av Norges klimamål om at landet skal bli et lavutslippssamfunn innen 2050 (NOU 2020:2). For å oppnå dette trenger Norge en sterk industrisektor som produserer de varene som framtidens samfunn etterspør og har behov for. Norsk industriproduksjon utgjør en mindre andel enn hva som er tilfelle for andre land i Europa. Bruttoproduktet fra industrien som andel av totalt BNP, har ligget på rundt 7–8 prosent siden 1990.

Industrien i Norge utgjorde 7,1 prosent av BNP i 2019. Hvor stor andel av industrien som er avhengig av aktiviteten på sokkelen, er usikkert. Petrokjemisk industri, for eksempel, inngår i industristatistikken, og dermed vil den kunne føre til ytterligere fall i industriproduksjonens andel av BNP framover når aktiviteten på norsk sokkel avtar.

Tjenesteytende næringer utgjør en stadig større andel av norsk økonomi (figur 2.1). En årsak til at industriens andel av BNP faller, er endring i hvordan industrien måles i nasjonalregnskapsstatistikken. Det er for eksempel gjort endringer i hva som inngår i industri som næring og hva som inngår i tjenester som næring. Blant annet har mange industribedrifter skilt ut tjenester som egne virksomheter slik at de ikke lenger telles med som industri, men kategoriseres som tjenester. Industribedrifter kjøper også tjenester fra andre bedrifter framfor å ha egne ansatte til å utføre samme jobben. Dersom disse sektorene var slått sammen, ville antakelig industrien som næring kommet bedre ut som andel av BNP, men hvor mye det ville slå ut er usikkert i og med at man ikke vet hvor mye av privat tjenesteyting som retter seg mot industribedrifter og hvor mye som retter seg mot andre næringer.

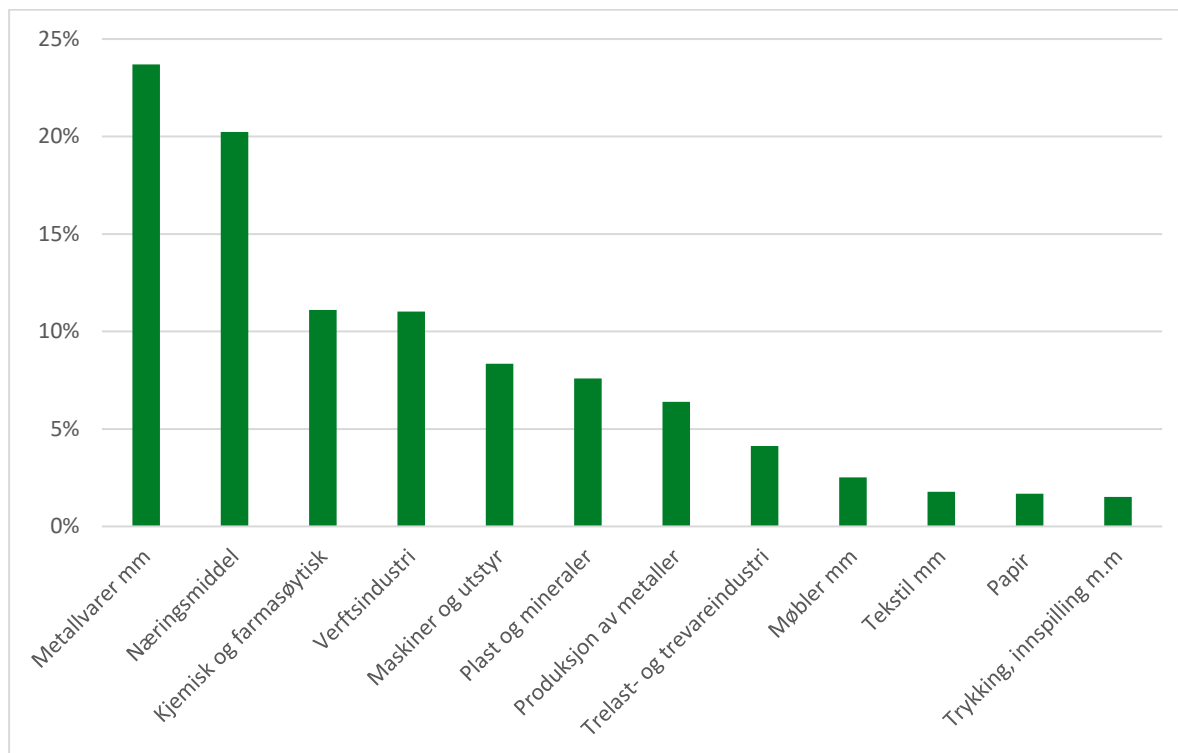
Figur 2.1 Industriens og privat tjenesteytings andel av BNP over tid. (SSB tabell 09170: Produksjon og inntekt, etter næring)

Den største industrisektoren i Norge er produksjon av metallvarer (24 prosent), tett fulgt av næringsmiddelindustrien (20 prosent). Kjemisk industri og verftsindustrien sto hver for 10 prosent av total industriproduksjon i Norge i 2019.

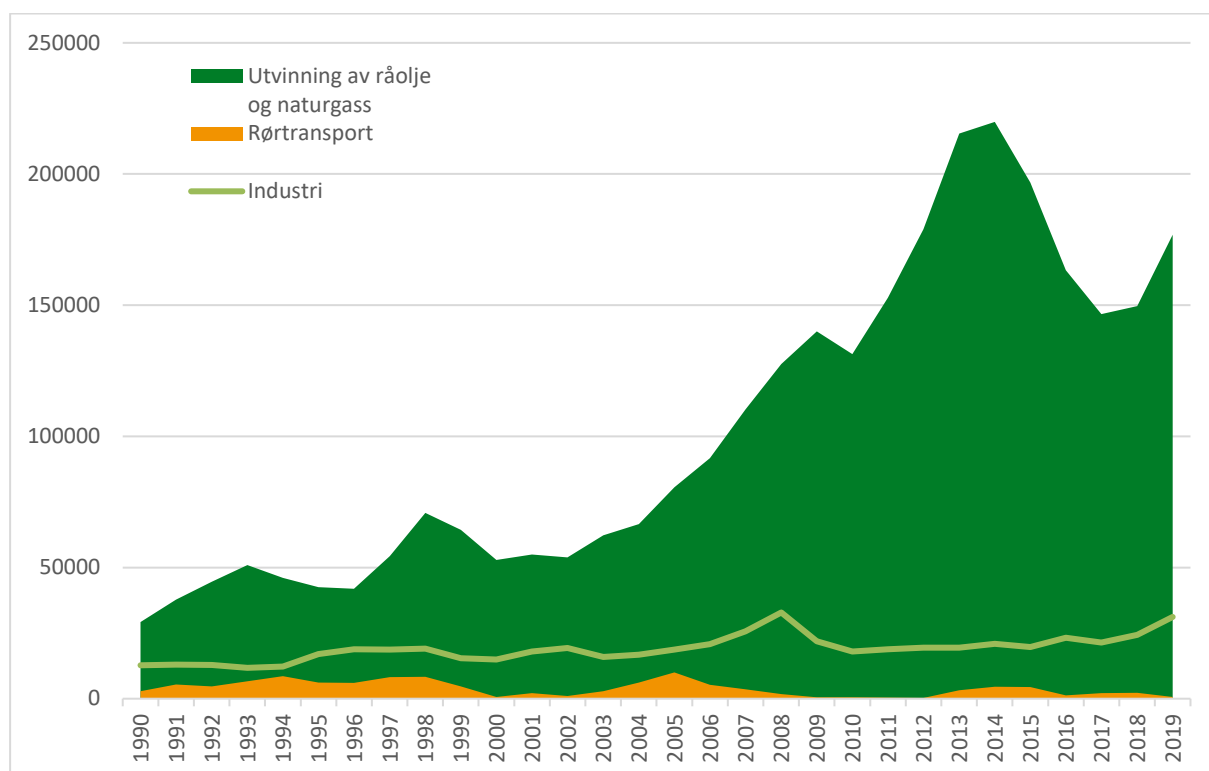
Figur 2.2 Fordeling av verdiskaping i industrien på de ulike næringer. (SSB 09170)

2.1 Næringsinvesteringer

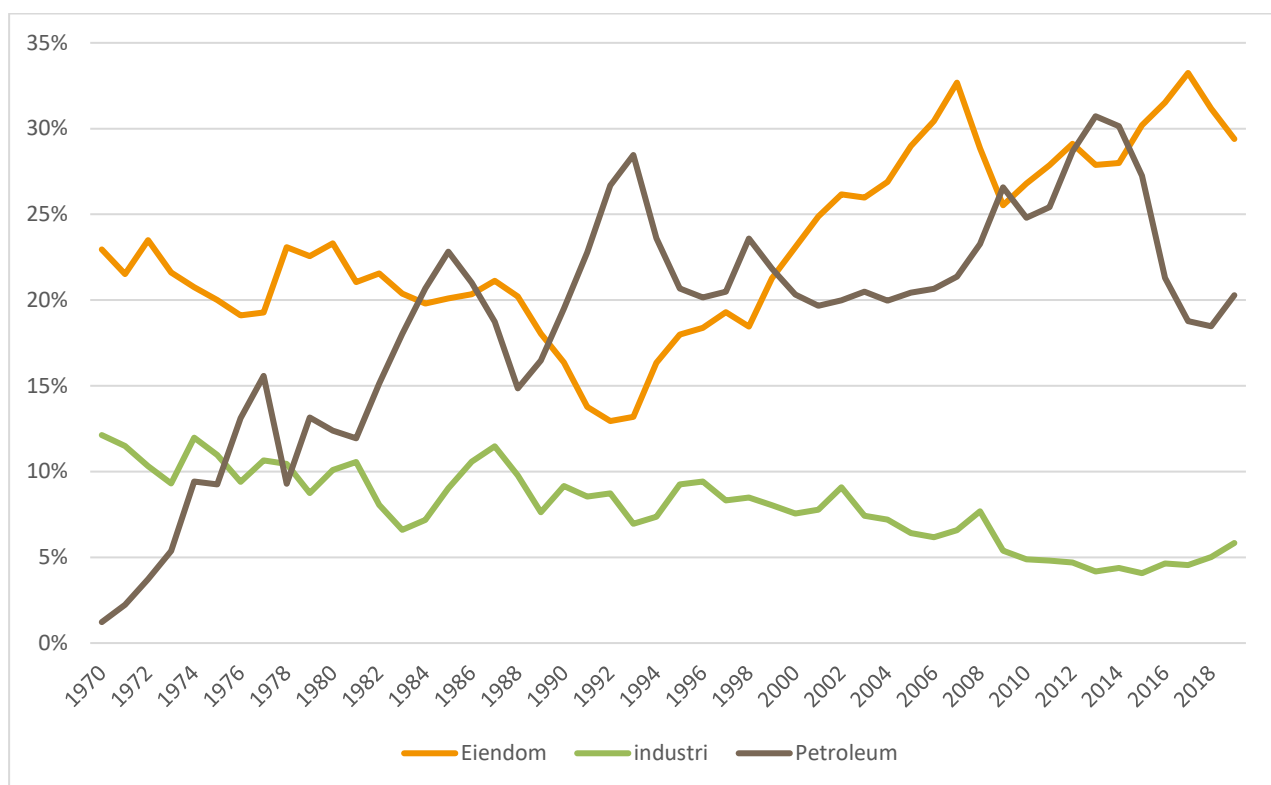
Investeringer i næringsvirksomhet er tegn på omtimisme og tro på framtida for egen næring. Etter at Norge fant olje i 1968, har investeringsviljen vært størst i petroleumssektoren, godt hjulpet av statlige virkemidler som skattefradrag for lettekostnader, statlige investeringsmidler og statlige forskningsmidler.

Figur 2.1 Påløpte investeringskostnader, utvinning av olje og gass, og rørtransport, bruttoinvesteringer i industri. (SSB tabell 07155)

Fra midten av 2000-tallet har investeringer i eiendomsmarkedet skutt fart, og fra år 2000 har investeringer i eiendomsmarkedet jevnt over vært større enn i petroleumssektoren (figur 2.5). Investeringer i eiendomsmarkedet har vært hjulpet av rentefradrag for gjeldsrenter i husholdningene, befolkningsvekst og utbyggingspress i de store byene.

Figur 2.2 Bruttoinvesteringer i realkapital: Eiendom, industri og petroleum som andel av totale bruttorealinvesteringer (1970–2019). (SSB tabell 09181)

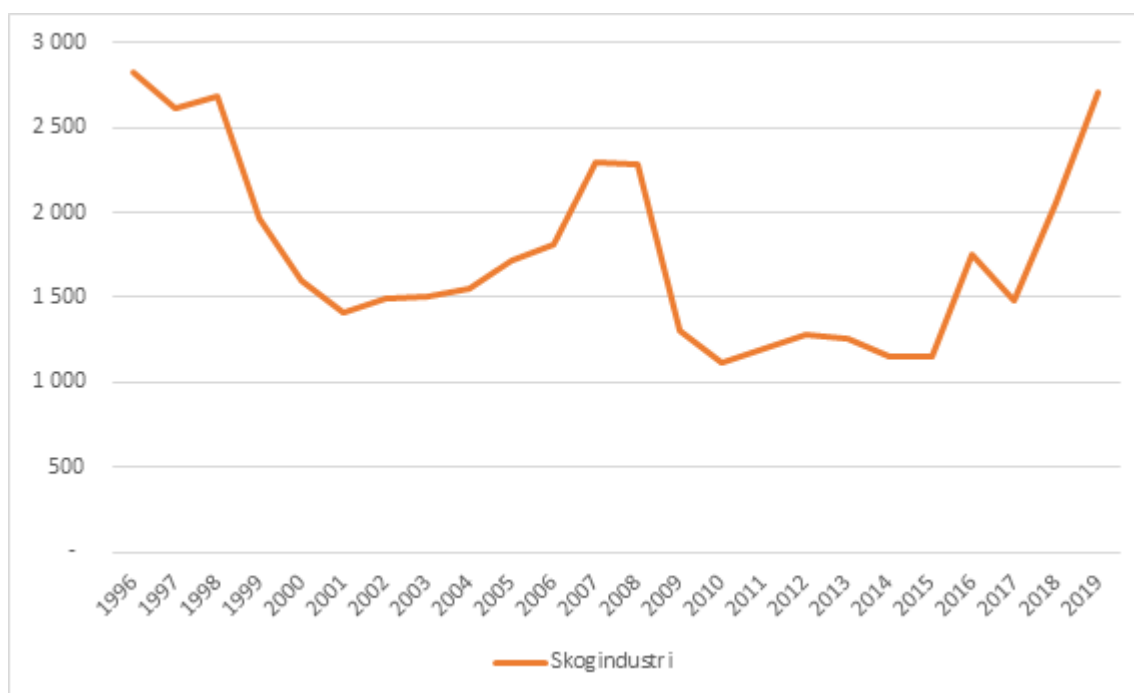

Investeringene i petroleumssektoren falt da oljeprisen falt i 2016. Investeringer i olje- og gassutvinning utgjorde ca 180 milliarder kroner i 2019, mens industriinvesteringene utgjorde 31 milliarder samme år.

Industrien viser oppgang i investeringer fra 2019. Av totale investeringer i industrien er det næringsmiddelindustrien som hadde den største andelen (23 prosent) i 2019. Det er trelast- og papirindustrien som har investert minst i forhold til annen industri samme år. Likevel er det en positiv tendens i trelast- og papirindustri de siste årene som det er verdt å merke seg.

Figur 2.3 viser at investeringer i utvinning av olje og gass er vesentlig høyere enn i industri basert på trevirke, men at industriinvesteringene i trevare- og papirindustrien har økt jevnlig fra 2017 til 2019.

Figur 2.3 Investeringer i skogindustri, dvs. trelast- og trevare samt papir- og papirvarer, i millioner kroner. (SSB, tabell 07155)

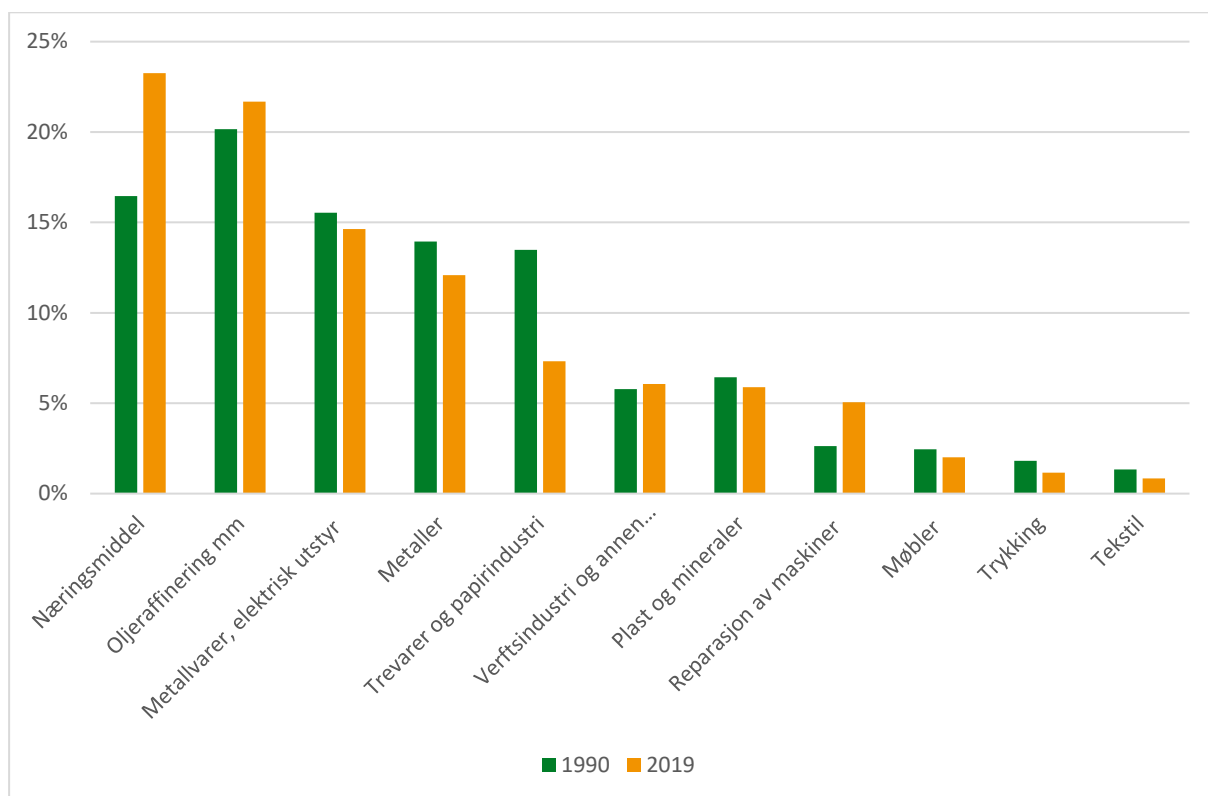

Det er tydelig at samfunnet har prioritert olje- og gassutvinning framfor skog- og annen industri. Dette gjør at investeringer i skogindustrien og annen industri har et stort etterslep som må tas igjen dersom overgangen til det grønne skiftet skal gå glatt. For at omstillingen skal skje, må det økte investeringer til i de nye næringene. Da Norge fant olje i Nordsjøen, ble det ikke bare oljeselskapene som tjente penger, men også skipsverft som bygde om fiskebåter til supplyskip. Industrien endret radikalt karakter etter at vi fant olje. Omleggingen i retning av oljeleverandør- og oljeservicevirksomhet som skjedde i Rogaland, spredte seg til store deler av landet. Hele verkstedsindustrien og store deler av norsk industri som helhet ble omdannet til oljeleverandørindustri, direkte eller indirekte (Mork, 2020). Denne omstillingen må vi gjennom enda en gang dersom Norge skal delta i det grønne skiftet, og den krever investeringer i både kompetanse og arbeidende kapital.

Tabell 2.1 Noen tall for investeringer og nøkkeltall i norsk økonomi 2020. (Smedshaug; SSB)

Formål	Størrelse	Kommentar
Industriinvesteringer	26 milliarder	Anslag SSB 2 kv.
Kraftforsyning	39 milliarder	Anslag SSB 2 kv.
Oljeinvesteringer	180 milliarder	Anslag 2020
Gjeldsvekst husholdninger	180 milliarder	5 prosent av 3600 milliarder totalgjeld
Eiendomsinvesteringer	232 milliarder	Anslag 2020
Handelsunderskudd	275 milliarder	2019
Fastlands-Norge		
NTP 2018–2029	89 milliarder	(årlig) Total NTP 1064 milliarder

Figur 2.4 Fordeling av realinvesteringer i industrien i 2019 og 1990. (SSB tabell 09181)

Tabell 2.2 viser hvor vi har akkumulert kapital i samfunnet fra 1990 til 2017. Med fast realkapital menes fysisk kapital og immateriell kapital, i motsetning til naturkapital. Tallene er for totalt investert kapital fratrukket kapitalslit. Prosentene viser andelen akkumulert realkapital fordelt på ulike objekter. Norge samler kapital i bygninger og infrastruktur, men stadig mindre i produksjonsutstyr som maskiner osv. Det er bygg og anlegg som utgjør størsteparten av realkapitalen, mens maskiner og utstyrs andel er halvert i

Ny industri – greier Norge omstillingen?

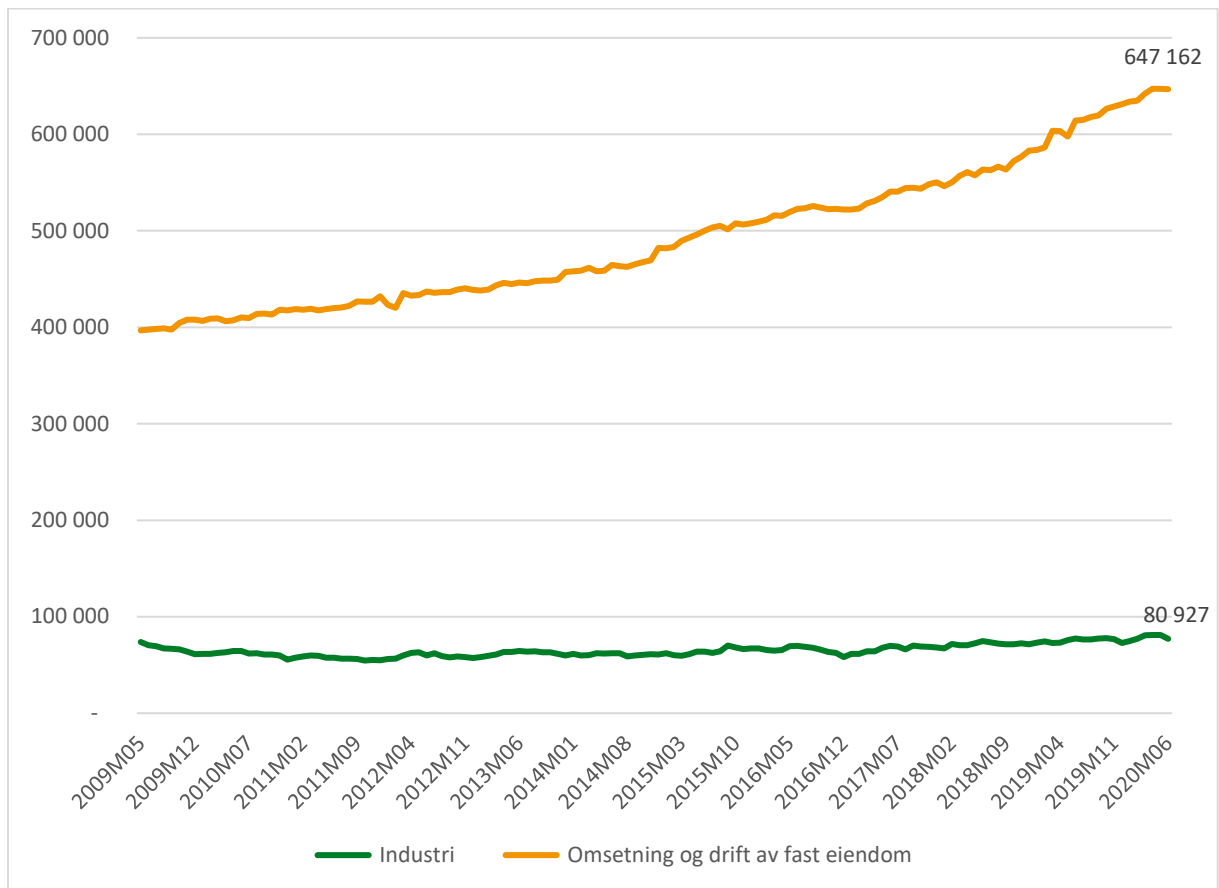
perioden. Dette vil si at fornyelse og utvidelse av produksjonsapparatet minsker relativt til investeringer i bygningsmasse og infrastruktur, anlegg mv.

Tabell 2.2 *Fast realkapital fordelt på ulike investeringsobjekter fram til 2017. (SSB tabell 11189, kun oppdatert til 2017 per aug. 2020)*

	1990	2000	2010	2017
Bygg og anlegg	66	66	70	72
	prosent	prosent	prosent	prosent
Oljeboring, oljeleting, olje- og gassrørledning	5 prosent	7 prosent	8 prosent	8 prosent
Oljeutvinningsplattformer, borerigger og moduler	8 prosent	8 prosent	7 prosent	7 prosent
Skip og båter	4 prosent	4 prosent	3 prosent	2 prosent
Transportmidler	3 prosent	2 prosent	2 prosent	1 prosent
Maskiner og utstyr	12	10	7 prosent	6 prosent
	prosent	prosent		
Endring i livdyr- og frukttrebestand	0 prosent	0 prosent	0 prosent	0 prosent
FOU og annen immateriell realkapital	2 prosent	3 prosent	3 prosent	3 prosent

Figur 2.5 viser at bankenes utlån i all hovedsak går til omsetning og drift av fast eiendom. I juni 2020 var bankenes utlån til omsetning og drift av eiendom på over 647 milliarder kroner. Industriens lån ligger på sin side ganske stabilt rundt 80 milliarder.

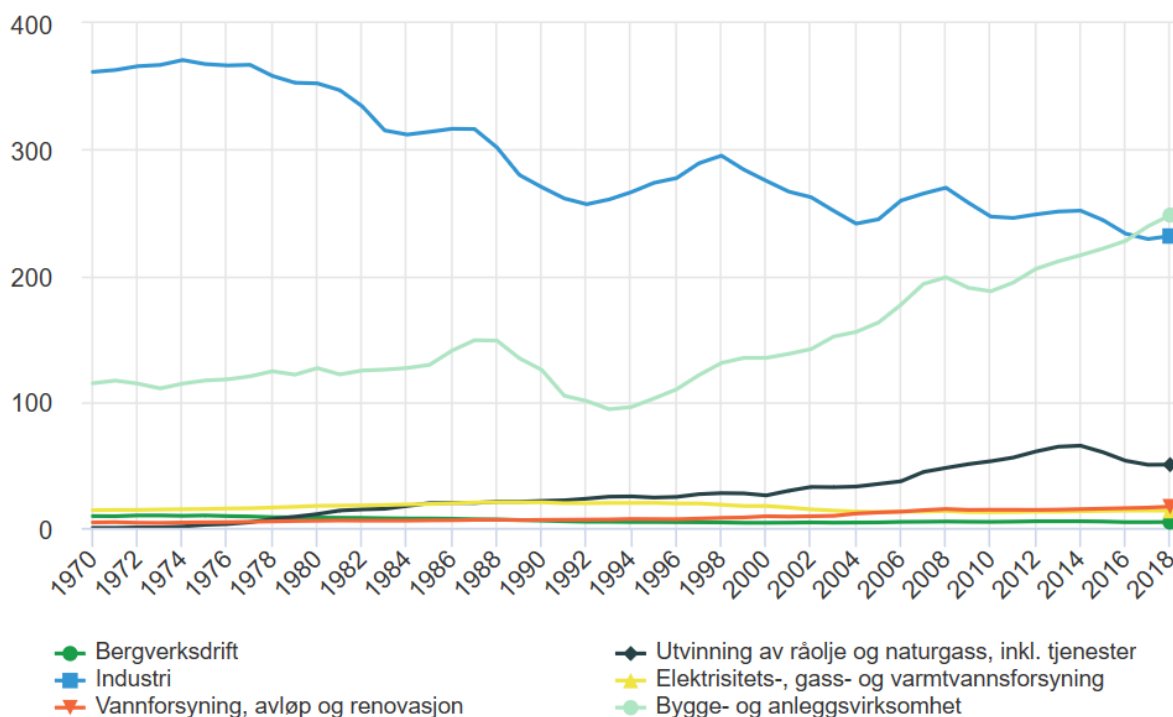
Figur 2.5 Bankenes utlån til eiendom og industri, i millioner kroner i perioden 2009–2020. (SSB 08116)

Utviklingen har da gått mot at det nå er flere ansatt i bygg- og anleggsvirksomhet enn i industrien (figur 2.9).

Figur 2.9 *Antall sysselsatte i sekundærnæringene 1970–2018. (Kilde: Dette er Norge 2019, SSB⁹)*

Antall sysselsatte i sekundærnæringene

Nasjonalregnskap, Statistisk sentralbyrå.

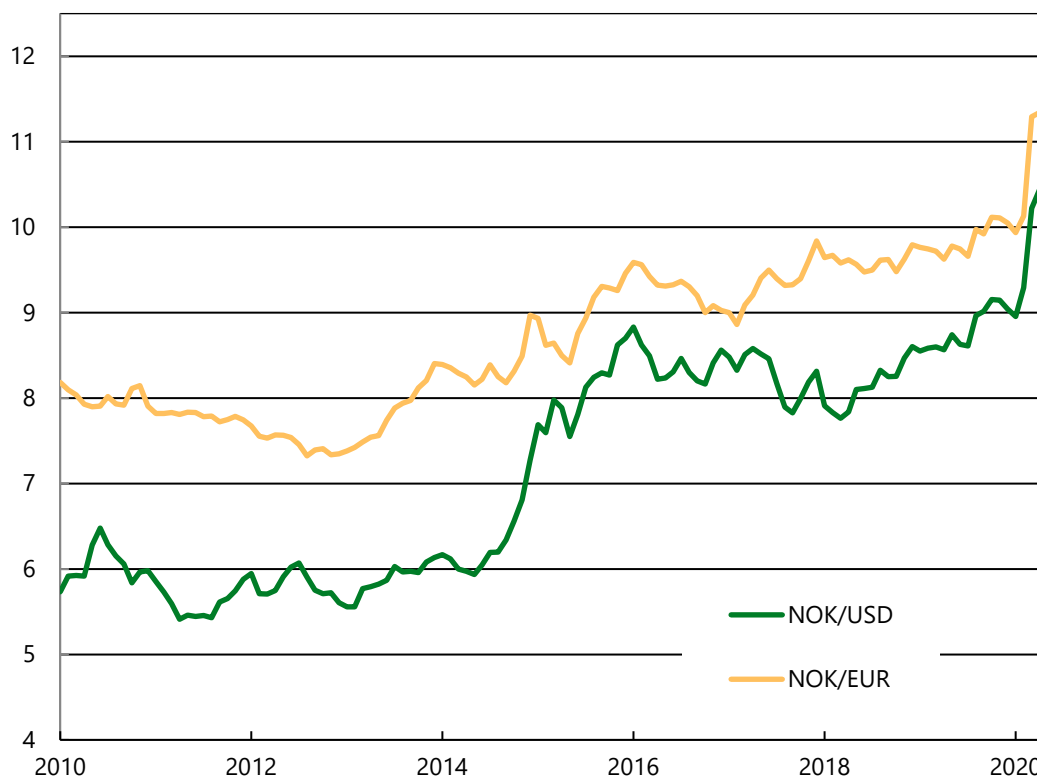
2.2 Konkurranssevne

Det tekniske beregningsutvalget for inntektsoppgjørene (TBU) gir en oversikt over hvordan konkurranseutsatt industri utvikler seg i forhold til det internasjonale markedet. Et mål på konkurranse er bytteforholdet mellom Norge og utlandet for tradisjonelle varer. Figur 2. viser at den norske kronen har svekket seg fra 2010 til i dag. I 2010 fikk man 1 euro for 6 norske kroner, mens i 2020 må man betale 11 kroner for 1 euro. Vi har dermed styrket vår konkurransesituasjon internasjonalt, samtidig som importen vår har blitt dyrere.

⁹ <https://dette-er-norge.ssb.no/fra-industri-til-olje>

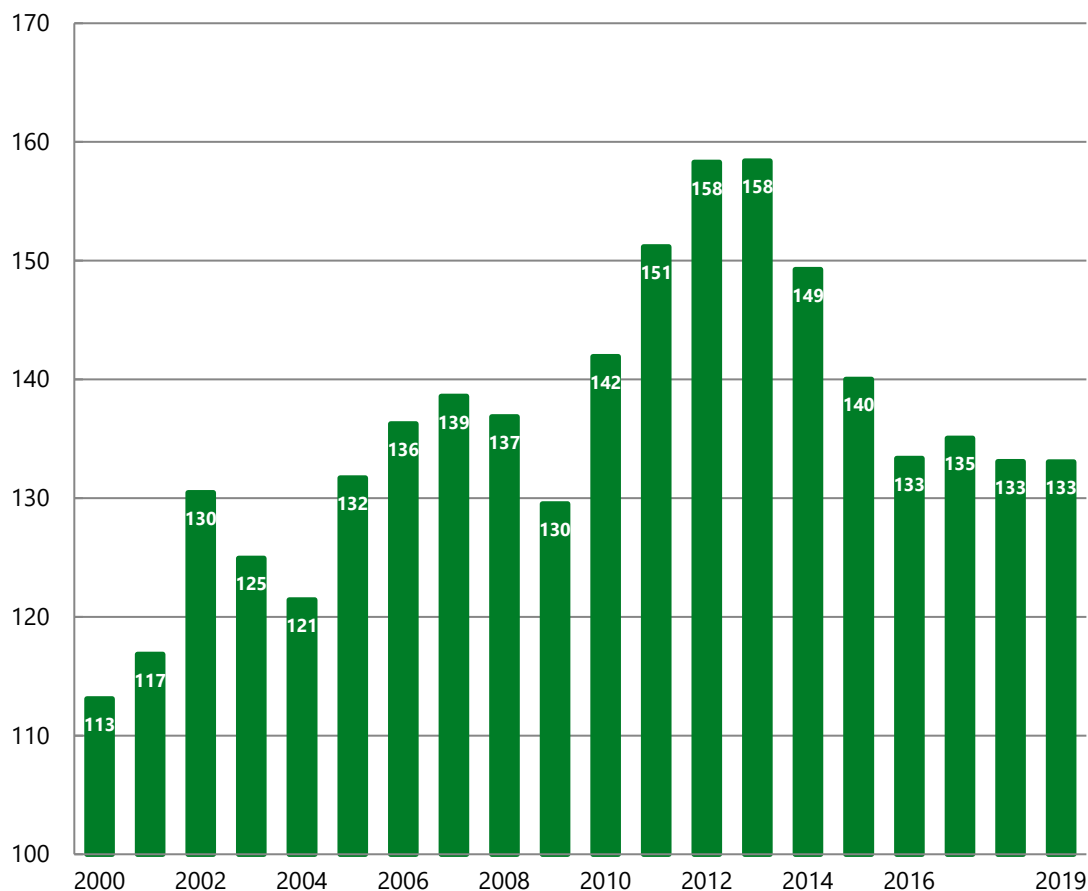

Figur 2.10 Utvikling av norske kroner mot henholdsvis EUR og USD. (NOU 2020:8)

En annen konkurransefaktor er lønnskostnader ved å produsere en vare i Norge kontra å produsere den i et annet land. De relative timelønnskostnadene mellom norsk industri og industrien hos handelspartnerne målt i felles valuta anslås å ha falt med 1,5 prosent fra 2015 til 2019. Den anslåtte nedgangen skyldes svekkelsen av kronkursen. En svekkelse av kronen og dermed lavere lønnsvekst i Norge sammenlignet med andre land har bidratt til å bedre den kostnadmessige konkurransevnen til norsk industri etter 2013.

Figur 2.11 Lønnskostnader i industrien i forhold til industrien hos våre handelspartnere. (NOU 2020: 8)

Figur 2.11 viser at sett i et lengre tidsperspektiv har timelønnskostnadene i norsk industri økt mer enn hos handelspartnerne. Produktivitetsveksten i Norge er høyere enn hos våre handelspartnere, fordi høyere lønninger fører til økt omstilling og mer bruk av teknologiske løsninger (Moene, 2015)¹⁰.

Gjennomsnittlige timelønnskostnader i norsk industri var i 2019 anslagsvis 33 prosent høyere enn et handelsvektet gjennomsnitt hos noen av våre handelspartnere.

2.3 Energi og industri

Verdens klimagassutslipp skyldes i all hovedsak forbrenning av fossil energi. I 2018 økte energiforbruket i verden med 2,3 prosent fra året før (IEA, 2019). Årsaken til økningen var sterk økonomisk vekst og økt behov for oppvarming og/eller nedkjøling i ulike deler av verden. Som et resultat av økt energiforbruk, økte klimagassutslippene med 1,7 prosent i 2018. Kull, olje og gass utgjør fortsatt størstedelen av energiforbruket globalt. Bruken av

¹⁰ <https://www.manifestidsskrift.no/fagbevegelsen-gjor-arbeidslivet-mer-produktivt/> Lest 01.07.2020

fornybar energi økte, men utgjorde likevel ikke mer enn i underkant av 12 prosent av totalt energiforbruk i 2018.

Tabell 2.3 *Etterspørsel etter energi fordelt på energibærere globalt. Målt i Mtoe*. (IEA, 2019)¹¹*

	Etterspørsel etter energi fordelt på energikilde			
	Mtoe	Endring i prosent	Andel i prosent	Andel i prosent
	2018	2017–2018	2000	2018
Totalt	14 301	2,30 prosent	100 prosent	100 prosent
Kull	3 778	0,70 prosent	23 prosent	26 prosent
Olje	4 488	1,20 prosent	37 prosent	31 prosent
Gass	3 253	4,60 prosent	21 prosent	23 prosent
Atomkraft	710	3,30 prosent	7 prosent	5 prosent
Vannkraft	364	3,10 prosent	2 prosent	3 prosent
Biomasse og avfall	1 418	2,50 prosent	10 prosent	10 prosent
Andre fornybare ressurser	289	14,00 prosent	1 prosent	2 prosent

*Mtoe er millioner tonn oljeekvivalenter (ikke sammenlingbart med CO₂-ekvivalenter). Ekvivalenter betyr sammenlignbart (<https://naob.no/sprosentC3sprosentB8k/ekvivalenter>, lest 08.07.2020)

Tabell 2.4 gir en oversikt over prisen på elektrisitet på spotmarkedet for Oslo i 2010, 2015 og 2019. El-prisene varierer mye fra år til år og fra måned til måned. I 2015 var elprisen nede i 79,94 kroner per mwh, og i 2010 var prisen oppe i 655,9 kroner per mwh. I 2020 har prisen vært helt nede i 53,3 kroner per mwh i Oslo. Tabell 2.4 illustrerer variasjonen i pris på elektrisitet fra år til år og fra måned til måned. Prisnivået er meget uforutsigbart, og dermed er det svært risikabelt å satse på energi som sluttprodukt.

Tabell 2.4 *Spotpriser på elektrisitet i Oslo i NOK/mwh. (Nordpoolgroup¹²)*

År	Gj.snitt	Lavest	Høyest
2010	436,01	339,87	655,9
2015	177,39	79,94	257,3
2019	387,02	293,23	545,82

¹¹ IEA, Annual change in global primary energy demand, 2011-2018, IEA, Paris <https://www.iea.org/data-and-statistics/charts/annual-change-in-global-primary-energy-demand-2011-2018> Lest 12.05.2020

¹² <https://www.nordpoolgroup.com/historical-market-data/>

3 Kapital for framtida

Kapitaltilgangen og skattesystemet er viktig for at et land skal få kanalisert nok finansiering til ny industri. Derfor krever en god industristrategi også en god investeringsstrategi. Norge har tradisjon for å lage investeringsplaner for både vei, jernbane, offentlig sektor og energisektoren (olje, gass og vannkraft), men ikke for investeringer i industrien som helhet. Unntaket er regjeringens hydrogensatsing:

Regjeringen beskriver kapitalbehovssituasjonen for oppstartsselskaper som vanskelig. Kapitalbeholdningen kan da være lav, samtidig som kapitalbehovet er økende og kontantstrømmen negativ. De har gjerne liten evne til å finansiere investeringer ved tilbakeholdt overskudd. Høy risiko og mangel på informasjon gjør også ofte at avkastningskravet fra investorer er høyere. Foretak i en oppstartsfase kan ha nytte av stabile kapitalkilder fra egne eiere, såkornfond, og i senere faser venturefond, investeringsselskaper og aktive eierfond (private equity).

Derfor vil regjeringen innføre en ordning med skatteinsentiver for langsiktige investeringer i oppstartsselskap (Meld. St. 27 (2016-2017)).

Regjeringen følger opp bioøkonomistrategien i 2017, blant annet gjennom å styrke bioøkonomirelatert forskning og innovasjon, åpne for støtte til modne prosjekter innenfor Investinors skogmandat og utarbeide en plan for opptrapping av bruken av biodrivstoff.

Regjeringen vil videreføre og videreutvikle virkemidler som understøtter FoU, pilotering og kommersialisering av løsninger for en mer miljøvennlig skipsfart, herunder for eksempel energieffektiviseringstiltak, LNG, hybridløsninger, biodrivstoff og nullutslippsløsninger som elektrisk drift. (Meld. St. 27 (2016-2017), s. 91.)

NOU 2018:5 *Kapital i omstillingens tid* har kartlagt muligheter og fallgruver for omfordeling av kapital slik at kapitalen kanaliseres dit den gir best avkastning. Revisjonsselskapet Deloitte har kommet med en rapport for områdegjennomgang av det næringsrettede virkemiddelapparatet for finansiering av oppstartsselskaper.

Virkemiddelapparatet listet opp i rapporten (Deloitte, 2019):

- Skatte- og avgiftspolitikken
- Konkurranseregulering
- Konesjoner – olje/gass, vannkraft, fiske/akvakultur og jordbruk
- Handelsavtaler
- Samferdsel
- Utdanning
- Arbeidsmarkedsregulering
- Øvrige nasjonale forskningsstrategier

Skatteinsentiver kan gjøre det mer attraktivt å investere i oppstartsselskaper og bidra til å styrke tilgangen på risikovillig kapital (Deloitte, 2019). I tillegg til den ordinære skattepolitikken er SkatteFUNN (en rettighetsbasert FoU-ordning) en etablert ordning som stimulerer til forskning og utvikling i næringslivet.

Utdanningssystemet har betydning for næringslivets forutsetninger for innovasjon, produktivitet og internasjonal konkurransevne. For næringsvirksomhet basert på skog som råvare er kunnskap om skog og skogforvaltning nødvendig for å lykkes med nyetableringer, men også kompetanse innen fysikk, kjemi, virksomhetsetablering, industriutvikling og kommersialisering av produkter og tjenester. Landbruket har lange tradisjoner med samarbeid mellom utdannings- og forskningsmiljøer, industri, kommersialisering og råvarer, og også når det gjelder eksport av varer har landbruket verdifull erfaring som det bør kunne trekkes på i overgangen til «det grønne skiftet».

Staten tilbyr egenkapital til næringslivet gjennom ordninger som forvaltes av Innovasjon Norge og via statlige eierandeler i investeringselskapene Investinor AS, Argentum Fondsförvaltning AS, Nysnø Klimainvesteringer AS og eiendomsselskapet Siva Eiendom Holding AS (Deloitte, 2019). Næringslivet blir også tilført kapital gjennom andre offentlige aktører som kommuner, fylkeskommuner og universiteter/TTO-er (ibid.). Det meste av kapitalen som staten tilbyr næringslivet gjennom egenkapitalvirkemidlene, er investert på markedsmessige vilkår i henhold til markedsinvestorprinsippet (beskrevet i ESAs retningslinjer del VI), men noen av midlene inneholder et subsidieelement i form av statlig risikoavlastning til investorene (ibid.). Nysnø er et selskap som tilbyr egenkapital til oppstartsselskapet, og selskapet kan sitte med eierandeler i nye virksomheter med opp mot 49 prosent av emisjonsverdien. Det er forventet at Nysnø og Investinor skal ha solgt seg ut med gevinst etter en periode på inntil 15 år, og gevinsten ved salg skal være på minimum gjennomsnittet i markedet på salgstidspunktet. F.eks. hadde Norsk Hydro i 2019 et forventet mål om avkastning på sin kapital på 10 prosent¹³. Det betyr at kapitalen kan kaste mer av seg ved å settes inn i allerede eksisterende virksomheter framfor å settes inn i oppstartsselskaper med stor risiko, hvis ikke staten bidrar med risikoavlastning i oppstartsselskaper av noe størrelse.

Virkemiddelapparatet rettet mot pilot/demoanlegg oppleves av enkelte brukere som uoversiktlig og lite egnet til å bidra til kvalitetssikring, markedsføring og bruk av helt ny teknologi for et nytt marked (ibid.).

Både norske og utenlandske aktive eierfond med kontor i Norge hadde til sammen anslagsvis 29 milliarder kroner i tilgjengelig kapital for nye investeringer (Menon, 2019). Av disse milliardene er det kun 7 milliarder kroner som brukes til nyetableringer. Resten av kapitalen brukes til å kjøpe opp og omstrukturere eksisterende selskaper, hvor hovedvekten av oppkjøpselskapene var i utlandet. Disse dataene er basert på en undersøkelse blant Norsk Venturekapitalforenings (NVCA) medlemmer, en forening hvor blant annet Investinor og Nysnø er medlem (Menon, 2019).

---

¹³ <https://www.reuters.com/article/us-norsk-hydro-outlook/aluminum-maker-norsk-hydro-aims-to-cut-costs-again-idUSKBN1W90NQ> Lest 29.06.2020

Innovasjon Norge bidrar med kompetanse inn i selskaper hvor såkornfond investerer for å øke avkastningen i oppstartsselskapene. Det er særlig krevende å ivareta den tidlige utviklingsfasen for mulige vekstbedrifter. Utfordringene gjelder spesielt virksomheter som trenger mange år med kapitalkrevende utvikling før man kan forvente kommersielle inntekter, for eksempel ved kommersialisering av forskningsresultater. Dette er samtidig virksomheter som kan ha potensial for stor og verdiskapende vekst etter et vellykket utviklingsforløp, men mange slike virksomheter opplever finansieringsutfordringer i det norske kapitalmarkedet (NOU 2018:5).

3.1 Eiendomsmarkedet binder kapital

Norske husholdninger har lavest finansiell formue blant husholdninger i Norden. Ulikheter i pensjonsforsikringsordningene forklarer mye av årsaken til forskjellene (SSB, 2020).¹⁴ Norske og finske husholdninger har lavere pensjonssparing enn dansker, svensker og islendinger, og husholdningene har mindre penger i aksjer og fond enn hva de har i våre nordiske naboland.

I Norge derimot kanaliseres private penger til eiendomsmarkedet. Følgende illustrasjon viser hvorfor det er attraktivt å investere i eiendomsmarkedet: Dersom man har 100 000 kroner som man vil investere, og man kjøpte en bolig til 500 000 kroner i 1992 og solgte den i 2011, ville de 100 000 kronene gitt en gevinst på 1685 prosent. I tillegg vil man få rentefradrag i skatt for gjeldsrentene på lånet.

Tabell 3.1 Oversikt over avkastning ved kjøp av bolig. (SSB, 2020; Hilmersen, 2019; Hillestad, 2020)

Tidsrom	Boligkjøp	Egenkapital	Prisøkning (SSB boligindeks bruktbolig)	Verdiøkning	Ny pris	Gevinst
1992–2011	500 000	100 000	339 prosent	1 785 000	2 285 000	1685 prosent
1993–2012	500 000	100 000	364 prosent	2 065 000	2 565 000	1965 prosent
1994–2013	500 000	100 000	327 prosent	1 725 000	2 225 000	1625 prosent
1995–2014	500 000	100 000	308 prosent	1 725 000	2 225 000	1625 prosent
1996–2015	500 000	100 000	298 prosent	1 650 000	2 150 000	1550 prosent
1997–2016	500 000	100 000	281 prosent	1 635 000	2 135 000	1535 prosent
1998–2017	500 000	100 000	259 prosent	1 295 527	1 795 527	1196 prosent
1999–2018	500 000	100 000	229 prosent	1 142 651	1 642 651	1043 prosent
2000–2019	500 000	100 000	190 prosent	949 132	1 449 132	849 prosent

¹⁴ <https://www.ssb.no/nasjonalregnskap-og-konjunkturer/artikler-og-publikasjoner/hvorfor-har-norske-husholdninger-lavest-finansiell-formue> Lest 19.05.2020

Dersom man skal investere i industriutvikling, vil forventet avkastning på investeringen være på linje med gevinsten ved boligkjøp. Dette bildet blir bekreftet når vi ser på hvilke næringer bankene låner penger.

SSBs kredittindikator viser også at veksten i utlån fortsetter. Utlånsveksten var på 5,2 prosent fra 2019 til 2020 (SSB, 2020). Tabell 3.2 viser hvordan bankenes utlån fordeler seg på næringer. Det er tydelig at det er mest å tjene for bankene på å låne ut til omsetning og drift av fast eiendom, og at utlån til industri er mindre lukrativ. Det er kun 5 prosent av bankenes utlån som går til industrien. I mars 2020 lånte bankene ut 1500 milliarder kroner hvorav boligmarkedet fikk 45 prosent og industrien 5 prosent av beløpet.

Tabell 3.2 Bankenes utlån fordelt på næring i millioner kroner. (SSB)

	Desember 2019	Mars 2020	Andel mars 2020
Alle næringer	1 475 639	1 521 333	
Jordbruk og tilknyttede tjenester	53 786	52 909	3 prosent
Skogbruk og tilknyttede tjenester	3 422	4 485	0 prosent
Fiske og fangst	34 151	36 625	2 prosent
Fiskeoppdrett og klekkerier	25 013	26 334	2 prosent
Bergverksdrift og utvinning ¹	9 311	9 536	1 prosent
Tjenester tilknyttet utvinning av råolje og naturgass ¹	2 680	3 071	0 prosent
Utvinning av råolje og naturgass	11 742	12 154	1 prosent
Industri	72 654	80 866	5 prosent
Bygging av skip og båter	7 518	6 266	0 prosent
El-, gass-, damp- og varmtvannsforsyning	45 333	44 114	3 prosent
Vannforsyning, avløps- og renovasjonsvirksomhet	5 062	5 111	0 prosent
Utvikling av byggeprosjekter	127 210	126 845	8 prosent
Bygg- og anleggsvirksomhet ellers	43 283	44 279	3 prosent
Varehandel, reparasjon av motorvogner	74 112	79 954	5 prosent
Utenriks sjøfart og røtransport ¹	62 244	72 589	5 prosent
Transport ellers og lagring ¹	67 277	67 033	4 prosent
Overnattings- og serveringsvirksomhet	15 508	16 769	1 prosent
Informasjon og kommunikasjon	17 436	18 327	1 prosent
Omsetning og drift av fast eiendom	631 125	642 151	42 prosent
Faglig og finansiell tjenesteyting	88 508	89 698	6 prosent
Forretningsmessig tjenesteyting	36 651	38 654	3 prosent
Tjenesteytende næringer ellers	41 612	43 562	3 prosent

Bankenes utlån finansieres blant annet ved husholdningers sparing. I mai 2020 hadde norske husholdninger 1393 milliarder kroner i banken.

3.2 Skatt for bedrifter

Skattesystemet for bedrifter baseres på prinsippene om likebehandling av ulike investeringer, finansieringsformer og organisasjonsformer, og symmetrisk behandling av inntekter (gevinster) og utgifter (tap)¹⁵. Videre innebærer fritaksmetoden (en metode Norge har valgt) at selskap i utgangspunktet fritas for beskatning av utbytte og gevinst på aksjer mv. Samtidig bortfaller fradragretten for tilsvarende tap. Men utbetalt utbytte skattes på eiers hånd, akkurat som formuesskatt.

I Norge skattes bedrifter med 22 prosent på overskuddet fra 2019. I den globaliserte økonomien har andre lands skattesystem stor innvirkning på det norske. Tall fra OECD viser at i 2015 var selskapsskattenivået i Norge høyere enn Sverige, men etter justeringene fra 2016 og framover er Norge på samme nivå som andre land, med en skattesats på overskudd på 22 prosent¹⁶. Her er det prioritert å komme på nivå med landene rundt oss. Det er likevel viktig å understreke at selskapsskatten beregnes ut fra overskudd, og eiendoms- og formuesskatt beregnes uavhengig av overskudd. Å senke selskapsskatten fra 28 prosent i 2013 til 22 prosent i 2020 har gitt et provenyutap på om lag 15 milliarder kroner, dvs. 2,5 milliarder kroner per prosent skatten senkes¹⁷.

Eiendomsskatt

Eiendomsskatt som ilegges både virksomheter og privatpersoner, er det opp til den enkelte kommune å fastsette. Inntektene fra eiendomsskatten tilfaller i sin helhet kommunen. Eiendomsskattesatsen skal være mellom 1 og 7 promille av takstgrunnlaget, og takstgrunnlaget skal fastsettes ved taksering hvert tiende år.

Gårds- og skogsdrift er fritatt for eiendomsskatt. På gårdsbruk er det kun boliger, samt eventuelle bygg og anlegg knyttet til *annen virksomhet* som er grunnlag for eiendomsskatt. Betalt eiendomsskatt for utleieboliger, samt bygg og anlegg knyttet til annen virksomhet, føres til fradrag i regnskapet. Eiendomsskatt på egen bolig kan ikke fradragføres¹⁸.

I 2018 tok norske kommuner inn eiendomsskatt for 14,2 milliarder kroner. 48 prosent av eiendomsskatten kom fra næringsseiendommer, driftsbygninger og lignende.

---

¹⁵ <https://www.regjeringen.no/no/tema/okonomi-og-budsjett/skatter-og-avgifter/direkte-skatter/id2353512/> Lest 28.05.2020

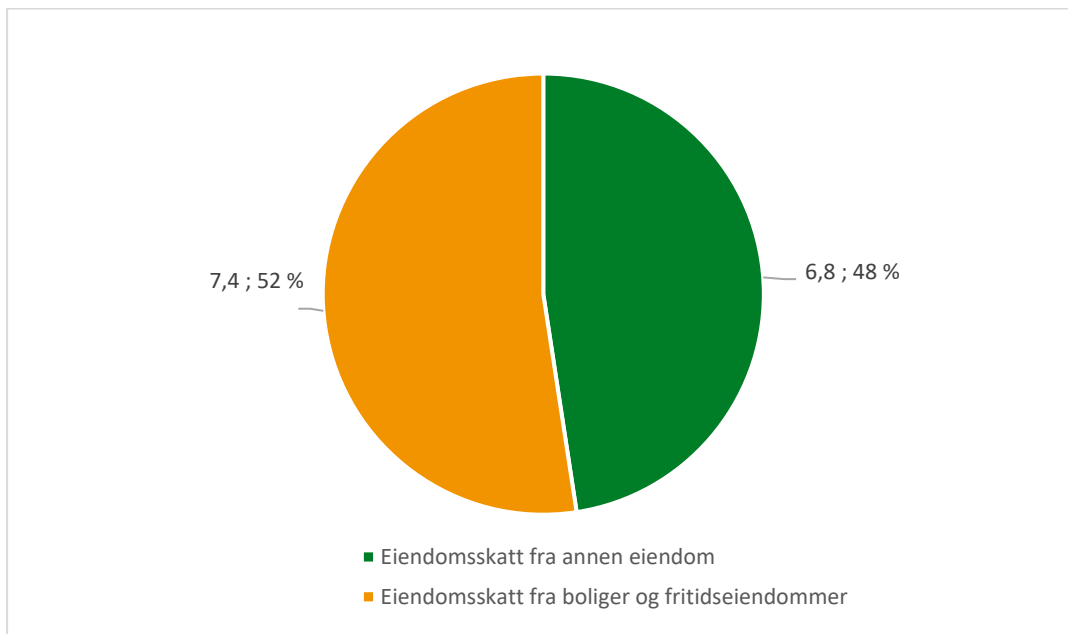
¹⁶ <http://stats.oecd.org/Index.aspx?QueryId=58204>

¹⁷ https://www.regjeringen.no/contentassets/4555aa40fc5247de9473e99a5452fdfd/arbnotat10_2017.pdf

¹⁸ <https://www.bondelaget.no/for-bonden/okonomi-og-skatt/regnskap-og-arsoppgjor/skattebilaget-foran-arsoppgjoret-2019> s. 90.

Figur 3.1 Eiendomsskatt på bolig og fritidseiendom og annen eiendom 2018. (SSB tabell 06980)

I praksis fører dette til at produksjonsbedrifter får høyere eiendomsskatt per ansatt grunnet store arealer, maskiner og bygninger vs. f.eks en tjenestebedrift som revisor eller sakfører. Det har negative effekter på produksjonsbedrifter, og særlig i oppstartsfasen, da denne skatten i motsetning til selskapsskatten betales uavhengig av inntekt, og den blir særlig høy i forhold til omsetning og sysselsetting vs. bedrifter i tjenestesektoren.

Formuesskatt

Formuesskatten for bedrifter er i hovedsak knyttet til virksomhetens eiendeler, som fast eiendom, aksjer og verdipapirer, og varebeholdning og driftsmidler. Det er noen unntak fra reglene, og det er ulik metode for å fastsette formuesverdien avhengig av formuesobjekt.

For næringsseiendom er det regler om fastsetting av formuesverdi på grunnlag av en beregnet utleieverdi. Regelverket gjelder ikke jordbrukseiendommer. Der gjelder i korthet at jordbrukseiendommer skal verdsettes under ett med bygninger og rettigheter som hører til eiendommen, mens skogeiendommer verdsettes til avkastningsverdien skogen har på lengre sikt ved rasjonell skjøtsel¹⁹.

Regjeringens utredning om formuesskatten

Effekten av formuesskatten for virksomheter i Norge er uklar, og Nærings- og fiskeridepartementet lyste i 2019 ut et utredningsoppdrag for å få et bedre bilde av hvordan formuesskatten påvirker små og mellomstore bedrifter og eierne deres. «Hovedresultatet fra denne analysen er at økt formuesskatt for majoritetsiere i nært eide, små og mellomstore

¹⁹ <https://www.skatteetaten.no/globalassets/skjema/2019/rettledning/rtf-1017b.pdf>

virksomheter i gjennomsnitt bidrar til å øke sysselsettingen i den virksomheten de eier²⁰», utredningen ligger vedlagt i sin helhet i vedlegg 4.

Dette skyldes i hovedsak at: «Høyere formuesskatt gjør det mer lønnsomt for eierne å plassere formuen i bedriften, ettersom dette kan bidra til å redusere formuesskatten. Spesielt vil det være lønnsomt å investere i «humankapital» (ansatte) ettersom humankapitalen ikke inngår i balansen og dermed ikke fanges opp som skattemessig formue hos eier». I praksis betyr dette at med verdsettelsesrabatt på aksjer i bedrifter vs. bankinnskudd eller andre kapitalobjekter så velger eierne å sitte med mest mulig formue i bedriften, og særlig når bankrenta er på nivå med formuesskatten (dvs. 0.85 prosent).

Et videre viktig poeng er at denne undersøkelsen ikke sier noe om hvordan formuesskatten påvirker oppstartsbedrifter: «Vår analyse gir ikke informasjon om de samlede virkningene av formuesskatten på arbeidsmarkedet som helhet og kan heller ikke kaste direkte lys over mulige effekter på oppstart av nye bedrifter.» Og dette er et springende punkt. All den stund norsk økonomi ikke omstilles i særlig grad fra oljeavhengigheten, trengs akutt nye bedrifter som kan vokse og øke produksjonen av varer og tjenester i Fastlands-Norge. Utfordringen for oppstartsselskaper som lykkes, og får høy verdi og betydelig formuesskatt til tross for lav inntjening eller underskudd over år, parallelt med høy formuesverdi, er ikke belyst i rapporten.

Utredningen stilte også spørsmål om i hvilken grad formuesskatten synes å påvirke norske eieres beslutninger om flytting fra Norge og kom fram til følgende: «Vi finner at effekten av formuesskatt på flytting er positiv, og klart økende med skattebyrden. Spesielt stor er den for det høyeste skatteintervallet, fra 1 million kroner og oppover. Vi tolker dette som indikasjoner på at formuesskatt ser ut til å gi økt utflytting. Samtidig er det viktig å huske at dette er estimater basert på et tynt datagrunnlag og svært få utflyttinger. Resultatene bør derfor tolkes med forsiktighet.» Rapporten er slik sett med på å underbygge at formuesskatten som rammer norske selskap i motsetning til utenlandske, synes å svekke norsk eierskap. Ellers har denne rapporten blitt hyppig debattert bl.a. i Nettavisen²¹ og gjennom et notat fra Civita²². Videre har NyAnalyse (2020) lagt fram en rapport som konkluderer med at: «Formuesskatt på arbeidende kapital virker negativt på investeringer og aktiviteten i SMB-segmentet.»

Formuesskatten er også et spørsmål om fordeling av rikdom mellom generasjoner, fra de som har formue til de som ikke har. Men formuesskatten er og blir en skatt på ikke-likvide midler og dermed en utfordring for nyetableringer. I tillegg til å skaffe kapital for etablering og drift, må det dermed også skaffes kapital til formuesskatt og eiendomsskatt.

---

²⁰ <https://www.regjeringen.no/globalassets/departementene/nfd/dokumenter/vedlegg/sluttrapport-til-nfd3331986.pdf>

²¹ <https://www.nettavisen.no/okonomi/fri-fantasi-og-politiske-drommerier-atokt-formuesskatt-skaper-flere-arbeidsplasser/3424028498.html>

²² <https://www.civita.no/publikasjon/frischsenteret-og-nbmus-analyse-av-formuesskatt>

Skatteloven (Lovdata²³)

Ved fastsettelse av skattepliktig formue unntas følgende eiendeler:

- a. rettighet som er avhengig av at en betingelse inntreffer,
- b. tidsbegrenset bruksrett,
- c. tidsbegrenset rett til periodisk ytelse,
- d. krav på lønn, rentetermin eller utbytte av aksje, andel i verdipapirfond og annet verdipapir, så lenge kravet ikke er forfalt til betaling,
- e. rett til åndsverk eller patent, så lenge retten ikke er gått ut av opphaverens eller oppfinnerens eie,
- f. forretningsverdi,
- g. teknisk, merkantil eller annen kunnskap,
- h. avling som er nødvendig for gårdsdriften,
- i) eierandelskapital, samt overkursfond og utjevningsfond i sparebanker,
- j. livsforsikringspolise som er tegnet for å oppfylle kravet til tvungent innskudd i pensjonskasse eller enkekasse,
- k. fordring på gevinst som nevnt i § 5-50 annet ledd som ikke er forfalt til betaling.

Formuesskatt i Norge vs. andre land

Norge er det landet i verden som har høyest formuesskatt. I tillegg til Norge er det kun Frankrike, Spania og Sveits av OECD-landene som har en form for formuesskatt. Finland avvirket formuesskatten i 2006 og Sverige i 2007. Nederland endret sitt formuesskattesystem i 2001, da også skatt på renteinntekter og utbytte ble avvirket (OECD, 2017). Frankrike har også endret sin formuesskatt, etter Macrons valgseier i 2017, og har nå ikke dette for personlige skatteyttere. Sveits' satser ilegges per kanton og er generelt lavere enn de norske. I kantonen Zürich ligger den på 0,3 prosent mot 0,8 prosent i Norge.

Utfordringen for Norge er at av et samlet proveny på ca. 16 milliarder kroner (2018) er ca. 9 milliarder knyttet til arbeidende kapital²⁴, opp fra 2,2 milliarder kroner i 2005. I tillegg har Norge utbytteskatt (innført i 2006, med begrunnelse om at formuesskatten skulle fjernes), som i liten grad finnes i andre land. I 2019 beløp den seg til 15 milliarder kroner.

Det vi ser, er at skatteletten på selskapsskatt omtrent tilsvarer dagens formuesskatt. I praksis har vi sett en flytting av skatt fra overskudd til formue og utbytte. Dette er i stor grad særnorske regler og synes å skape terskler for nyskaping og langsiktig eierskap.

²³ <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1999-03-26-14> lest 08.06.2020

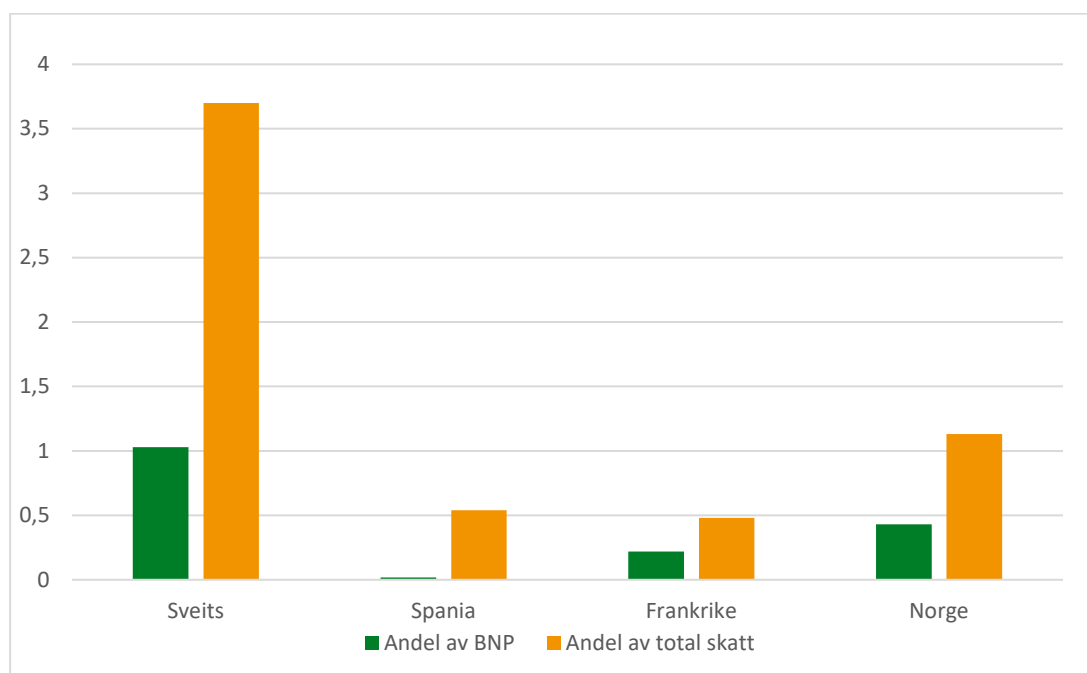
²⁴ Nationen 17. juni 2020, Morten Steenstrup.

Tabell 3.3 Formuesskatt i noen land. (OECD, 2019)

	Land	Benevning	Periode skatten gjelder for
Netto formuesskatt i 2017	Frankrike	Impôt sur les grandes fortunes, then renamed impôt de solidarité sur la fortune	1982, abolished in 1986 but re-introduced in 1989
	Norge	Formuesskatt	Introduced as a national tax in 1982
	Spania	Impuesto sobre el patrimonio	1977, 100 prosent tax reduction introduced in 2008, but tax reinstated in 2011
	Sveits	Vermögenssteuer	Gradual introduction by all cantons between 1840 and 1970
Historisk netto formuesskatt	Østerrike	Vermögenssteuer	1954–1994
	Danmark	Formueskat	1903–1997
	Finland	Varalisuusvero	1919–2006
	Tyskland	Vermögensteuergesetz	1952–1997
	Irland	Wealth Tax	1975–1976
	Luxemburg	Impôt sur la fortune (Net wealth tax)	1934–2006
	Nederland	Vermogensbelasting	1965–2001
	Sverige	Förmögenhetsskatt (Wealth Tax)	1947, changed significantly in 1991, repealed in 2007

Inntektene som andel av BNP fra formuesskatten har vært lav. I 2016 varierte formuesskatten for enkeltpersoner fra 0,2 prosent av BNP i Spania til 1,0 prosent av BNP i Sveits.

Figur 3.2 Formuesskatt som andel av BNP, og av totalt utlignet skatt. (OECD, 2019)

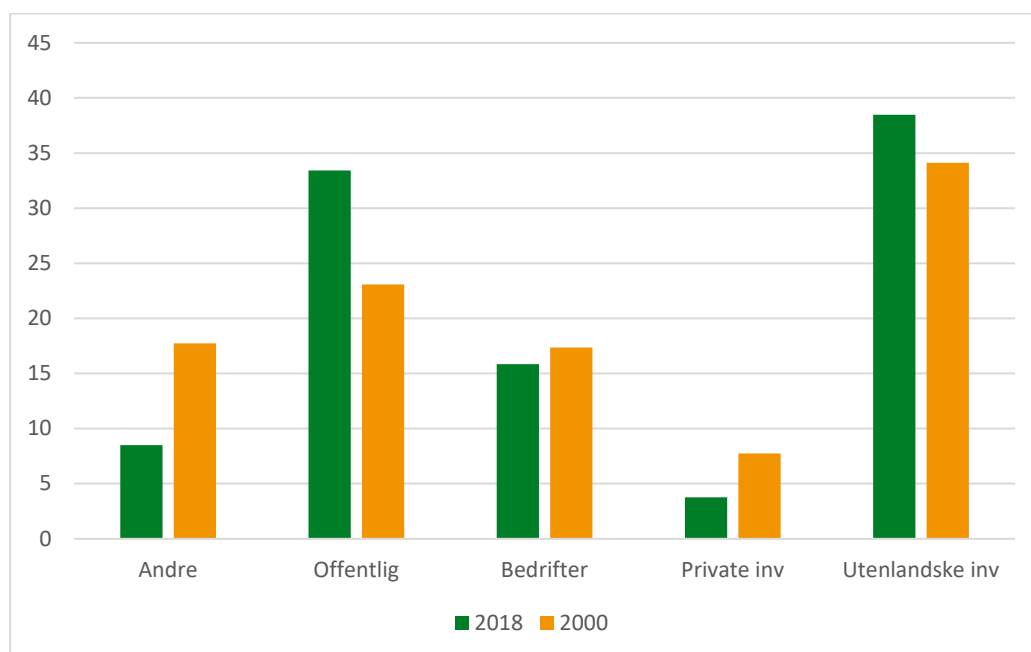

3.3 Eierskap i norske bedrifter

En viktig kilde til kapital for bedrifter er Oslo Børs. På Oslo Børs er det utlendinger og staten som har størst eierandel, med 72 prosent tilsammen. Det indikerer at det er liten interesse eller mulighet for norske private investorer å investere i børsnoterte selskaper.

Fordelingen av eierskap i næringsvirksomhet i Norge viser at det offentlige eier rundt tre ganger mer næringskapital i Norge enn private. Dessuten eier utenlandske investorer rundt en tredjedel av verdiene på Oslo Børs. En årsak kan være at utenlandske eiere og offentlig eierskap ikke beskattes med formuesskatt, i motsetning til norske private eiere som betaler formuesskatt (Civita, 2018).

Figur 3.3 Fordeling av eierskap på Oslo Børs. (Oslo Børs, 2020)

3.4 Øke arbeidende kapital gjennom skattetiltak

Oljeindustrien betalte 133,7 milliarder kroner i skatt i 2019²⁵. For 2018 utgjorde det beløpet skatteverdien som staten utbetalte oljeselskapene for deres letekostnader (refusjonsbeløpet), 3,4 milliarder fordelt på 21 selskaper. Dette er en økning på 100 millioner fra 2017²⁶.

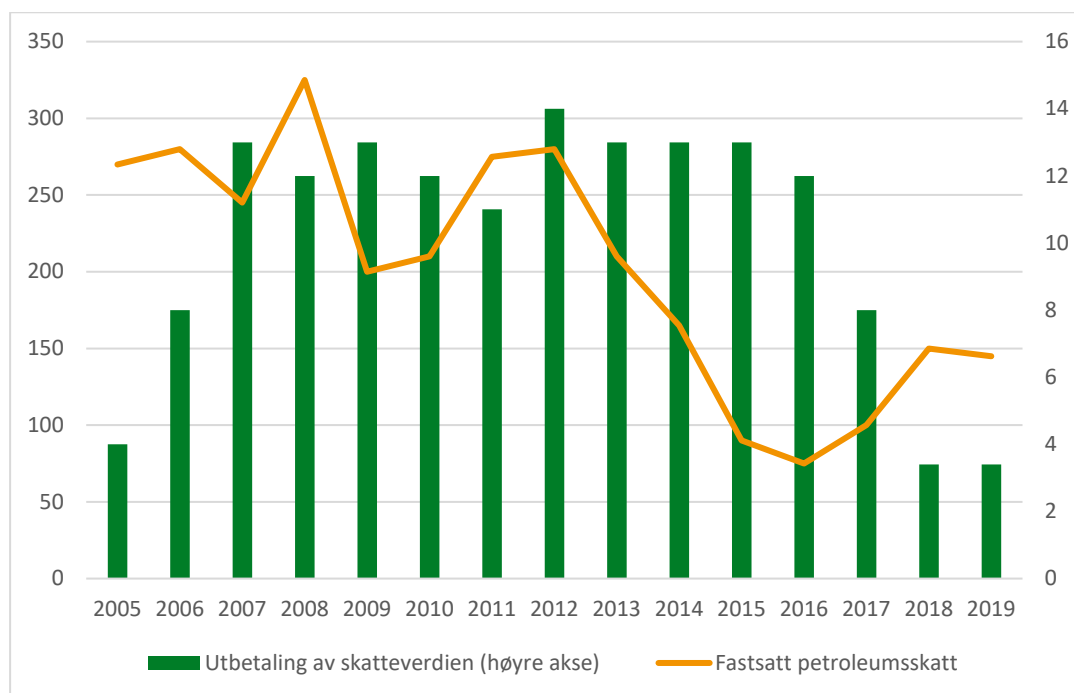
Skatteverdien for letekostnader kan utbetales i form av leterefusjon, eller den kommer til fratrukk på annen betalbar skatt.

²⁵ <https://www.norskpetroleum.no/okonomi/petroleumsskatt/> lest 03.07.2020

²⁶ <https://www.skatteetaten.no/presse/nyhetsrommet/petroleumsskatt-pa-147-milliarder-kroner-for-2018/>

De 23 selskapene som betaler petroleumsskatt, stod for 63 prosent av den totale selskapsskatten i Norge for 2018 med 147 milliarder kroner. 332 000 selskaper bidrar med de resterende 37 prosentene²⁷.

Figur 3.4 Utbetalt skatteverdi i form av leterefusjon for oljeselskapene og petroleumsskatt i milliarder 2018-kroner for perioden 2005–2019. (Fin.dep., 2020²⁸)

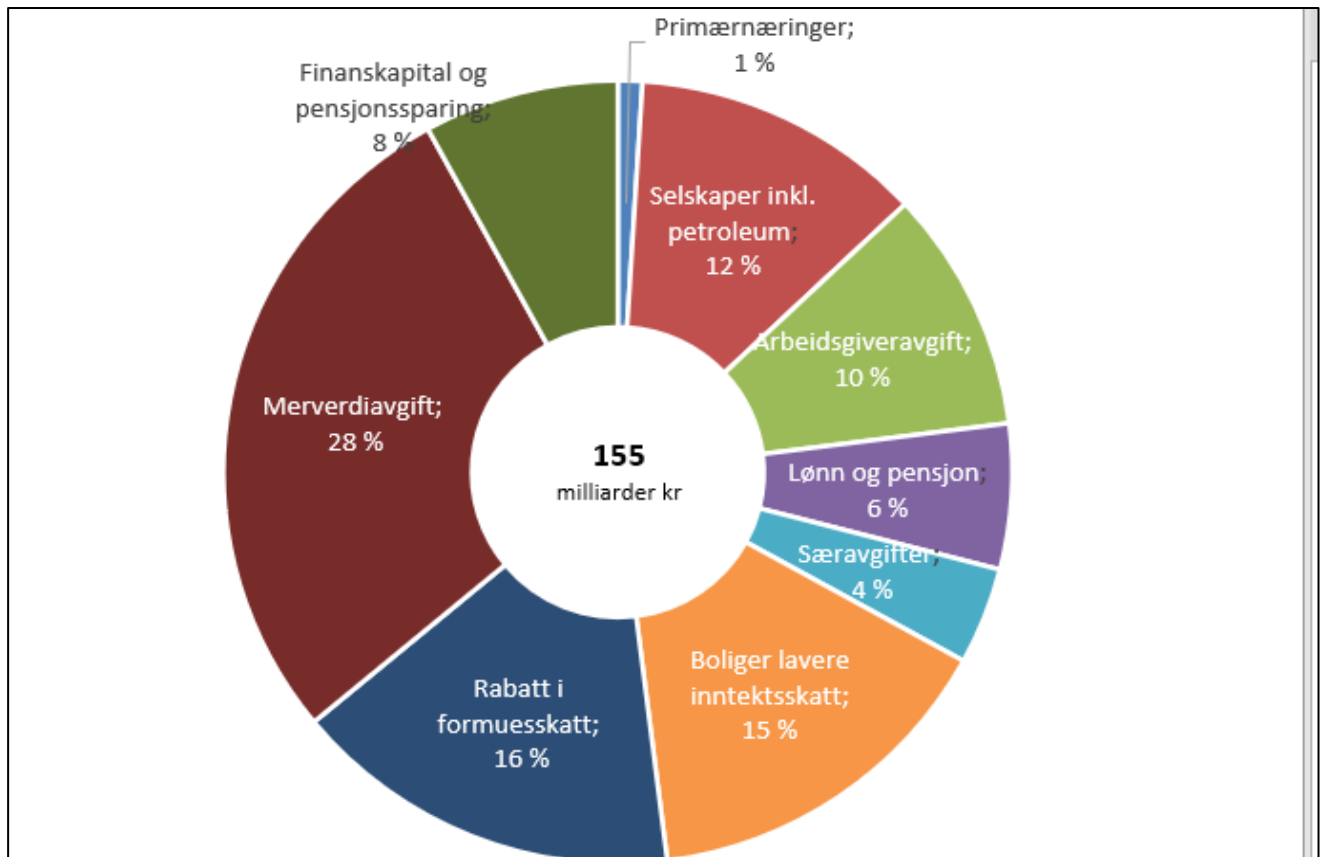

Netto skatteutgift for staten fordelt på ulike områder utgjør totalt over 155 milliarder kroner (figur 3.6). Størst skatterabatt er det på refusjon/reduksjon av merverdiavgift med 44 milliarder kroner (28 prosent), rabatt i formuesskatten (16 prosent) og lavere inntektsskatt på bolig (15 prosent), men det kommer til uttrykk på en rekke ulike områder (figur 3.6).

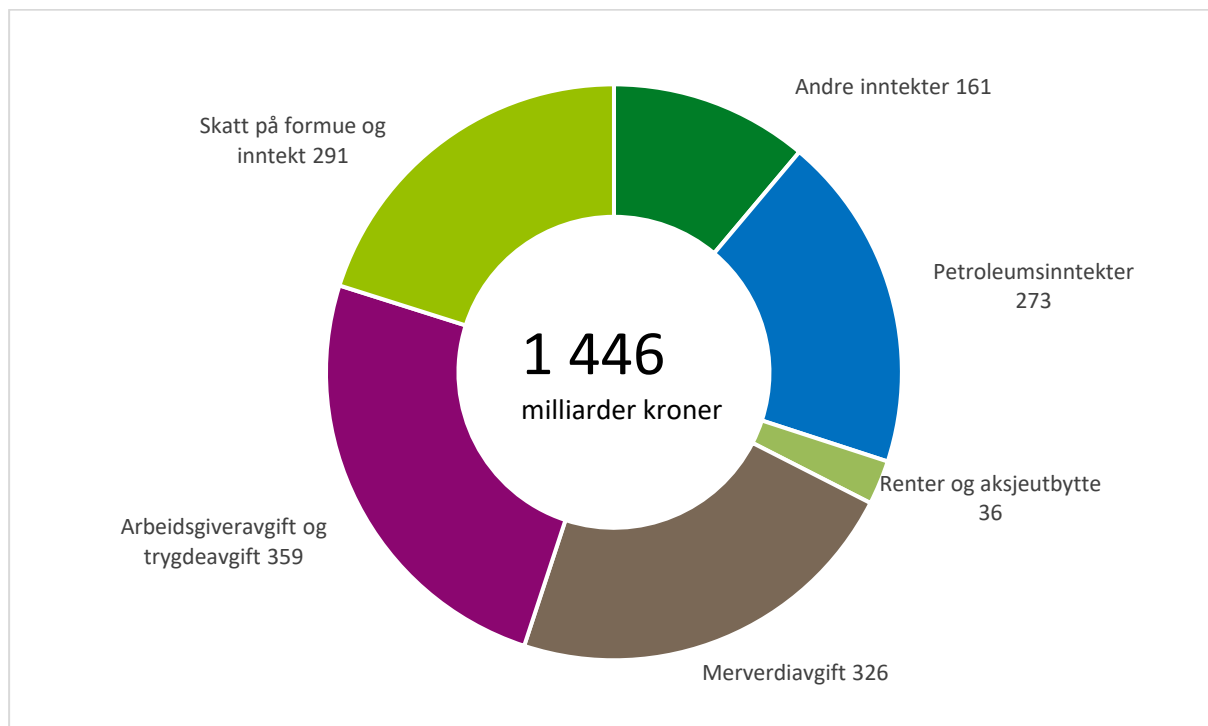
²⁷ <https://www.skatteetaten.no/presse/nyhetsrommet/petroleumsskatt-pa-147-milliarder-kroner-for-2018/>

²⁸ Prop. 1 LS (2019-2020) Skatter, avgifter og toll 2020, vedlegg 1

Figur 3.5 Netto skatteutgifter i 2019 fordelt på ulike områder. (Statsbudsjettet 2020, prp. ILS, skatter, avgifter og toll, 2020, figur 2.26 s. 63)

Figur 3.6 Statsbudsjettet for 2020, inntekter. (Finansdepartementet, 2020)

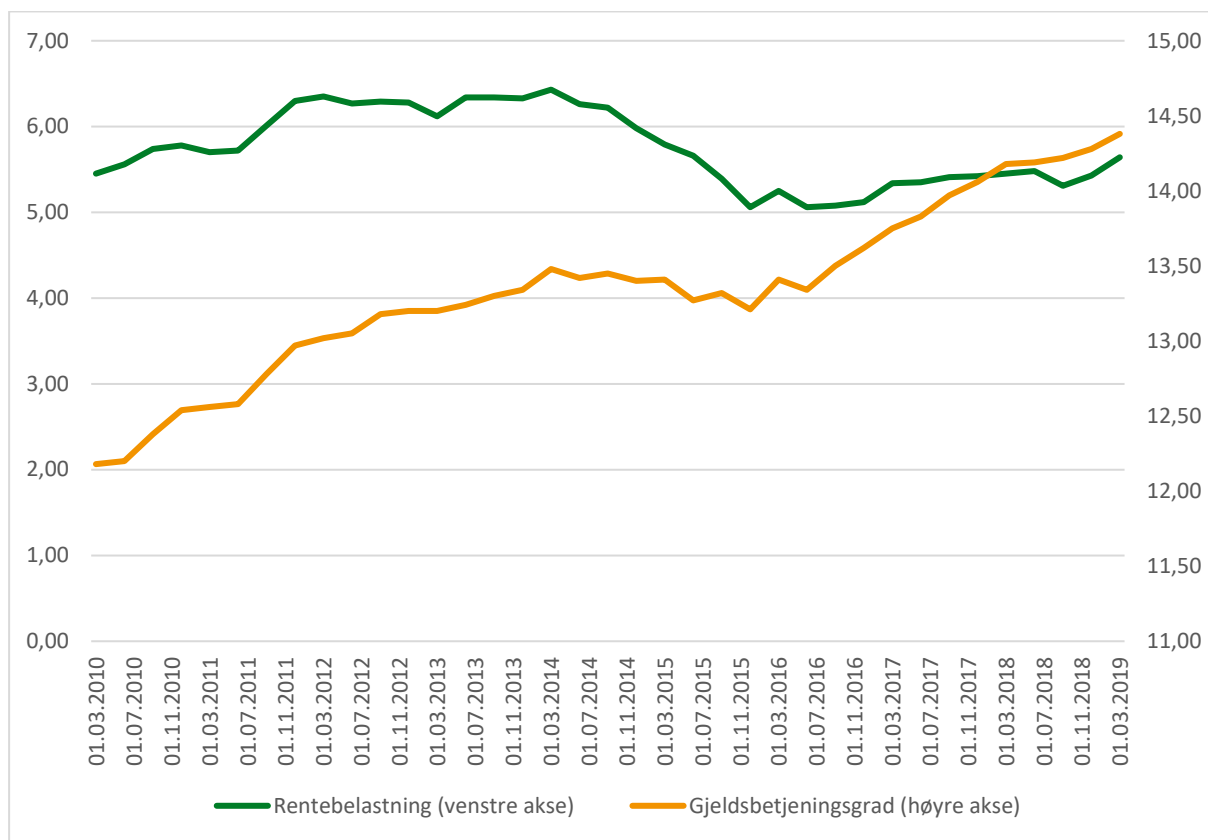

Statens inntekter for 2020 før koronakrisen slo inn i økonomien var budsjettert til 1446 milliarder kroner. De to største inntektskildene var arbeidsgiveravgiften og merverdiavgiften. Skatt på inntekt og formue var omtrent like stor som petroleumsinntektene.

Når kapital skal flyttes over til fornying av fastlandsindustrien, er det viktig å se på hvordan skattesystemet bør endres for å fremme at kapitalen ender der samfunnet har mest igjen for den, uten at det går på bekostning av skattens effekt på inntektsfordelingen i Norge. Det innebærer å se nærmere på formuesbeskatningen og rentefradraget i husholdningene for å flytte kapital fra bolig til produksjon, for derigjennom å øke sysselsettingen og total verdiskaping til fordeling. Samtidig må investering og sparing stimuleres for husholdningene. Dette vil lette overgangen i husholdningene fra gjeldsvekst til økende sparing, noe som er helt nødvendig for å bedre den finansielle stabiliteten og få ned sårbarheten i husholdningene som er stor og økende. Slik kan Norge løse to problemer på én gang: både bidra til å stoppe gjeldsveksten i husholdningene og øke de produktive investeringene.

Figur 3.7 Husholdningenes rentebelastning og gjeldsgrad per kvartal fra 2010 til 2019. (Nasjonalbudsjettet 2020, tabell 2.5c)

4 Kampen om skogressursen

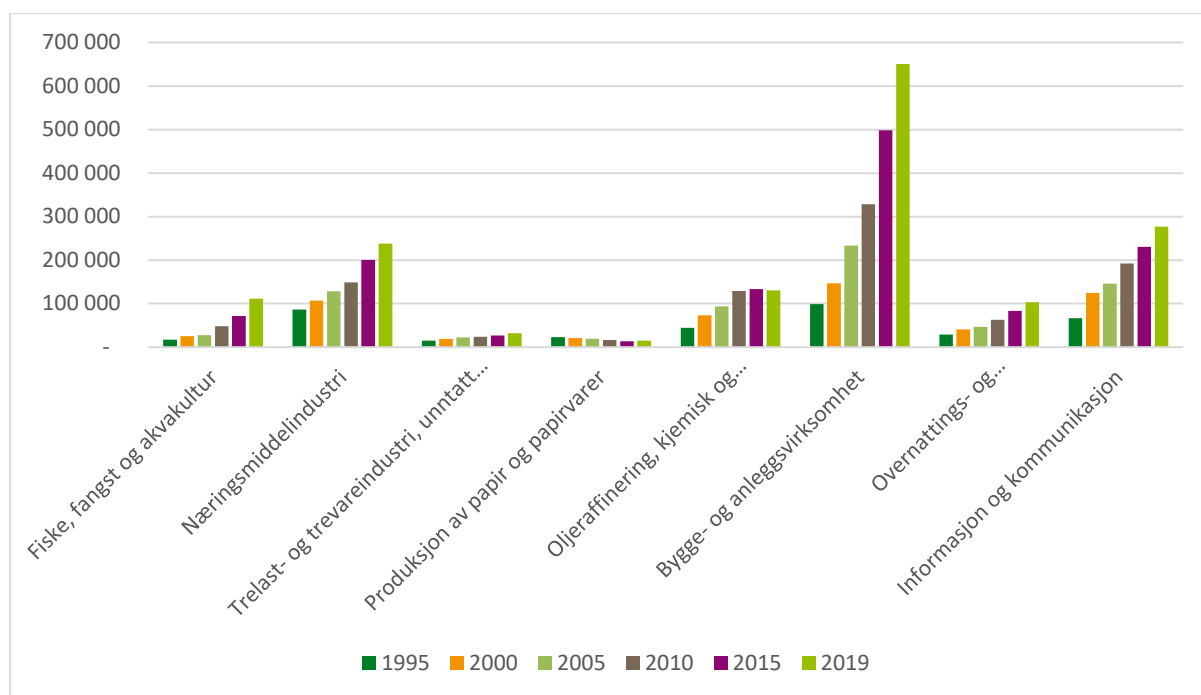
Regjeringen Solbergs visjon for industripolitikken er at Norge skal være en ledende industri- og teknologinasjon, at Norge skal tenke grønnere og at mange av morgendagens lavutslippsløsninger vil måtte finne sine løsninger i eller i samarbeid med industrien (Meld. St. 27 (2016-2017)).

Det grønne skiftet går blant annet ut på å erstatte fossile råstoff med fornybart råstoff. Fossilt råstoff brukes i mange ulike produkter, ikke bare til transport og i tekstiler (Mork, 2020). Olje brukes til oppvarming, innpakning, syntetisk fiber og til drift av store IT-sentre. Likevel er det få initiativ for å erstatte bruken av olje.

I Norge har vi innført forbud mot bruk av olje til oppvarming. I likhet med de fleste andre land har vi innført krav om innblanding av biodrivstoff i vanlig drivstoff, karbonavgift på blant annet plast, og vi deltar i EUs marked for kjøp og salg av «klimakvoter».

Det er mange næringer som bidrar til velstandsutviklingen i Norge, og disse spiller viktige roller for samfunnsutviklingen selv om de hver for seg utgjør en relativt liten andel av den totale verdiskapingen i landet. Verdiskapingen (bruttoprodukt) i skogsektoren (skogbruk og industri) var på om lag 17,5 milliarder kroner i 2017 (siste oppdaterte tall fra SSB på detaljnivå), tilsvarende 0,6 prosent av total verdiskaping i samfunnet (SSB, 2020).

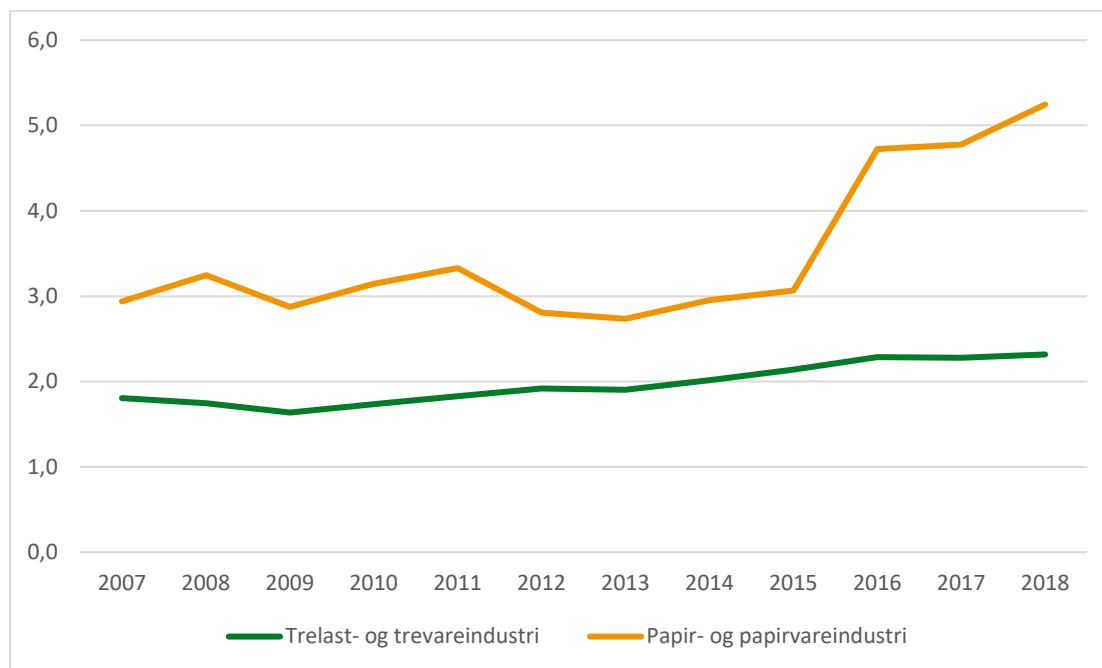
Figur 4.1 Omsetningsutvikling i løpende kroner i noen utvalgte næringer i Norge. (SSB tabell 09170 Nasjonalregnskapstall)

4.1 Skogindustri

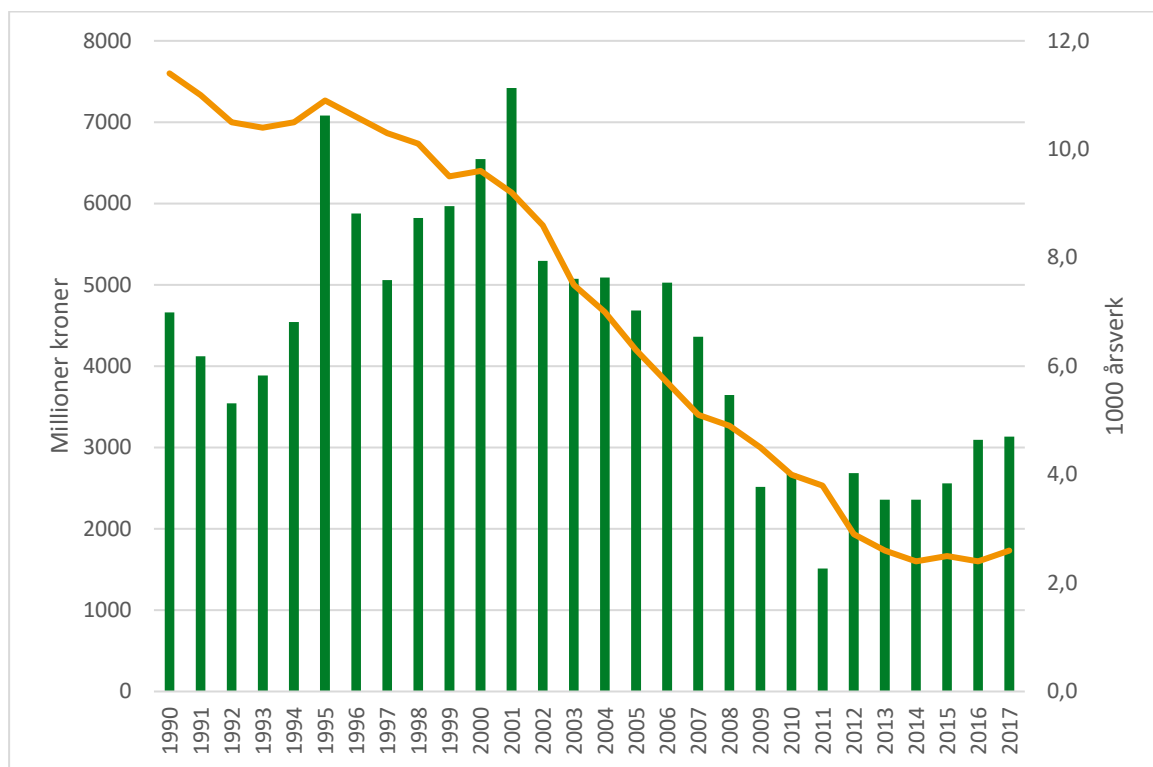
Omsetningen per ansatt i skogindustrien viser at det har foregått en kontinuerlig produktivitetsutvikling i denne industrien, figur 4.2.

Figur 4.2 Omsetning per sysselsatt i skognæringen, i millioner kroner. (SSB tabell 12817)

Skog- og trenæringen deles inn i tre kategorier: Skogbruk og tjenester knyttet til skogbruk, trelast- og trevareindustri, og produksjon av papir og papirvarer.

Figur 4.3 *Bruttoprodukt (verdiskaping) og årsverk i papir og papirvarer. (SSB Nasjonalregnskapstall)*

Tabell 4.1 viser at når videreførelsen av tømmer som råvare skjer utenfor landets grenser, faller den totale omsetningen i skognæringen i Norge. I tabellen er omsetning for Borregaard tatt med fra 2014.

Samlet sett utgjør omsetningen godt over 50 milliarder kroner i verdikjeden fra skogbruk og industri (tabell 4.1). Noe av skogbrukstjenestene kan trekkes fra her som innkjøpsverdi i trelast og papir, og noe av Borregaards omsetning er utenlands, men totalt sett ligger omsetningen ganske nær 50 milliarder i praksis.

Tabell 4.1 Omsetning i skog- og trenæringene fra 2008 til 2017. (SSB tabell 08228, proff.no 2020 og AgriAnalyse)

	Skogbruk og tjenester	Produksjon av trelast og varer av tre	Produksjon av papir m.m.	Borregaard*	Totalt**
2008	5 644 302	27 389 486	16 991 048		50 024 836
2009	4 880 726	23 085 190	12 841 578		40 807 494
2010	5 737 314	25 155 838	14 366 468		45 259 620
2011	6 665 696	26 403 711	14 331 502		47 400 909
2012	6 869 380	26 430 187	9 592 605		42 892 172
2013	6 661 802	25 699 102	8 523 697		40 884 601
2014	6 899 197	26 844 095	8 133 536	3 001 124	44 877 952
2015	7 424 040	28 494 054	12 049 339	3 032 051	50 999 484
2016	8 025 238	30 226 046	12 851 347	3 354 595	54 457 226
2017	8 266 791	31 325 683	13 146 383	3 494 357	56 233 214

*Borregaards omsetningstill inkluderer også utenlandsomsetning i konsernet.

** Her inngår Borregaards utenlandsomsetning og innkjøpsverdi på tømmeret.

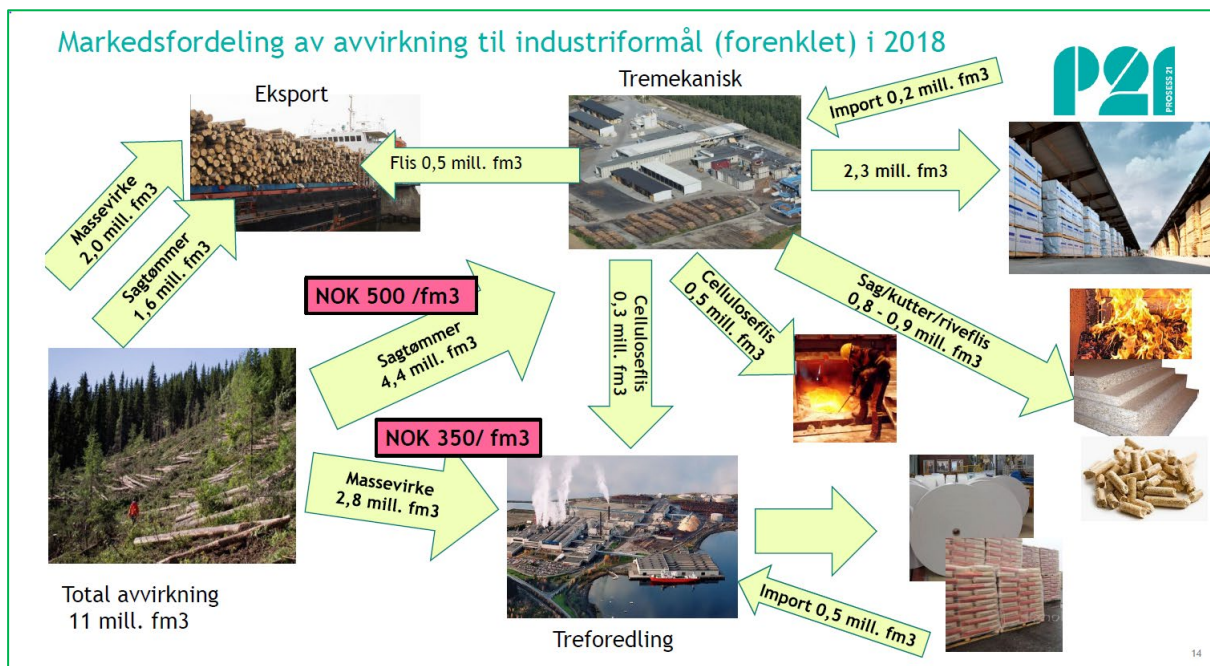
Sysselsettingen totalt for skognæringen falt med 11 prosent i samme periode. Selv om sysselsettingen i skogbruket og tjenester tilknyttet skogbruket øker, veier det ikke opp for fallet i sysselsettingen i industrien.

Tabell 4.2 Sysselsetting i skog- og trenæringer fra 2008 til 2017. (SSB tabell 08228)

	Skogbruk og tjenester tilknyttet skogbruk	Produksjon av trelast	Produksjon av papir og papirvarer
2008	7372	16114	5235
2009	6892	14341	4825
2010	7131	14479	4549
2011	8549	14388	4290
2012	8782	13878	3413
2013	8269	13513	3117
2014	8326	13331	2765
2015	9086	13286	2839
2016	9086	13234	2722
2017	9180	13797	2713

Treforedlingsindustrien bruker i all hovedsak gran, mens tremekanisk industri benytter en del furu. Merk likevel at granmassevirke og granflis har en særlig verdi som det er viktig å ta vare på for industriell utnyttelse i Norge. I vedlegg 1 er det en oversikt over hva grantreet kan brukes til, ifølge veikart for skogindustri.

Figur 4.5 Oversikt over råvareflyt i norsk trebasert industri i 2018 (forenklet). (Prosess21, 2020)

I 2018 gikk 3,6 millioner m³ til eksport, 4,4 millioner m³ gikk til sagtømmer og 2,8 millioner m³ gikk til massevirke (figur 4.5). Totalt ble ca. 11 millioner m³ avvirket tømmer levert til videreforedling i Norge og utlandet. Tremekanisk er den delsektoren som kjøper mest tømmer og skaper råvarestrømmer som resten av sektoren er avhengig av, enten det dreier seg om treforedling, prosessindustri, plater eller pellets (tabell 4.3).

Bergene Holm foredler 1,1 mill. kubikk tømmer til trelast, noe som er mer enn den største treindustrielle aktøren, mens Moelven årlig kjøper 2 mill. kubikk sagtømmer og 300 000 kubikk massevirke, og på den andre siden selger 900 000 kubikk treflis i året. Innen treforedling er det tre store bedrifter, Norske Skogs to fabrikker og Borregaard, som har sammenliknbare volum.

Tabell 4.3 Forbruk av virke fordelt på noen virksomheter innen treforedling, byggevare og metallurgi. (Prosess 21, 2020)

Bedrift	Årlig virkesforbruk (fm ³)	Illustrert	Treslag
Borregaard	980 000		Gran
Norske Skog Saugbrugs	901 000		Gran (noe furu)
Norske Skog Skogn	882 000		Gran
MM Karton Follacell	336 000		Gran (noe løv og furu)
Vafoss Pulo	127 000		Gran (noe løv)
Huntonit AS	125 000		Gran
Hellefoss Paper AS	110 000		Gran
Hunton Fiber AS	65 000		Gran
Rygene-Smith & Thommesen	45 000		Gran
Delsum treforedling	3 572 000		Gran (massevirke/flis; 80/50)
Forestia	490 000		Gran/furu
Arboa AS	70 000		Gran/furu
Delsum Byggevare	560 000		Gran/furu (kun flis)
Elkem	400 000		Løv/furu/gran (70 prosent flis)
Wacker	100 000		Løv/furu/gran
Finnfjord	30 000		Løv/furu/gran
Delsum Metallurgi	530 000		Løv/furu/gran (kun flis)
Totalt	4 662 000		

4.2 Tømmerpriser og avvirkning

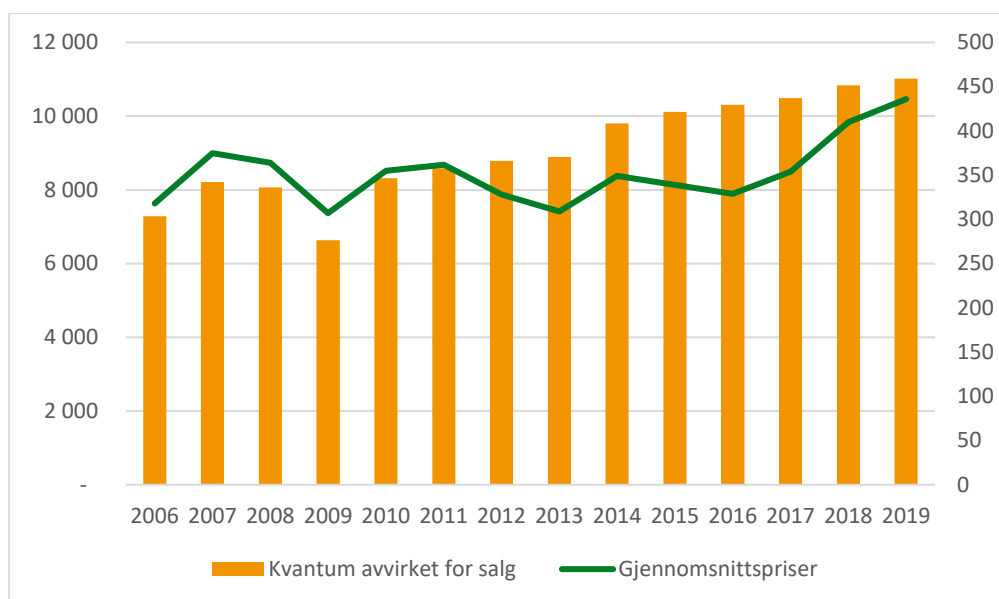
Pris på tømmer har økt fra 2009 til 2019 for de fleste treslag, men økningen er størst for massevirke av furu med en økning på 61 prosent. Kvantumet som er avvirket for salg av furu, har økt med 66 prosent fra 2009 til 2019. Avvirkning av gran er likevel klart høyest og utgjorde i 2019 8,1 millioner m³, mens furu sto for 2,8 millioner m³ og lauv 0,3 millioner m³. I tillegg tas det ut om lag 2 millioner m³ til ved, slik at totalen blir 13 millioner m³.

Tabell 4.4 Gjennomsnittlig tømmerpris i kroner per kubikkmeter. (SSB tabell 07413)

	2009	2019	Endring
I alt	307	436	42 prosent
Gran sagtømmer	386	522	35 prosent
Gran sams sagtømmer og massevirke	313	437	40 prosent
Gran massevirke	243	346	42 prosent
Furu sagtømmer	398	482	21 prosent
Furu sams sagtømmer og massevirke	311	282	-9 prosent
Furu massevirke	218	351	61 prosent
Lauvtre sagtømmer	422	477	13 prosent
Lauvtre massevirke	199	314	58 prosent

Figur 4.4 viser utviklingen i avvirket kvantum tømmer for salg. Volumet har økt fra rundt 8 millioner m³ i 2000 til om lag 11 millioner m³ i 2019.

Figur 4.4 Kvantum avvirket for salg i 1000 kubikkmeter, og gjennomsnittspriser. (SSB tabell 08979 og 07413)

Kvantum avvirket tømmer for salg lå lenge på rundt 8 millioner m³ per år, men fra 2009 har avvirket kvantum for salg økt og nådde toppen i 2019 med 11 millioner m³. De fem første månedene i 2020 ble det avvirket til sammen 4,6 millioner m³ tømmer, mot 5 millioner m³ for samme periode i fjor (Landbruksdirektoratet, 2020). Det tyder på at avvirkningen i år blir lavere enn tidligere år.

Tabell 4.5 viser at det er noe økning i stående kubikkmasse, men det er liten eller ingen årlig tilvekst.

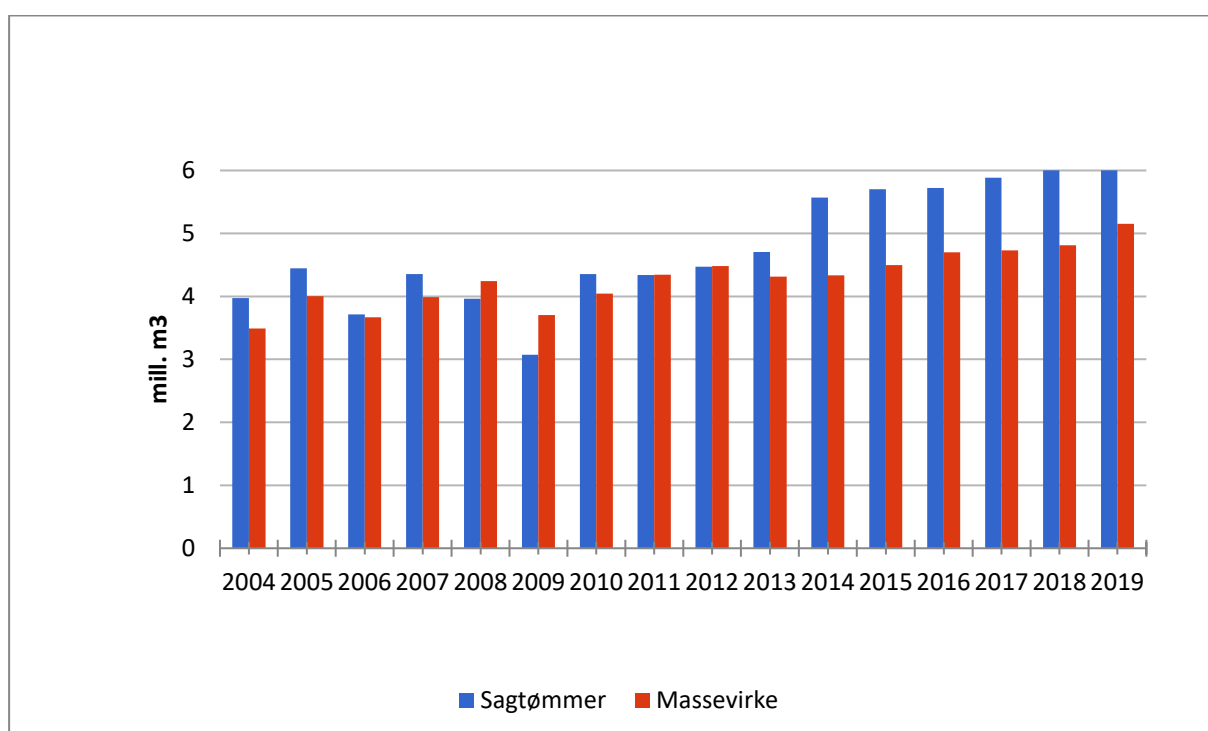

Tabell 4.5 Stående kubikkmasse, årlig tilvekst, i 1000 kubikkmeter. (SSB tabell 06289)

	Stående kubikkmasse			Årlig tilvekst		
	2009	2018	Endring	2009	2018	Endring
I alt	822 569	974 453	18 prosent	24 839	24 906	0 prosent
Gran	360 501	427 798	19 prosent	12 969	13 332	3 prosent
Furu	260 521	299 754	15 prosent	5 748	5 572	-3 prosent
Lauv	201 547	246 901	23 prosent	6 122	6 003	-2 prosent

Figur 4.5 viser en økning i tømmeravvirkning og at sagtømmer har økt mest fra 2014 til 2019.

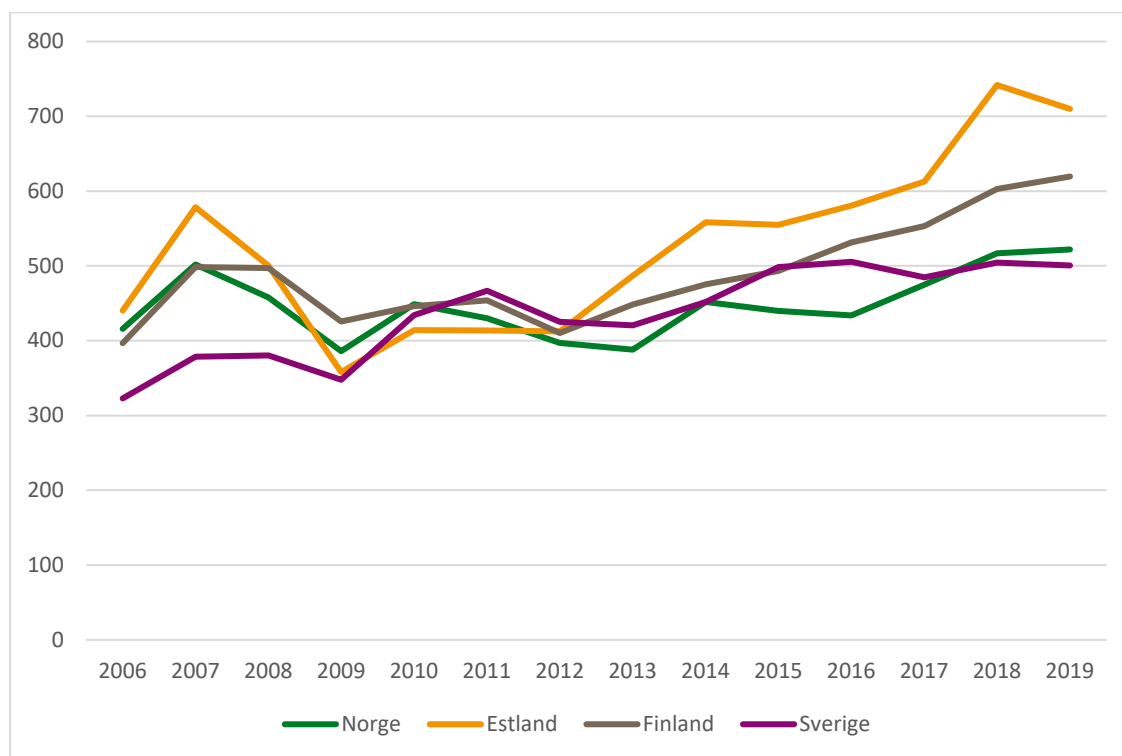
Figur 4.5 Tømmeravvirkning fordelt på sortiment for 2004–2019. (Landbruksdirektoratet, 2020)

For å forstå prisbildet på tømmer må man kjenne markedene for tømmer. Det er ikke bare ett marked, men flere. Ett marked er kjøp og salg av tømmer til bygninger osv. Der er Norge representert med relativt mange bedrifter som etterspør kvalitetstømmer fra norske skogeiere. Men det norske markedet er lite, og behovet for import har falt mye de siste fem til ti årene. Det motsatte har skjedd i våre naboland som Sverige og Finland. Der har etterspørselen både etter tømmer og etter massevirke økt fordi landene har økt sin industriproduksjon basert på tømmer. Prisen i Norge sammenlignet med prisen i Estland viser at estiske skogeiere kan få mer enn 200 kroner kubikkmeteren mer for tømmeret enn hva som er tilfelle for deres norske kollegaer. En mulig årsak er at estiske skogeiere er dyktige på skogkultur og har god kvalitet på tømmeret sitt. En annen mulig årsak er at finske og svenske industribedrifter har kjøpt opp eiendommer i Estland og på den måten tatt store tømmer volum «ut av markedet» og inn i den

bedriftsinterne varestrømmen, noe som gjør at tilfanget av tømmer på det åpne markedet har sunket, og dermed øker prisen. En viktigere årsak til prisutviklingen på tømmerprisene i Estland er at de baltiske landene er marginalmarkeder for råvarer til svensk og finsk industri. Marginalmarkedene kjennetegnes ved at prisen er høyere i markedssituasjoner hvor etterspørselen er høy og motsatt når etterspørselen er lav.

Figur 4.6 Tømmerpriser i Norge, Sverige, Finland og Estland, i løpende priser NOK. (Norges Bank; LUKE, Natural Resources Institute, Finland)

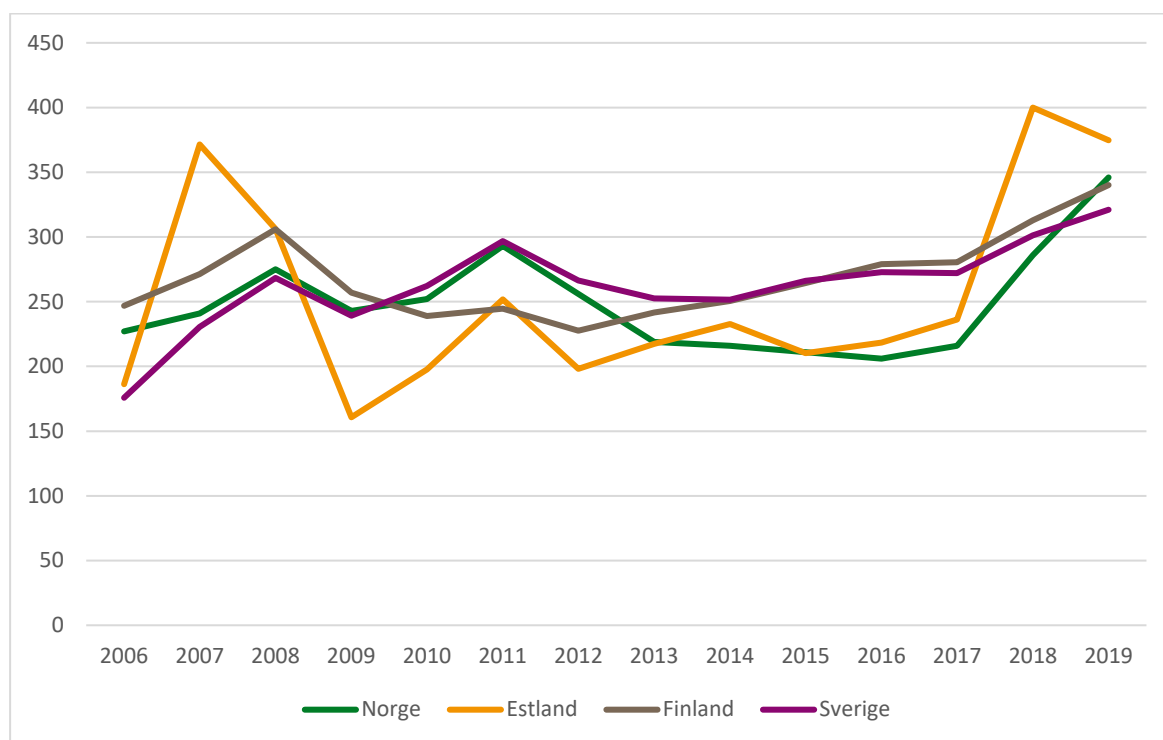
Forskjellene i prisene på massevirke er mindre enn for sagtømmer. Det kan skyldes det store barkbilleangrepet i blant annet Tyskland, noe som har gjort at skogeiere har hogd mye mer av skogen enn planlagt. Dermed har prisene på massevirke falt i omliggende områder som Estland.

Ser vi på det norske markedet, er det en markant endring i prisbildet mellom Norge og Sverige/Finland etter 2012. Nedleggelsen av Tofte i 2012 var siste trinn i en lang prosess med nedleggelse av norsk treforedlingsindustri og starten på en ny og ubalansert markedssituasjon.

I perioden 2017–2019 var massevirkemarkedet svært godt og etterspørselen høy. Prisene i Norge øker som i et marginalmarked når det gjelder massevirke og øker vesentlig mer enn i Sverige og Finland. I tillegg er prisveksten høyere for massevirke enn sagtømmer.

En faktor som har betydning for prisfastsettelsen på tømmer og massevirke er at innenlandsk etterspørsel etter sagtømmer overstiger etterspørsel etter massevirke. Det gjør at Norge risikerer å ikke kunne dekke sagbrukenes behov for sagtømmer fordi skogeieren ikke blir kvitt massevirket. Skogeieren er avhengig av å få solgt hele treet, både massevirke og tømmerstokken. Dette er krevende når vi ikke har egen industri.

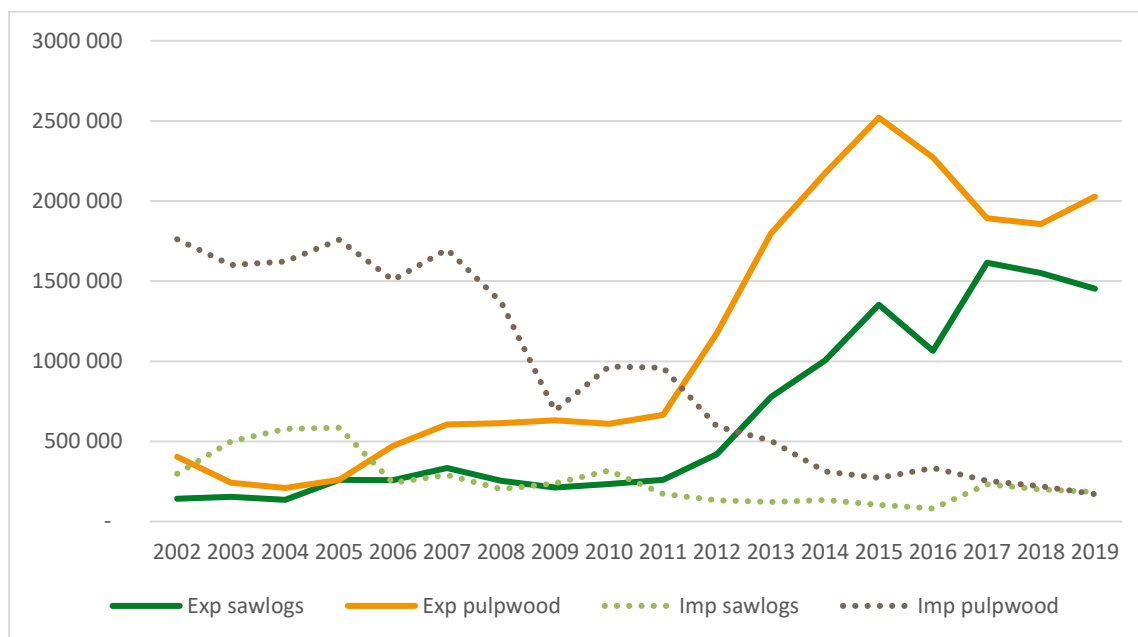
Figur 4.7 Priser på massevirke i Norge, Sverige, Finland og Estland, i løpende priser NOK. (Norges Bank; LUKE, Natural Resources Institute, Finland)

4.3 Eksport av norsk tømmer og massevirke

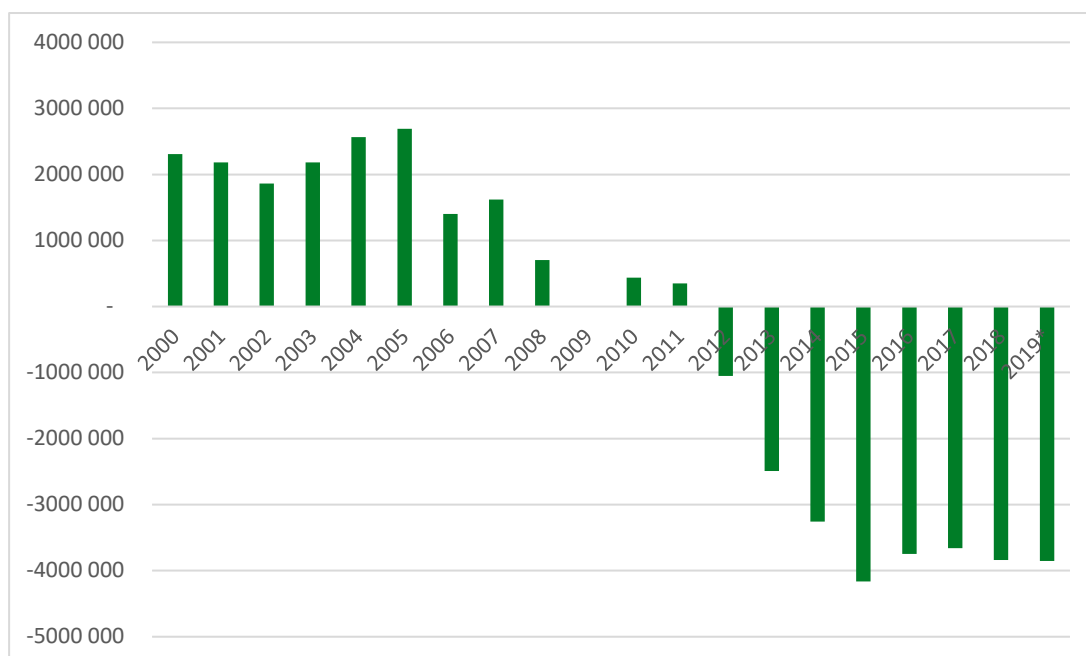
Før store deler av papirindustrien ble avviklet, importerte Norge tømmer for å produsere varer til både hjemmemarkedet og for eksport. I de siste 5 årene har eksport av tømmer økt, og import av tømmer og massevirke har falt fra 2000 000 m³ i år 2000 til under 500 000 m³ i 2019. Årsaken til det store fallet i import av tømmer er nedleggelsene av papirindustrien i Norge.

Figur 4.8 Utvikling i eksport og import av tømmer og massevirke i Norge fra 2002 til 2019 i m³. (Norges Skogeierforbund, april 2020)

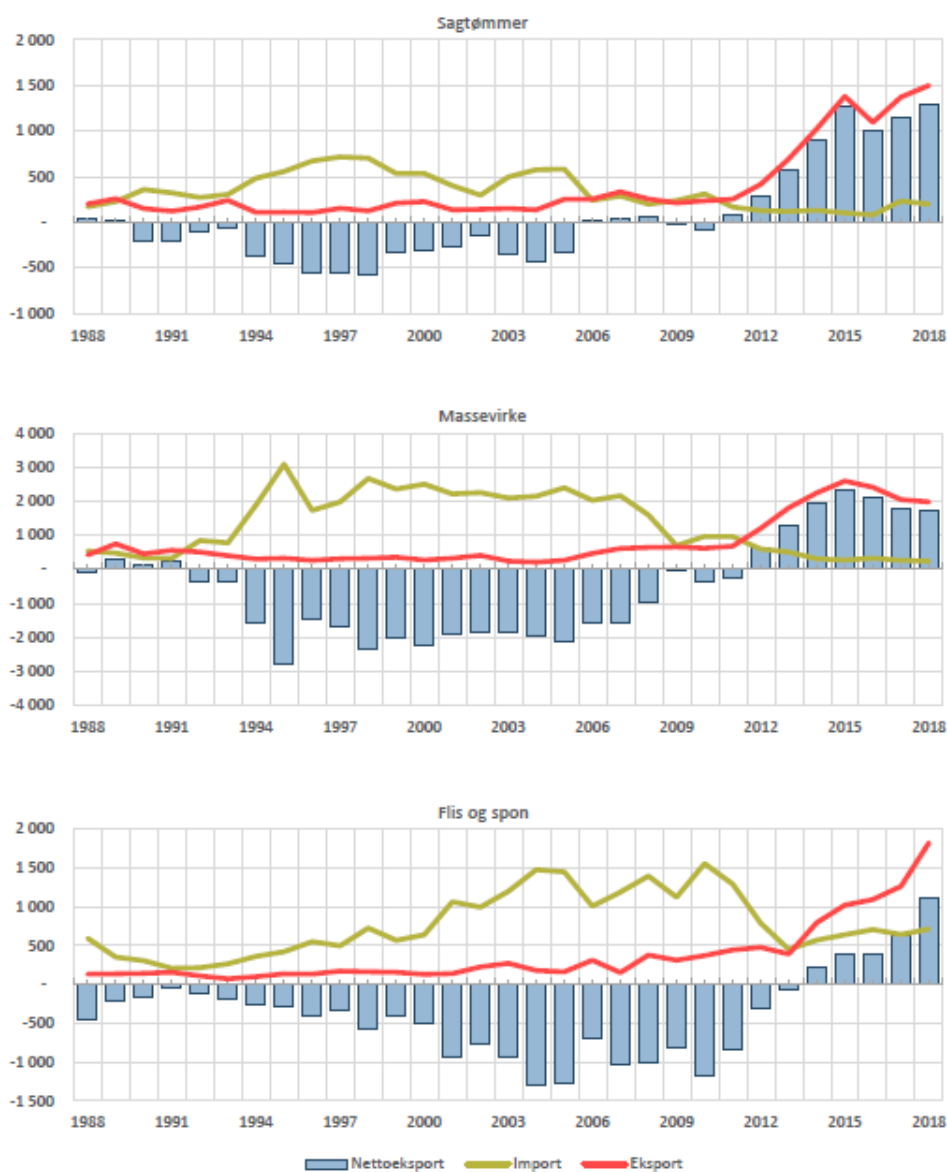
I takt med nedbyggingen av norsk treforedling har eksporten økt for tømmer, massevirke og også flis.

Figur 4.9 Handelsbalansen rundvirke og flis (netto eksport-import i tonn) for perioden 2000–2019. (SSB, 2020)

Figur 4.10 Oversikt over handel med tømmer, massevirke og flis i 1988–2018 i tusen m³. (SSB tabell 08801)

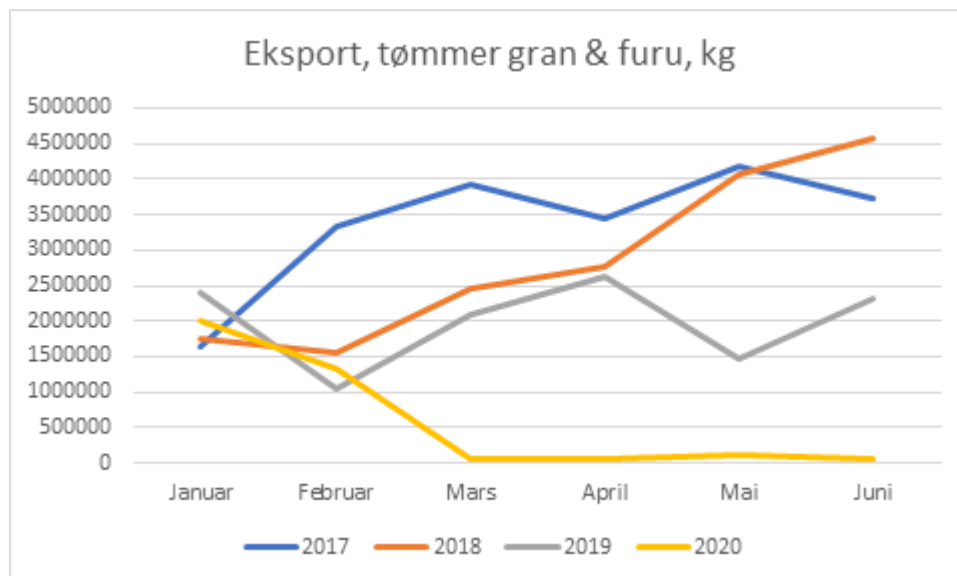
Figur 2.5 Handel med sagtømmer, massevirke og sidestrømmer, 1988-2018. Tusen fm³.

Kilde: SSB, tabell: 08801

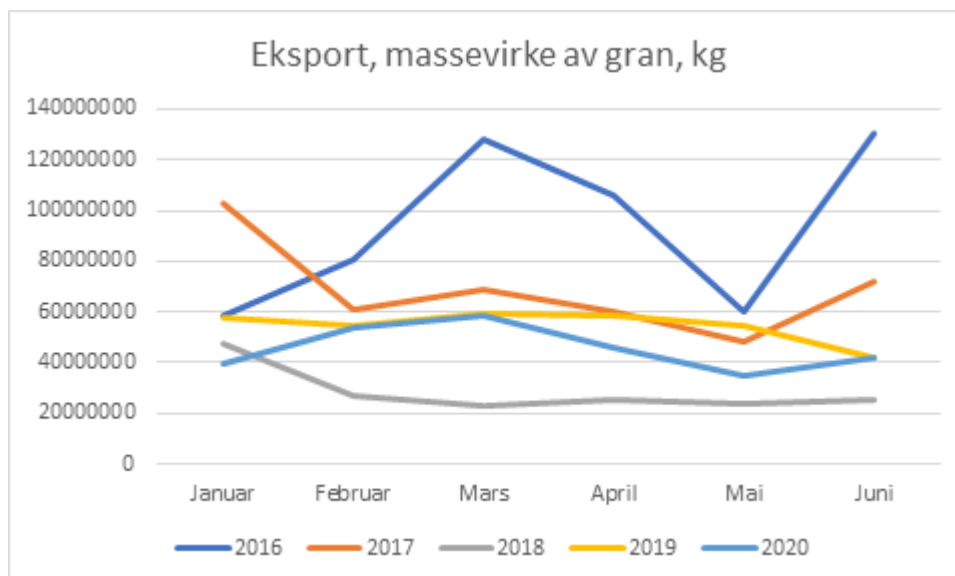
Under koronakrisen våren 2020 falt eksport av tømmer (gran og furu) i forhold til perioden 2017–2019. Figur 4.11 viser at da koronapandemien inntraff i mars 2020, og Norge med flere land ble stengt ned, falt eksporten fra rundt 2 millioner kilo til null.

Figur 4.11 Eksport av tømmer i kilo. (SSB, tabell 11008, handelsstatistikk)

Eksport av massevirke ser ikke ut til å være påvirket av koronasituasjonen.

Figur 4.12 Eksport av massevirke i kilo. (SSB, tabell 11008, handelsstatistikk)

4.4 Skogbasert verdikjede

Tremekanisk industri omfatter trelastindustri (sagbruk) og trevareindustri. Sagbruk skjærer tømmer til skurlast (planker og bord) og leverer til konstruksjonsvirke mv. De største aktørene er Moelven og Bergene Holm (Samfunnsøkonomisk analyse, 2020).

I 2018 brukte norske sagbruk om lag 4,5 millioner m³ sagtømmer, mens det ble avvirket nesten 5,9 millioner m³ sagtømmer. Differanse er netto eksport av tømmer på 1,5 millioner m³. Utbytte av skurtømmer i sagbruket er om lag 52–55 prosent av volum under bark. Det innebærer at andelen av stokken som ikke brukes i skurlastproduksjon, er betydelig. En stor del av det resterende volumet kan utnyttes bedre enn i dag. Biproduktene, eller sidestrømmene, er bark, sagflis, industriflis og kutterflis. Det må sikres markeder for hele treet, alle sortimenter og bistrømmer slik at det blir lønnsomt for skogeier å hogge skogen. I vedlegg 2 har vi lagt inn en figur fra 2015 som viser hvor i landet det er treforedlingsindustri.

For å etablere ny industri basert på treet som råvare, bør det utvikles nye samarbeidsformer mellom skogeiere, industri, forskning, utdanning, myndigheter og finansieringsinstitusjoner. Treet som råvare er handelsvare, og norsk gran er konkurransedyktig på det internasjonale markedet. Figur 4.8 viser at norsk eksport av tømmer har økt etter 2011.

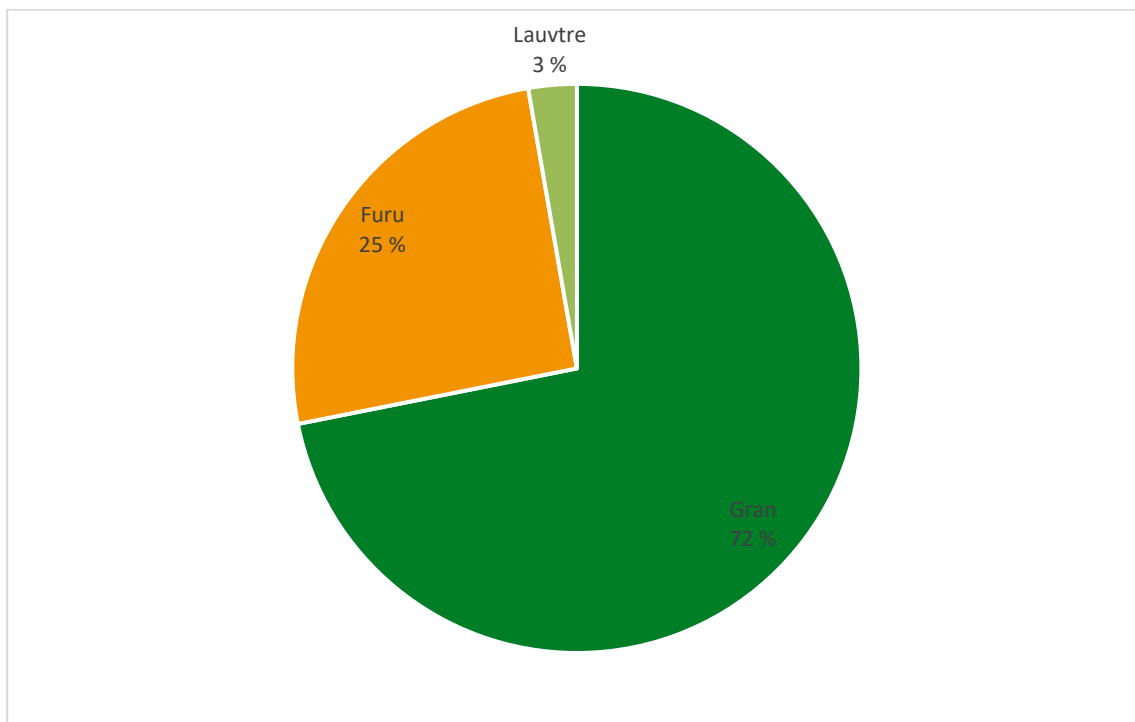
Tabell 4.6 Oversikt over nye prosjekter basert på trevirke. Virkesforbruk i millioner m³ (Prosess21, 2020 og Smedshaug, 2020)

Bedrift	Produkt	Årlig virkesforbruk	Hvor i prosessen	Kilde
St. 1 Follum	Bioetanol	500	Litt usikkert	https://www.norskeskog.com/
Frier Vest/Ineos	Bioetanol/bioplast	1 000	Industriområdet under utvikling	https://www.mtlogistikk.no/artikler/finansministeren-besokte-frier-vest/471926
Elkem	Biokarbon	900	Mål om 40 prosent biokull innen 2030	https://www.elkem.com/no/innovasjon/langsiktig-fou/veien-til-klimanoytral-metallproduksjon/
BioJet	Bioolje til drivstoff	850	Kun etablert selskapet – ingen produksjon, men SAS etterspør biojet	https://bioenergyinternational.com/biofuels-oils/sas-offers-passengers-biojet-fuel-purchase-option
I PROSESS		3 250		
Biozin	Bioolje til drivstoff	3 500	Planlegger 5 anlegg rundt omkring i Norge	http://biozin.no/#omoss
Silva Green Fuel	Bioolje til drivstoff	4 000	Planen er at demoanlegg skal stå klart 2. kvartal 2021	https://www.silvagreenfuel.no/Demoanlegget/
IGANG		7 500		
Eksisterende treforedling		500		
Glommen Technology/Fiskå	Melasse og energi-pellets	100	Kjøres et forprosjekt til høsten	https://www.fiska.no/kunnskap/2020/mars/lagerkraftprosentC3prosentB4r-av-norsk-barskog/
Arbaflame	Energi-pellets	200	Bygger fabrikk utenfor Oslo	http://www.arbaflame.no/arbaflame-build-e20-million-pellet-factory-norway/
Moelven	Energi pellets	180	Er i gang på Sokna og har hatt sine første vareleveranser	https://www.moelven.com/no/aktuelt-og-nyheter/nyhetsarkiv/2019/moelven-og-sca-inngar-pellets-samarbeid/
Hunton Fiber	Isolasjon	75		https://www.hunton.no/
Utbygd		1 055		

Dagens hogstvolum som går til industrien er på omlag 11 millioner m³, hvor hovedsortimentet er gran. I tillegg avvirkes det omlag 2 millioner m³ som går til produksjon av ved, så total årlig avvirkning er på ca. 13 millioner m³. Det er tidligere gjort analyser som viser at avvirkningen kan økes til 15 millioner m³ (Skog22). Ut fra LULUCF-systemet kan Norge hogge drøyt 16 millioner m³ i snitt i perioden 2021–2030 uten å få bokført et utslipp fra skog. Tilveksten i norske skoger er på omlag 25 millioner m³. Norske skogeiere eksporterer 3–4 millioner m³ tømmer og selger til treforedlingsindustrien og papirindustrien om lag 7–8 millioner m³ per år, totalt 11–12 millioner m³.

Figur 4.13 Avvirkning i 2019 fordelt på sortiment. (SSB tabell 03895)

Å øke avvirkingen av tømmer til 15–16 millioner m³ vil gi en økt verdiskaping i kroner, men forutsetter da foredling av furu og bjørk som dagens treforedling i liten grad bruker.

Det baserer seg på at økt utnyttelsesgrad av tilveksten i skogen kommer innen tremekanisk industri, byggsektoren, biodrivstoff og nye anvendelser som følge av ny teknologi for bearbeiding av biomasse. Det forventes også økt etterspørsel etter biodrivstoff som en følge av nye krav om økt innblanding av biodrivstoff i ordinært drivstoff. Likevel er det som tabell 4.6 viser, ennå begrenset hvor mye ny aktivitet som er i gang. Det er ca. 500 000 m³ bygd for produksjon av pellets og isolasjon, mens eksisterende bedrifter kan ta ytterligere 500 000 m³ under optimale forutsetninger. Hvor mye av den rene drivstoffproduksjonen som vil bli realisert, er uvisst.

4.4.1 Biodrivstoff og plast

Gjennom Parisavtalen har Norge tilsluttet seg internasjonale avtaler om kutt i klimagassutslippene. Regjeringen Solbergs Granavold-erklæring inneholder et mål om 40 prosent innblanding av biodrivstoff i ordinært drivstoff innen 2030. EU har tilsvarende målsetting. I Produktforskriften anno 2020 står det at fra 1. juli 2020 skal drivstoff til veitrafikk inneholde minimum 22,3 prosent biodrivstoff. Minimum 4 volumprosent av totalt omsatt mengde drivstoff til veigående bensinkjøretøy per år skal bestå av avansert biodrivstoff, unntatt biogass, og det er innført krav om at 0,5 prosent av alt drivstoff som selges til luftfarten, skal være avansert biodrivstoff. Norske og europeiske innblandingskrav har åpnet et marked for videreforedling av treet. Bare i EU er det forventet at

innblandingskravet vil føre til økt etterspørsel etter biodrivstoff på om lag 15 milliarder liter per år.

Biodrivstoff kan lages av mange forskjellige råvarer. En råvare kan være flis fra furu, GROT eller løvtrær. GROT vurderes per våren 2020 til å være for dyrt, og flis fordrer at mest mulig av eksportstrømmen av tømmer og massevirke selges til industri her hjemme framfor å eksporteres, slik at råstoffgrunnlaget blir størst mulig. Med dagens volatile valutamarked vil det å selge i norske kroner gi mindre usikkerhet for skogeierne enn å eksportere tømmeret.

Dersom det skal bygges ny industri i stor skala, må industrien være trygg på at de har tilgang på nok råstoff, produksjonsprosessen må svare til myndighetenes krav om et kvalitetsprodukt som kan blandes inn i ordinært drivstoff, den må være lønnsom, og markedet må være der når produktet lanseres. I dagens forskrift beskrives det hva som menes med biodrivstoff, hvor mye av klimagassutslippene som blir redusert avhengig av type råstoff, og hvilken produksjonsprosess som brukes.

EU vil forby plast innen 3. juli 2021, og Norge følger etter. Miljødirektoratet har utarbeidet et utkast til forskrift som forbyr plast brukt til 9 spesifikke produkter, deriblant drikkevareemballasje og drikkebegre. Plast er definert i henhold til REACH-regelverket, jf. faktaboks under:

Med plast menes et materiale som består av en polymer som definert i artikkel 3 nr. 5 i REACH-forordningen jf. forskrift 30. mai 2008 om registrering, vurdering, godkjenning og begrensning av kjemikalier (REACH-forskriften), som kan være tilsatt tilsetningsstoffer eller andre stoffer, og som kan fungere som en strukturell hovedbestanddel i sluttprodukter. Naturlige polymerer som ikke er kjemisk modifisert, er ikke omfattet av definisjonen (Miljødirektoratet, oktober 2019)²⁹.

Plast har blitt laget av olje de siste 70 årene, men nå skal dette endres. Spørsmålet blir da om forbrukernes krav til bærekraftige produkter faller sammen med industriens evne til å lage produktene og myndighetenes reguleringer, om markedet blir stort nok og om vi har kapital og teknologi til at det blir lønnsomt å produsere i Norge.

4.5 Skog og klimavennlig industri

Den globale middeltemperaturen har økt med 0,8–1,1 grader C siden førindustriell tid (Miljødirektoratet³⁰). Klimagassutslippene har økt med 1,1 prosent fra 1990-nivå til 2018. FNs klimapanel viser til at 70 prosent av verdens CO₂-utslipp kommer fra fossile brensler og

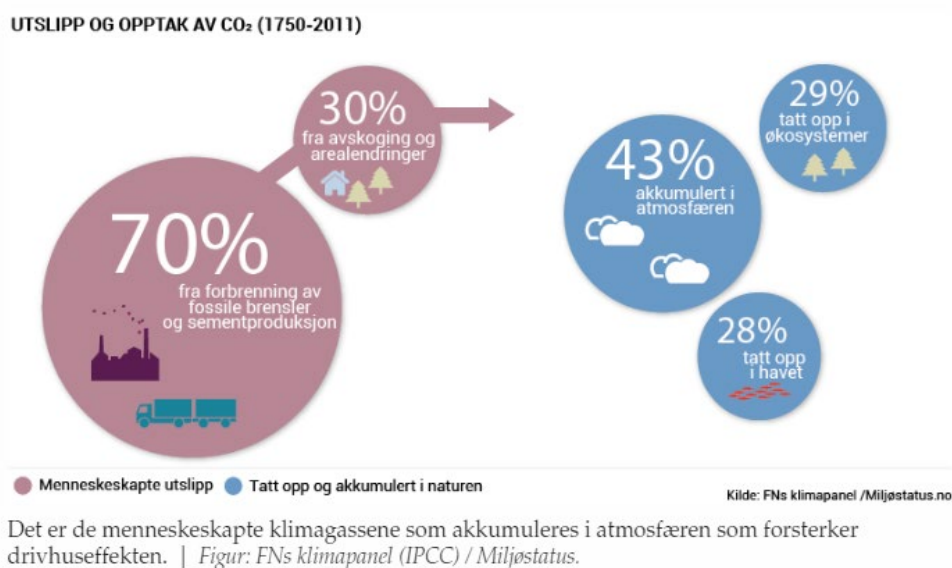
²⁹ <https://www.miljodirektoratet.no/aktuelt/nyheter/2019/oktober-2019/foreslar-a-forby-enkelte-engangsprodukter-i-plast/> Lest 11.06.2020

³⁰ <https://miljostatus.miljodirektoratet.no/Temperaturokning/>

sementproduksjon. Derfor er det nødvendig å redusere bruk av fossil energi, erstatte bruk av sement i blant annet bygninger samt redusere ytterligere utslippene fra sementproduksjonen.

Verden opplever mer nedbør og økt snøsmelting, og vannkvaliteten og tilgangen på vann er endret flere steder. Permafrosten har tint, havet har blitt varmere, og det er observert økning i ekstremvær siden 1950. Verden har opplevd flere tilfeller med ekstremtemperatur, ekstremnedbør og stigning av havnivået (ibid.).

Figur 4.15 Illustrasjon på drivhuseffekten globalt. (Miljødirektoratet, 2020)

Tabell 4.7 viser norske klimagassutslipp og karbonopptak fra skog og arealer i Norge fra 1990 til 2018. Tabellen viser at det største utslippet kommer fra olje- og gassutvinning og fra industri og bergverk. Størst økning av utslippene kommer fra veitrafikk og luftfart.

Tabell 4.7 Utslipp og opptak av klimagasser i Norge, målt i millioner tonn CO₂-ekvivalenter. (SSB tabell 08940; Miljødirektoratet, 2020)

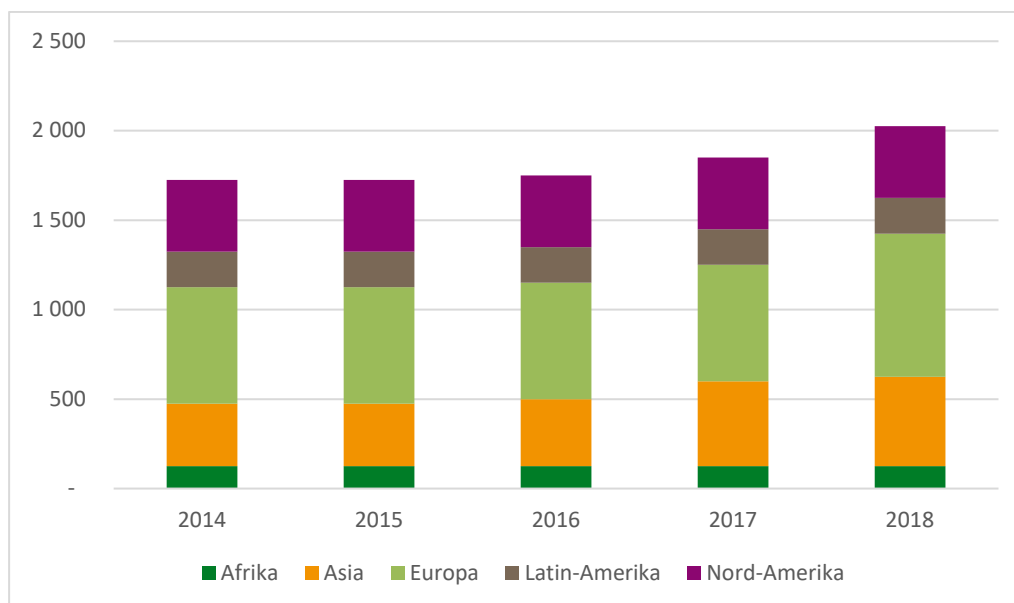
	2017	2018	Endring i prosent	
			Siden 1990	2017–2018
Utslipp fra norsk territorium	52,5	52,0	1,14	- 0,86
Olje- og gassutvinning	14,3	14,2	73,09	- 0,99
Industri og bergverk	12,0	12,0	- 39,39	- 0,52
Energiforsyning	1,8	1,8	326,32	- 2,73
Oppvarming i andre næringer og husholdninger	1,0	0,8	- 69,40	- 15,90
Veitrafikk	8,8	9,1	26,13	2,82
Luftfart, sjøfart, fiske, motorredskaper m.m.	7,1	7,5	28,97	4,60
Jordbruk	4,5	4,5	- 5,34	- 1,22
Andre kilder	2,9	2,3	- 13,70	- 19,55
Netto opptak fra skog og arealer i Norge	-29,08			

Det grønne skiftet innebærer blant annet en overgang fra bruk av fossil energi til bruk av fornybar energi, og bruk av biomasse som råstoff i varer for konsum og som innsatsfaktor i industriprosesser (substitusjon av innsatsfaktorer).

5 Sammenligning Norge, Sverige og Finland

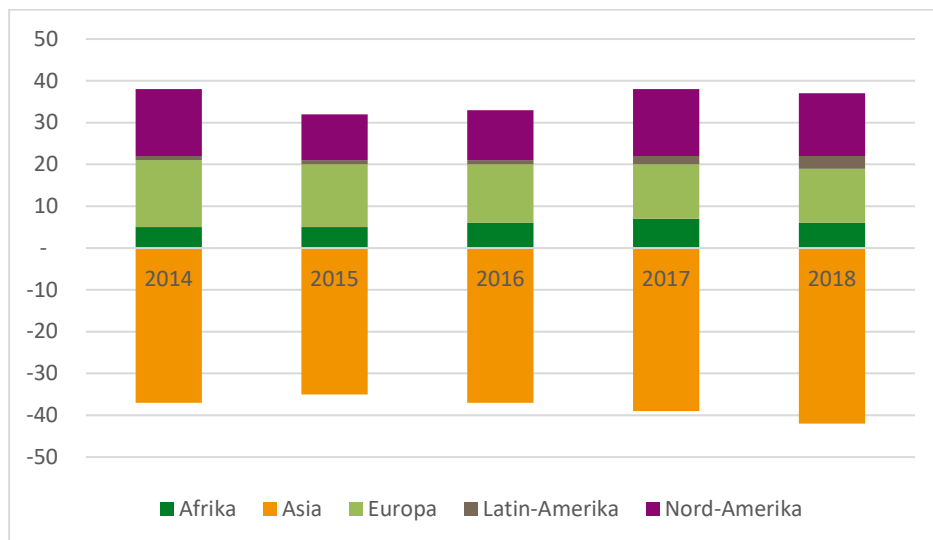
En oversikt over skog og skogindustri viser at produksjonen i verden basert på skog i 2018 var den høyeste siden 1947 (FAO, 2019). Økningen siste år har variert fra 1 prosent i treindustri (wood based panels) til 5 prosent i massevirke (industrial roundwood). Det var kun produksjonen i papirindustrien som falt med 1,5 prosent fra 2017 til 2018, som følge av omfattende digitalisering og bruk av resirkulert materiale. I 2018 økte avvirkningen av tømmer med 5 prosent til 2,03 milliarder m³.

Figur 5.1 Avvirkning av skog i millioner m.³ (FAO, 2019)

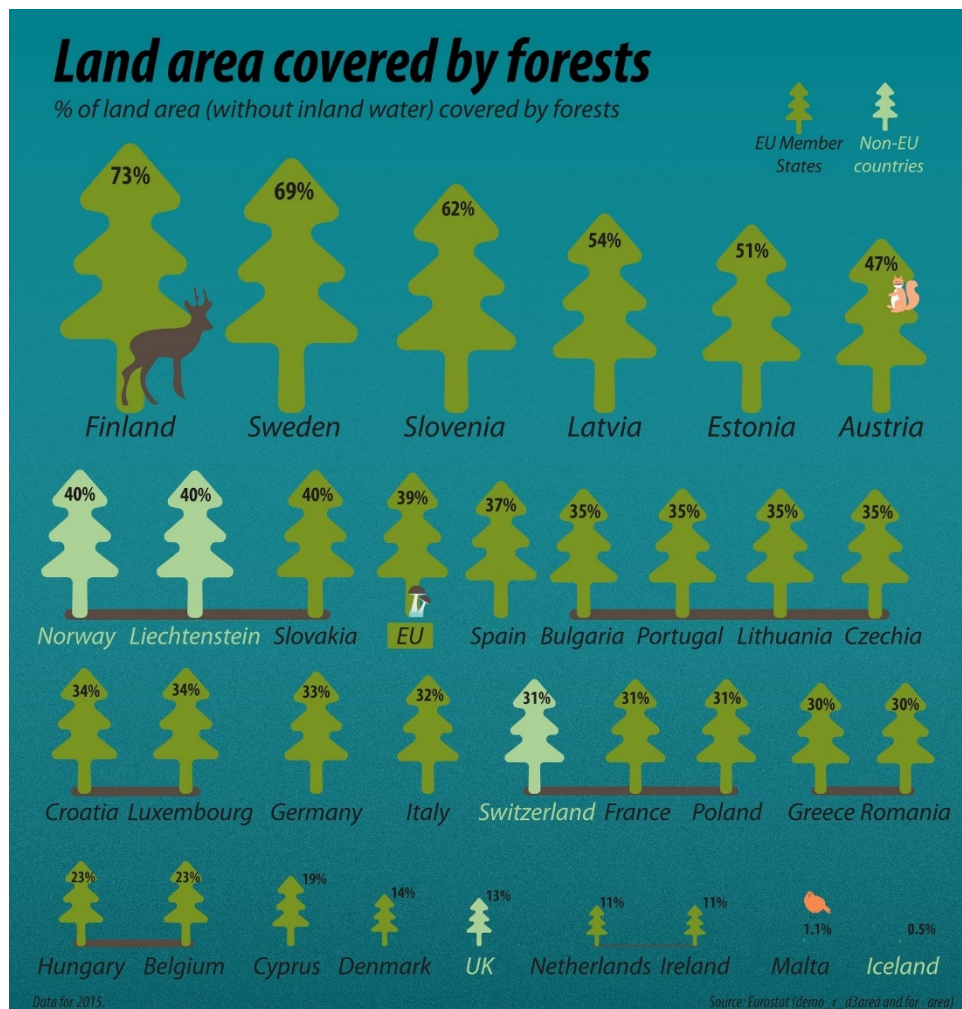
Figur 5.2 viser at den internasjonale handelen med tømmer økte med 7 prosent til 138 millioner m³, hvorav 43 prosent ble eksportert til Kina (ibid.).

Figur 5.2 Handel med tømmer i millioner m³. (FAO, 2019)

Figur 5.3 viser en oversikt over skogarealene i Europa. Finland har størst andel landareal som er dekket av skog, 73 prosent, tett fulgt av Sverige med 69 prosent skogledd areal. Norge er på sjuende plass med 40 prosent skogareal av totalt areal (i figuren). Ifølge SSB utgjør skogarealet i Norge 37,4 prosent av totalt landareal.

Figur 5.3 Oversikt over skogareal i områder i Europa. (Eurostat 2020)³¹

ec.europa.eu/eurostat

Halvparten av Sveriges skoger eies av 330 000 private eiere, en fjerdedel eies av private aksjeselskap, og en fjerdedel eies av staten, allmenninger og andre lignende eiendomsformer (Skognäringen, 2018).

I Norge har vi 119 000 private eiere av skogeiendommer, som utgjør 95 prosent av alle skogeiendommer (SSB, 2018). Stat, kommuner og allmenninger eier tilsammen 1 prosent av alle skogeiendommer. Resten, 4 prosent, fordeler seg på selskaper, dødsbo og andre.

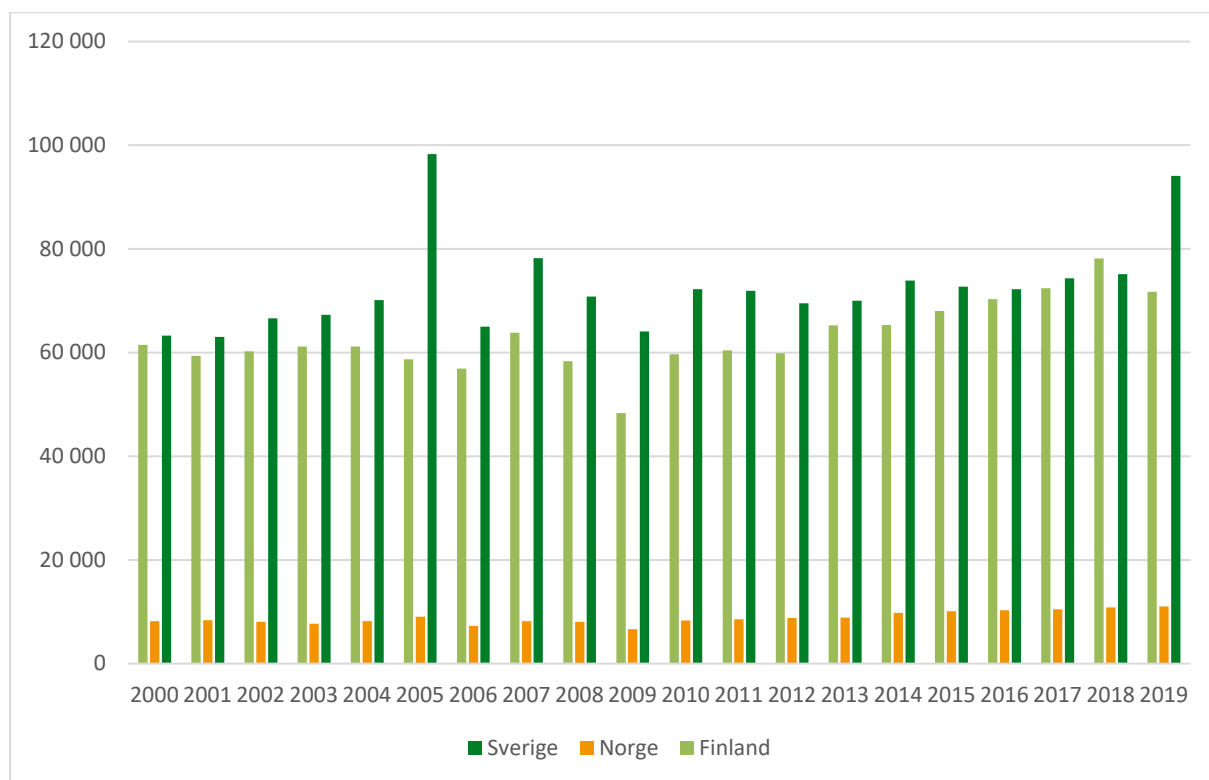
5.1 Avvirkning i Finland, Sverige og Norge

Avvirkningen i Sverige i 2017 var på om lag 74 millioner m³. For 2018 ansås avvirkningen til å bli om lag 75 millioner m³, hvorav om lag halvparten er tømmer fra gran og furu. Om lag 40 prosent er massevirke, 9 prosent er ved, og resten er annet virke. I løpet av 2018 var importen

³¹ [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Land_area_covered_by_forests \(%25_of_land_area_\(without_inland_water\)_covered_by_forests\).jpg](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Land_area_covered_by_forests (%25_of_land_area_(without_inland_water)_covered_by_forests).jpg) Lest 22.05.2020

av rundvirke 8,4 millioner m³, noe som er om lag 2,5 millioner m³ mer enn året før. Eksporten var på bare 0,8 millioner m³, noe som er litt under 0,2 millioner m³ mindre enn i 2017.

Figur 5.4 Avvirkning i Sverige, Norge og Finland (i tusen m³). (SSB tabell 08979; Skogstyrelsen Statistikkdatabas, Sverige, 2020; LUKE Statistikkdatabas, Finland, 2020)

I Sverige førte stormer og barkbilleangrep til økte kostnader ved fornyingsavvirkning av tømmer i 2019.

5.2 Skogindustri i Sverige

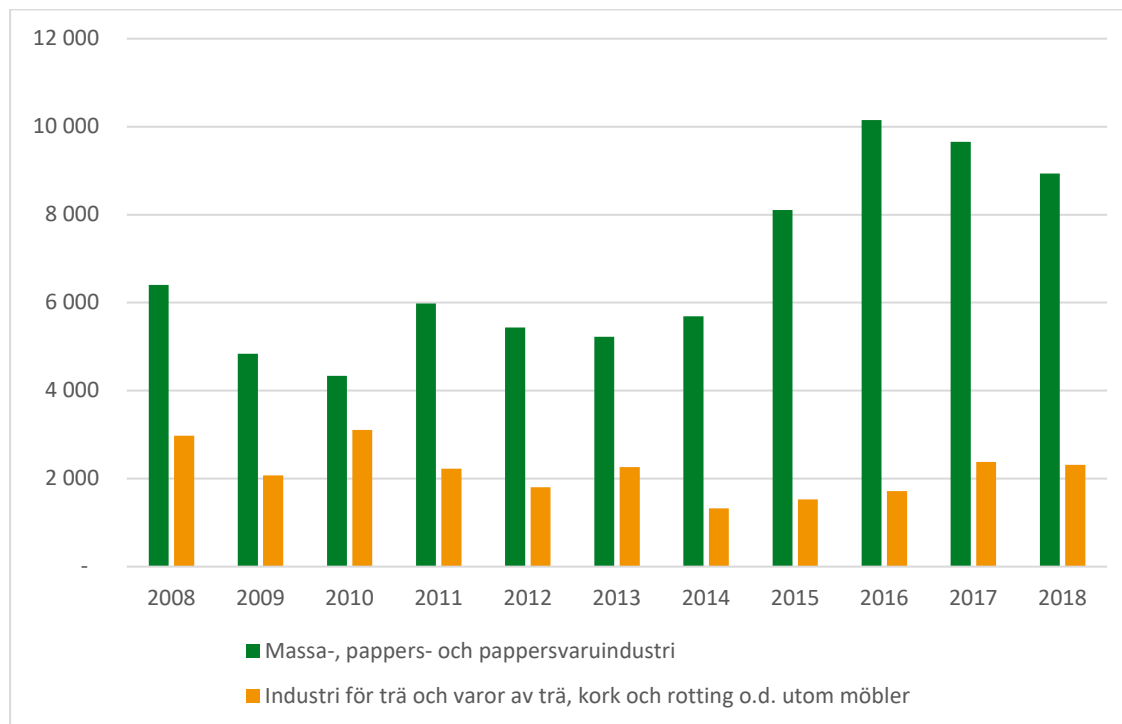
Den svenske skogindustrien består i all hovedsak av masse- og papirindustri samt sagbruk. Slik er det også i Norge bortsett fra at papirindustrien har blitt svært redusert i antall virksomheter, sysselsatte og omsetning i løpet av de siste fem årene.

Enligt SCB utgör i genomsnitt skogsindustrins investeringar 15–20 procent av de totala industriinvesteringarna i Sverige, under 2017 uppgick skogsindustrins andel till 23 procent. Skogsindustrins investeringar sker till stor del utanför storstadsregionerna. En stor del av investeringarna i skogsindustrin har länge varit i huvudsak miljö- och energirelaterade, men under de senaste åren har stora investeringar även skett i kapacitetsutbyggnad (Skogstrategi 2017).

Skogindustrien i Sverige sto for en tiendedel av Sveriges BNP i 2017. Sverige har investert i skogindustrien årlig i en 10-årsperiode. Høyest var investeringene i papirindustrien i 2016 med over 10 milliarder svenske kroner.

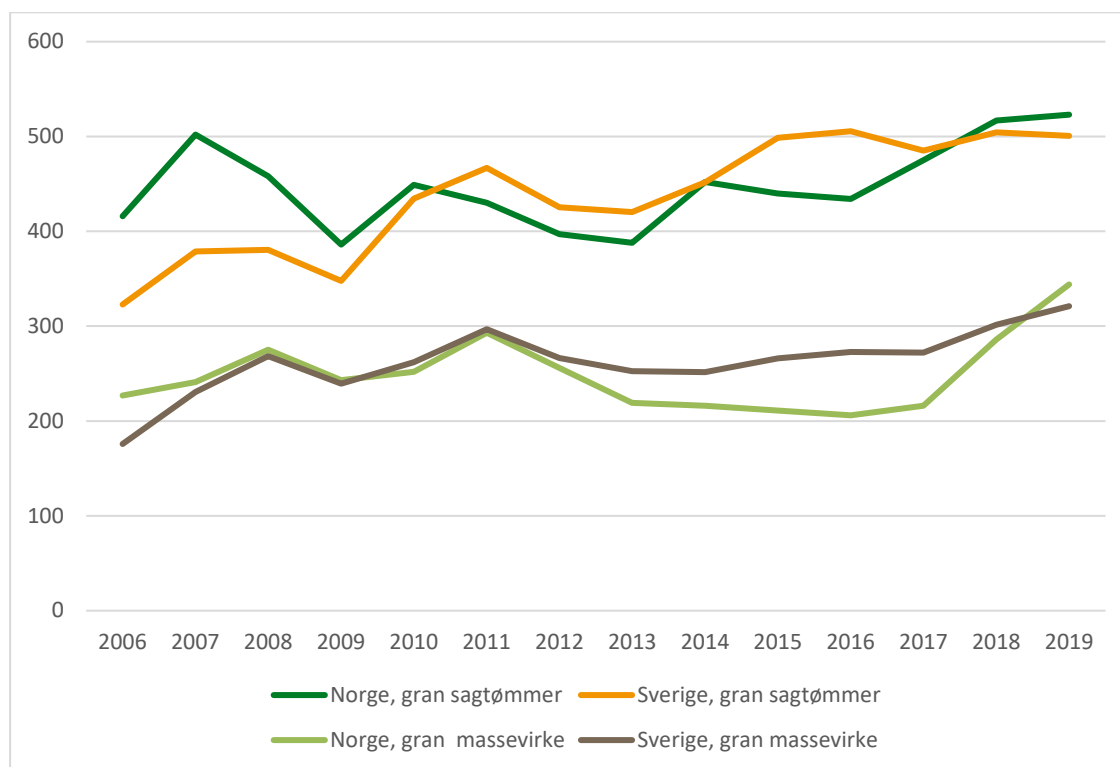
Figur 5.5 Sveriges investeringer i skogindustri fra 2008 til 2018 i nominelle millioner svenske kroner. (SCB 2020)

Sverige er et av verdens ledende eksportland av trebaserte produkter. I 2019 gikk 80 prosent av den svenske skognæringens produkter til eksport. I 2019 var den totale eksportverdien på 150 milliarder svenske kroner. I 2019 investerte den svenske skogindustrien for 13,4 milliarder svenske kroner, tilsvarende 20 prosent av svensk industris totale investeringer. Sverige er verdens tredje største land på eksport av tømmer etter Canada og Russland³².

³² <https://www.skogsindustrierna.se/om-skogsindustrin/branschstatistik/skogsindustrin-i-varlden/> Lest 06.07.2020

Figur 5.6 Priser på gran sagtømmer og gran massevirke i Norge og Sverige i norske kroner per m³. (Norges Bank valutakurser, 2020; SSB tabell 07413; Skogsstyrelsen i Sverige, 2020; Hillestad,2020)

Prisene på sagtømmer av gran i Norge og Sverige har økt fra 2006 til 2019, og prisene har økt mest i Sverige med 55 prosent mot 26 prosent i Norge. Prisene på gran massevirke har økt med 52 prosent i Norge og 83 prosent i Sverige. Prisene på massevirke i Europa har falt i 2020 som følge av barkbilleangrep. I Østerrike og Tyskland har 70 millioner kubikkmeter angrepet skog blitt solgt på billigsalg. Både fabrikkere og forskere peker på klimaendringer som årsak til skogdøden³³. Stormer og hetebølger feide over Europa i 2019 og har gitt grobunn for barkbilleangrep og store ødeleggelser på produktiv skog i regionen.

³³ <https://www.landskogsbruk.se/ekonomi/jattearealer-av-skog-utslagna-i-centraleuropa/> Lest 02.06.2020

6 En helhetlig industripolitikk

I lys av diskusjonen om reduserte CO₂-utslipp og ønske om reindustrialisering i kjølvannet av koronakrisen og den økonomiske gjenreisningen som framover vil prege Norge og resten av Vesten, kreves en velfylt verktøykasse. Erfaringen fra oppbygging av bl.a. oljesektoren viser at det må spesifikk virkemidler til skal en ny næring vokse og utvikle seg. Det er ikke tilstrekkelig å bygge veier og annen infrastruktur, det er også behov for målrettede virkemidler knyttet til ulike industrisektorer. Det trengs både sektorovergrep og skreddersydde tiltak og reguleringer for å utløse industriell vekst på bred front. I tillegg må industriltakene koordineres med en balansert energipolitikk, smart offentlig etterspørsel og ikke minst et hensiktsmessig miljøregelverk. I praksis er industripolitikk et samlebegrep på riktig politikk på en rekke sektorer, fra skatter og avgifter til energi- og klimapolitikk. Man må med andre ord bygge stein på stein over tid, og industripolitikk er et av de meste krevende politikkområdene.

Land etter land går nå bort fra en politikk med generelle virkemidler og snakker igjen om spesifikk industripolitikk. Det internasjonale pengefondet (IMF) skriver bl.a.:

It is not the state against the market; rather when the state takes the lead and is ambitious, not just facilitating or being meek, it can push the frontier³⁴.

IMF argumenterer for at «statens ledende hånd» trengs i like stor grad som «markedets usynlige hånd». Staten må sette ambisjonsnivået og så introdusere tilstrekkelige virkemidler som er stabile og langsiktige og i stand til å tilpasse seg løpende endringer i marked og samfunn. IMF argumenterer videre med at det må sikres høye investeringsrater, fornuftige prioriteringer av noen sektorer, evt. med statlige selskaper, og et sterkt fokus på eksportorientert konkurranse.

Dersom det prioriteres å bygge jernbane og veier m.m, er det prioriteringer som må ses opp mot egen industri. Alle valg er i praksis en prioritering der man velger noe framfor noe annet, slik som landvind framfor havvind eller landtransport framfor sjøtransport.

I kjølvannet av koronakrisen ser vi videre at EU bl.a. går inn og sikrer at nasjonale myndigheter skal ha mulighet til å ta kontroll over selskaper i vitale sektorer (teknologi, infrastruktur og forsvar) som trues av oppkjøp f.eks. fra Kina. Næringsnøytralitet er ikke lenger det dominerende tankesettet.

Samfunnsøkonomisk vil det være gunstig å ha lange verdikjeder der industrien er et ledd i å opprettholde lønnsomhet fra råvare til distribusjon. Å se på investering i industri løsrevet fra verdikjeden, som også gir verdi til både tømmerstokk, vannkraftverk og annen

---

³⁴ Cherif, R. and Hasanov, F. 2019. The return of the policy that shall not be named: Principles of industrial policy. IMF Working paper WP/19/74.

energiproduksjon, blir et altfor snevert grunnlag for samfunnet til å etablere en investeringsbeslutning for framtida.

6.1 Behov for kapital

Norge trenger større tilgang til risikokapital til oppstartsbedrifter, knoppskyting i eksisterende virksomhet og ikke minst kapital i den størrelsesorden som kreves for å bygge industrianlegg i stor målestokk.

Balansen mellom stat og marked er selvsagt alltid krevende. Staten skal ikke finansiere alt som markedet ikke finner penger til selv. Men mye tilsier at gode initiativ sliter med å få tilstrekkelig kapital til fornuftige prosjekter når lånebehovet blir stort. Norge, som tross alt er et begrenset marked og med stor ressursbruk på bygg, anlegg og petroleumssektoren, trenger sterke virkemidler for å sikre overgang til og styrking av annen industri. Industribygging er noe samfunnet må samles om og prioritere samtidig på mange områder.

Et velfungerende skattesystem skal sikre god inntekts- og formuesfordeling mellom folk og regioner. Det skal også sikre at kapitalen kanaliseres til produktiv virksomhet der Norge har særlige muligheter basert på fornybare ressurser fra hav, jord, skog og vannkraft. Dersom Norge skal unngå å bli en ren eksportør av energi, er det behov for omstillings- og oppstartskapital til ny industri. Skattesystemet er én måte å kanalisere penger til dette formålet på.

6.1.1 Et velfungerende skattesystem

Skattesystemet er avgjørende for hvor kapitalen havner og hvilke næringer som framstår som attraktive å investere i. En nasjonal industristrategi må derfor samkjøres med gode skatteregler for å sikre konkurransedyktige vilkår i et internasjonalt perspektiv slik at industriinvesteringer skjer i Norge, og for å sikre fornuftig fordeling av kapital nasjonalt.

I den globaliserte økonomien har andre lands skattesystem stor innvirkning på det norske. Tall fra OECD viser at i 2015 var selskapsskattenivået i Norge høyere enn i Sverige, men etter justeringene fra 2016 og framover er Norge på samme nivå som andre land, med en skattesats på overskudd på 22 prosent³⁵. Her er det prioritert å komme på nivå med landene rundt oss. Det er likevel viktig å understreke at selskapsskatten beregnes ut fra overskudd, og eiendoms- og formuesskatt beregnes uavhengig av overskudd. Å senke selskapsskatten fra 28 prosent i 2013 til 22 prosent i 2020 har gitt et provenyutap på om lag 15 milliarder kroner, dvs. 2,5 milliarder kroner per prosent skatten senkes³⁶. Det er ikke mulig å se at investeringene har økt i takt med senkningen.

I praksis har vi de siste fem årene sett en utvikling der skatten på overskudd er senket, mens skatter som er uavhengig av om hvorvidt bedrifter går med overskudd eller ikke, har økt. og de er i tillegg skjerpet for oppstartsselskaper. Menon skriver følgende:

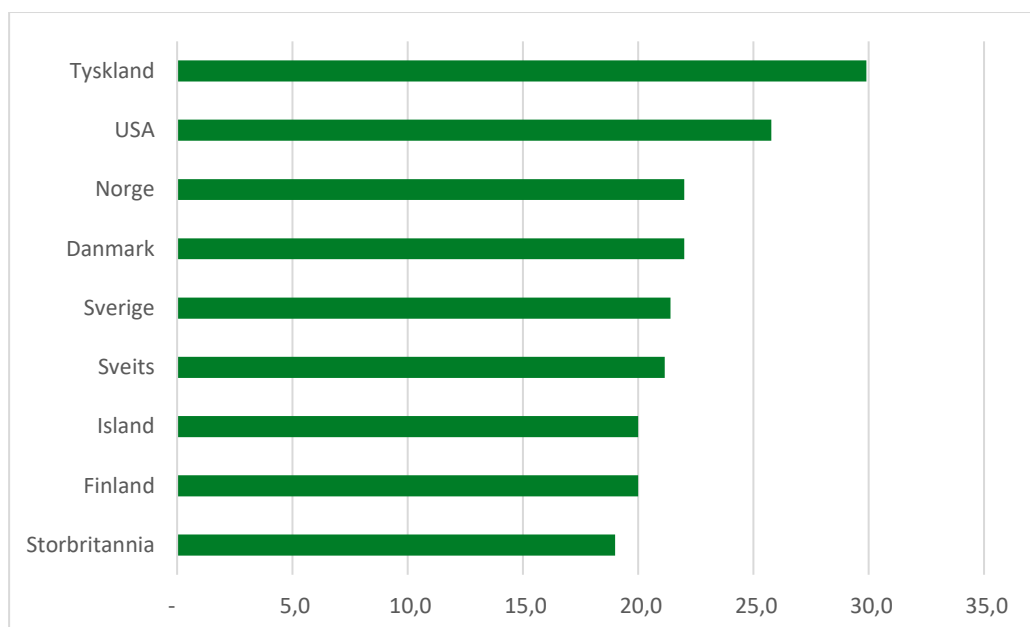
³⁵ <http://stats.oecd.org/Index.aspx?QueryId=58204>

³⁶ https://www.regjeringen.no/contentassets/4555aa40fc5247de9473e99a5452fd/arbnotat10_2017.pdf

En reduksjon i selskapskatten vil derfor mest sannsynlig øke den utenlandske eierandelen i norsk næringsliv, mens en tilsvarende reduksjon i utbytteskatten eller formuesskatten vil øke andelen av norsk personlig eierskap³⁷.

Utvalget som leverte NOU 2018:5 *Kapital i omstillingens tid – Næringslivets tilgang til kapital*, anbefalte da også å fjerne formuesskatten³⁸. Dette ser vi også i praksis; eierskapet i norsk industri og børsnotert virksomhet er fallende samtidig som omstilling og nyskaping er mangelfull. Formuesskatten er nylig skjerpet for nystiftede selskap ved at aksjene skal verdsettes til «aksjenes andel av selskapets skattemessige formuesverdi» framfor «summen av aksjenes pålydende og overkurs»³⁹. Dette vil øke provenyet med 350 millioner kroner påløpt i 2019.

Figur 6.1 Oversikt over selskapsbeskatning i noen land for 2020 (satser totalt inklusive regionale skatter). (OECD 2020⁴⁰)

Skattesystemet er en svært potent måte å flytte penger på, og som vi har sett, går norsk privat kapital i all hovedsak til eiendomssektoren. En viktig årsak til det er et svært gunstig skatteregime og markedssituasjon for investeringer her: rentefradrag, lave renter som øker husholdningenes låneevne, formuesskattens innretning og høy verdistigning på bolig over tid. Samtidig fremmer skattesystemet at husholdningene velger gjeld framfor sparing og investering. I vedlegg 3 har vi vist at skattepolitikk virker, og at en gunstig politikk trekker til

³⁷ <https://www.dn.no/skatt/analyseselskap-lavere-selskapskatt-gir-storre-effekt-enn-lavere-formuesskatt/1-1-5439825>

³⁸ <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2018-5/id2590735/?ch=9>

³⁹ <https://www.stortinget.no/globalassets/pdf/innstillinger/stortinget/2019-2020/inns-201920-0041.pdf>

⁴⁰ https://stats.oecd.org/index.aspx?DataSetCode=Table_III Lest 04.06.2020

seg investorer. Blant annet har store datafirma vurdert Norge som et økonomisk gunstig land å etablere maskinpark med stor lagringskapasitet.

Skatt på personlig, norsk eierskap er nominelt tidoblet etter skattereformen i 2006. Mens formuesskatt på arbeidende, næringsrelatert kapital utgjorde 2,2 milliarder kroner i 2005, samtidig som det ikke var utbytteskatt, har reell personlig beskatning av eierskap og investeringer i næringslivet økt til om lag 23,5 milliarder kroner i 2019. Av dette utgjør utbytteskatt om lag 15,5 milliarder kroner (Fasting, 2019). Dette er på nivå med tall fra NyAnalyse har vist. Deres beregner er på om lag 21 milliarder for 2019 (vedlegg 4).

Dette skyldes økning i formuesskatt på arbeidende kapital og innføring av utbytteskatt ved skattereformen av 2006 samt skjerpelser i utbytteskattesatsen i forbindelse med skattereformen av 2016 (Fasting, 2019).

Favoriseringen av eiendom i skattesystemet gir få incentiver for private investorer (og småsparere) til å plassere penger i aksjer og oppstartsbedrifter. Reglene for faste installasjoner, som maskiner, ved beregning av grunnlag for eiendomsskatt gir i dag ulik belastning av kommunal eiendomsskatt for produksjonsbedrifter og tjenestebedrifter. Eiendomsskatt på en produksjonsbedrift med stor innsatt kapital kan per sysselsatt bli svært høy i forhold til et konsulentselskap, advokatbyrå eller lignende.

Formues- og eiendomsskattens utforming er i dag krevende for oppstartsbedrifter, og i perioder der bedriften går med underskudd, fordi den belaster eieren personlig. Det innebærer at en bedrift kan gå med tap i flere år, men likevel måtte betale millionbeløp i skatt. Dette er også helt motsatt strategi av hvordan Norge har tenkt i oljesektoren. Her er det store fradrag og tilrettelegging for investering og leting (ref, kap 3), mens skatten er høy når inntektene kommer. Skal man etablere ny industri, må terskelen senkes for slik etablering. Og vi må styrke tiltakene for fradrag for oppstartsbedrifter.

Landet trenger et skattesystem som reduserer sårbarheten i økonomien hos husholdningene og som samtidig flytter kapital over mot investeringer, sparing, innovasjon og nye bedrifter.

Mulige tiltak:

- Gradvis erstatte rentefradraget (i husholdningene) og kompensere gjennom sparestimulerende tiltak og økt minstefradrag.
- Formuesskatten på arbeidende kapital bør senkes videre og på sikt fjernes gjennom å øke formuesrabatten.
- Redusere eiendomsskatt på produksjonsbedrifter. Et annet tiltak kan være å fritta oppstartsbedrifter for eiendomsskatt.⁴¹
- Avskrivningssatsene på 30 prosent for maskiner (saldogruppe D), innført under koronakrisen, bør beholdes som permanent ordning.

---

⁴¹ <https://www.civita.no/publikasjon/reform-av-innovasjonspolitikken>

6.1.2 Kapital til tidligfase (venturekapital)

En viktig barriere for utvikling av ny industri og nye produkter er knyttet til finansering fra innovasjon til mindre produksjon og tidlig fase av selskaper. Denne er vanskelig å skaffe i Norge for mindre bedrifter, som ikke har nok egenkapital eller tilgang til nasjonal eller internasjonal risikokapital. Ofte vil også bankene være usikre og ikke tørre å låne ut til slike prosjekter.

Da stilles det store krav til Innovasjon Norge, Investinor/Investinor Shelterwood og andre investeringselskaper og fond for at store nok beløp kan stilles til rådighet for utvikling av selskaper før private equity-fondene (PE) overtar eller Enova og andre kan trå til. Ofte dreier dette seg om etablerte bedrifter som har vist at de har lykket tidligere, men som trenger mer kapital for å realisere et pilotanlegg og senere et demonstrasjonsanlegg. Først da er det mulig å planlegge for en oppskalering til et større anlegg for industriell satsing, markedsføring og salg. Det er gode ordninger for forskning i Norge, men potten til eksempelvis Innovasjon Norge for å stimulere overgangen fra forskning til pilotproduksjon synes for lav, og kanskje er risikofrykten for høy.

Det er også mange produkter som aldri blir realisert, noen bedrifter går konkurs, og en del prosjekter går til utlandet fordi rammebetingelsene i Norge oppleves å være for dårlige. Vi har få venture-selskaper som opererer akkurat i denne nisjen mellom snart utviklet produkt og industriell produksjon. Riktignok har Investinor fått styrket sin rolle, og Innovasjon Norge sitter på både presåkorn og såkornmidler, men dette er også svært nødvendig da privat aktivitet rundt dette er liten i Norge. Tilgangen til kapital ventes også å bli noe svakere i etterkant av koronakrisen.

Den høye avkastningen i petroleumsbransjen og eiendomssektoren har også gjort at statlige investeringsfond, som Investinor, har fått samme krav til avkastning for sine investeringsprosjekter som avkastningen i eiendom og petroleum. Dersom man i stedet sammenligner med gjennomsnittlig avkastning på for eksempel Folketrygdfondet, vil flere investeringsprosjekter kunne bli vurdert som aktuelle. Folketrygdfondet har levert en gjennomsnittlig avkastning på drøyt 7 prosent årlig i perioden 1998–2019, mens de siste fem årene har den falt til 4 prosent årlig. Oljefondet har levert 6 prosent årlig avkastning siden 1998, men fratrukket inflasjon og forvaltningskostnader har avkastningen også her ligget på 4 prosent.

Mulige tiltak:

- Det er nødvendig med en gjennomgang av ordningene fra konsept til produksjon for i større grad å få videreført innovasjonsprosessen.
- Styrke ordningen der man i dag kan få fradrag i oppstartsbedrifter (nå 500 000). Den svenske ordningen gir for eksempel fradrag på inntil 1,3 millioner kroner for risikokapital investert i nye innovative selskaper.⁴² Dette er en god mulighet for å

---

⁴² <http://www.aftenbladet.no/meninger/debatt/Sverige-far-mest-risikokapital-i-Europa-pa-tide-med-en-skattereform-i-Norge-3912299.html>

få med flere mindre investorer, særlig dersom dette blir koblet med andre foreslåtte skatteendringer som er selvfinansierende.

- Styrke Investinors mandat til i større grad å gjelde langsiktig avkastning, slik at de kan være med å finansiere langsiktig i norske produksjonsbedrifter.
- Senke avkastningskravet til 4–6 prosent for offentlige fond.
- Tilføre større midler til Innovasjon Norge for å få startet pilotproduksjon.
- Videreutvikle tilgangen til venturekapital gjennom offentlige ordninger.
- Opprettholde sterkt redusert formuesverdi for aksjer i oppstartsselskaper og sikre gunstige opsjoner for ansatte.

6.1.3 Kapital til å skalere opp

Det finnes lite privat kapital i den størrelsesorden som kreves for å bygge industrianlegg i stor målestokk. Uten at kapital frambringes, som er villig til å virke langsiktig til en rimelig avkastning som industrien kan gi, er det vanskelig å se for seg tilstrekkelig nyetablering og videreutvikling. Samtidig ser vi at det i hovedsak er norske andelseide (samvirke-) og hel- eller deleide statsselskaper som har investert over 1 milliard i enkeltindustrielle kompleks i Norge de siste ti årene, når vi ser bort fra oljesektoren. Dette illustrerer utfordringen vi står overfor med å få fram nye aktører i storskala industri. Kapitalmangelen til større satsinger er med andre ord stor.

Mange regionale banker og sparebanker har ikke mulighet til å løfte investeringer over noen hundre millioner, og langt mindre i milliardklassen. Dette gjelder ikke minst i skogbrukssektoren, der det er store verdier i stående kubikkmasse, men liten tilgjengelig investeringskapital. Dette hindrer oppstart av industriell utvikling i stor skala. Samtidig er stående skogsverdi over tid avhengig av at det finnes et foredlingsapparat som etterspør produktet til en kostnadssvarende pris. Tilstrekkelig industriell kapasitet sikrer derfor langsiktighet i verdikjeden fra skog til sluttprodukt, som kan muliggjøre tilstrekkelig lønnsomhet i trelastsektoren.

Særlige koronatiltak er satt i gang i Østerrike som det går an å hente inspirasjon fra. Ordningen var opprinnelig på 1 milliard EUR, men pga. stor pågang fra østerrikske bedrifter ble ordningen utvidet til 7 milliarder EUR (visstnok søkte ca. 5000 selskap om støtte den første uken ordningen var tilgjengelig).

Kort fortalt er hensikten med ordningen å gi bedrifter midlertidige lettelser i sine investeringer slik at prosjekter igangsettes og ikke stopper opp pga. koronasituasjonen. Ordningen er en investeringsstøtte (ikke lån) på 7 prosent av prosjektinvesteringer på opptil 50 milliarder EUR per selskap for investeringer som skjer/igangsettes i tidsrommet 1. august 2020 til 28.februar 2021. Dersom investeringsprosjektene defineres som bærekraftige/grønne, kan de oppnå opptil 7 prosent ekstra støtte, altså 14 prosent tilsammen.

Mulige tiltak:

- Enovas industrisatsing kan utvides til å komme inn tidligere i prosessen og utvide industrimandatet. Ny industri innebærer bedre energibruk og lavere miljøutslipp, og

ofte fornybare produkter som f.eks. bioplast, biokull og bygningsløsninger med lavt klimafotavtrykk.

- Utvide mandat og finansiering av Nysnø og Investinor⁴³ slik at det også kan bidra til mer modne selskap og teknologi. Oppheve begrensning på investeringer i samarbeid med heleide offentlige selskap. Utvide mandatet til å kunne gå inn med mer enn 49 prosent av satsingen.
- La statlige selskap beholde større deler av overskuddet for å være med å stimulere industrielle initiativ.
- Større midler til markedsintroduksjon og industriell oppskalering.
- Styrkede ordninger for salg og markedsføring i utlandet.
- Særlige koronatilskudd etter østerriksk mønster.
- Etablering av en statlig industriell låneordning eller evt. statlig lånegaranti som kan gi eller garantere for konkurransedyktige lån til prosjekter med høy samfunnsmessig lønnsomhet. Dette vil være viktig, både innenfor og utenfor skogsektoren. Ikke minst fordi det generelt skjer lite investeringer i fastlandsindustrien, også i form av enkeltanlegg. En slik låne-/garantiordning kan da sammen med egenkapital gi grunnlag for tilskudd eksempelvis fra Enova (se under).

Lånegaranti for norsk fastlandsindustri

Koronapandemien har skapt en ny markedsbalanse for mange industribedrifter. Midlertidige fall i etterspørselen kan utvikle seg til varige fall i etterspørselen etter norskproduserte produkter og foredling av norske råvarer. Det finnes i dag rundt 40-50 større kraftforedlende industribedrifter i Norge som sammen med næringsmiddelindustrien bidrar med betydelig verdiskaping og viktige arbeidsplasser i distriktene. Samtidig er det ønskelig med kapital til nye bedrifter for generell omstilling og ekspansjon i øvrig industri. Vi trenger en samlet satsing på videreutvikling og nyskaping i norsk industri.

I første omgang bør det spikres **en målsetning om å øke investeringene betydelig, og da er 50 prosent et godt mål**, dvs. til om lag NOK 40 milliarder årlig 2021–2025 for å styrke den samlede verdiskapingen i fastlandsindustrien. Dette vil være en betydelig opptrapping og en viktig økning, men den vil ikke komme uten en målrettet satsing gjennom styrking av eksisterende virkemidler, samt innføring av nye.

Da kan en ny ordning for å styrke kapitaltilgangen til norsk industri og som samtidig senker terskelen for investeringer, gi både omstilling i industrien og samtidig oppnå de nasjonale målsetningene om reduserte miljø- og klimaavtrykk og økt verdiskaping i Fastlands-Norge.

Forslag til innretning av lånegarantiordningen:

- Staten stiller garantier for 50–75 prosent av det totale investeringsbehovet/lånevolumet. Det innebærer at staten stiller garantier for inntil ca. NOK 20 milliarder per år i perioden 2021–2025. Det må stilles krav til bankene om betingelser som avspeiler garantiordningen, og det

---

⁴³ <https://www.investinor.no/om-oss/selskapsvedtekter/>

må forventes at de stiller opp for norsk industri. Garantilånet har sikkerhet gjennom pant i det investerte anlegget.

- Resterende 25–50 prosent av finansieringen forutsettes dekket på vanlige kriterier, enten som egenkapital eller annen type finansiering. En markedsmessig vurdering av låneformålet sikres ved at eierne/bankene fortsatt bærer en betydelig del av risikoen i investeringene.
- En statlig garantiordning på NOK 20 milliarder per år vil ha en kostnad for staten tilsvarende et mulig tap på utlånsporteføljen i ordningen. Tapet antas å bli minimalt med den sikkerhet som stilles.
- Ordningen må være enkel og praktisk slik at den kan fungere som et raskt stimuli for nødvendige investeringer. Ordningen kan administreres gjennom allerede etablerte kompetente finansinstitusjoner.

Lignende ordninger er etablert i andre europeiske land. I Østerrike der Norske Skog ASA har industrianlegg, er det en ordning med statsgaranti til bankene med formål om å øke utlån til industri. Norske Skog ASA har gjennom ordningen lånt 54 milliarder EUR av en investering på 72 milliarder EUR til et større forbrenningsanlegg. Lånet med statsgaranti utgjør dermed 75 prosent av investeringen. Dette prosjektet er i gang og planlagt slutført i første halvår 2022.

6.2 Forskning og utvikling som virkemidler

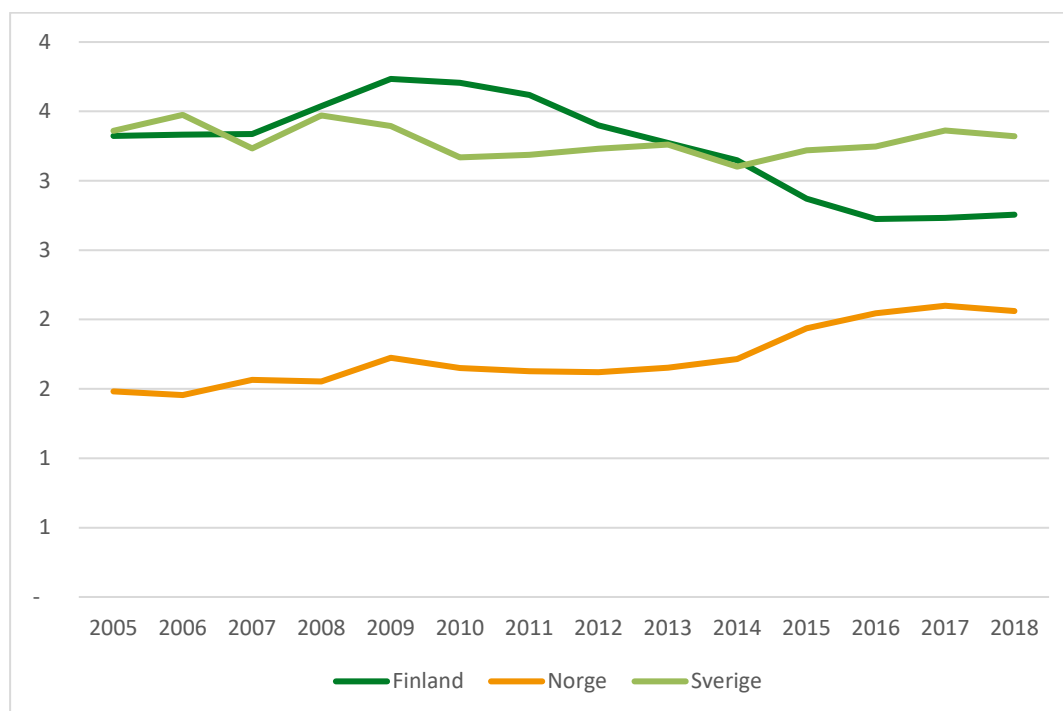
Forskning og utvikling, entreprenørskap og patentering legger grunnlaget for økonomisk utvikling framover. I omstillingen Norge nå skal inn i, er økt satsing på industriell innovasjon helt avgjørende. Norge har bygd sin velstand på en politisk ressursøkonomi der regulering av lange råvarekjeder basert på våre naturgitte forutsetninger jord, skog, fisk, vannkraft, petroleum og dypvannshavner, kombinert med maritime næringer, er helt avgjørende. Omstillingen vil kreve at vi oppskalerer våre forskningsprosesser og gjør produktene mer verdifulle. Først og fremst må vi videreutvikle våre lange verdikjeder.

Forskjellen mellom råvarekostnader på Borregaard, der stokken utgjør om lag 12 prosent av kostnadene, og Tofte, der tømmeret utgjorde 70 prosent, er talende for verdiskaping bygd på avansert kjemi eller mer tradisjonelle prosesser. Begge deler kan lønne seg, men det første krever langt mer forskning enn det siste.

I utredningen om framtidig kompetansebehov vises det til at *Kompetansepolitikken skal bidra til innovasjon, produktivitet og konkurransekraft i arbeidslivet, velferd og fordeling i samfunnet, og utvikling og mestring for den enkelte* (NOU 2019:2).

Norge har som mål at innen 2030 skal 3 prosent av BNP gå til forskning og utvikling, hvorav det offentlige skal bidra med 1 prosent. Tall fra OECD viser at Norge kommer dårligst ut av landene i Norden når det gjelder satsing på nettopp forskning og utvikling. I 2018 brukte Norge kun 2,1 prosent av BNP på forskning. Til sammenligning bruker Sverige 3,3 prosent.

Figur 6.2 Andel av BNP brukt på FoU i Norge, Sverige og Finland. (OECD, 2020)

Virkemidlene for forskning i Norge virker å være gode. Ikke minst fungerer Skattefunnordningen godt. Den er målrettet og gir store ringvirkninger, og er beregnet til å gi staten et provenyrtap på 4–5 milliarder kroner årlig i skatteinntekter. Ordningen har blitt Norges største skatteordning for innovasjon.⁴⁴ Utfordringen er likevel at den i all hovedsak bare virker for etablerte bedrifter.

Norges forskningsråds bevilgning på 4 milliarder kroner over statsbudsjettet gir også gode stimuli til næringsrettet forskning. Penger til forskning og utvikling gir god avkastning hvis de er riktig brukt, men det er likevel ikke tilstrekkelig. Hele innovasjonsprosessen må fungere godt fra laboratoriet til pilotanlegg, via demonstrasjonsanlegg og til industriell skala.

6.3 Markedsutvikling og bærekraftige investeringer

Det er en del initiativ i det norske markedet for foredling av skog i retning av å etablere en industri som svarer på myndighetenes krav om klimavennlig energiproduksjon, bruk av klimavennlige reduksjonsmaterialer i prosessindustrien og klimavennlig fornybart materiale i nye produkter. Utfordringene er mange både med hensyn til regelverk, tilgang på kapital og størrelse på markedet. Det er også utfordringer knyttet til overganger fra idé til produkt, som forsøkes begrenset gjennom å prøve ut forskjellige løsninger uten at enkeltvirksomheter må ta for stor risiko alene.

En forutsetning for å reise kapital er at industriaktørene stoler på det rammeverket som politikerne forvalter i spennet mellom nasjonal politikk og internasjonale avtaler. Det betyr at

⁴⁴ <https://www.dn.no/teknologi/-kontrollen-er-bedre-na/2-1-280301>

industristrategien må samkjøres med et forutsigbart skatte- og avgiftssystem og en langsiktig energistrategi. Med tanke på det langsiktige råvareprisfallet (herunder energi) vil det sannsynligvis være lurt å innarbeide energistrategien i en overordnet industristrategi.

Noen prinsipper:

- Industripolitikken må ha en helhetlig tilnærming.
- Regelverket må utformes slik at industriell satsing har tilstrekkelig påregnelighet.
- Satse på knoppskyting fra eksisterende miljøer og dagens fungerende sektorer og kompetanse- og forskningsmiljøer.
- Samferdsels- og infrastrukturinvesteringene må i større grad fremme norsk verdiskaping.

Endringene må skje i samråd med egen industri og innenfor deres tilpasningsevne og mulighet for langsiktig industriell utvikling. Det betyr ikke at regelverket skal være minst mulig eller at industrien ikke skal bli presset og stimulert til å minske sitt miljøavtrykk. Det er den ikke tjent med, men samfunnet kan heller ikke leve med at industrien mister tillit til reguleringsregimet og styringssystemets rasjonalitet.

Norge skal, som andre industriland, revitalisere industrien i tida framover. Men Norge har en særlig utfordring i omstillingen fra fossil sektor over til en produksjon basert på fornybar energi. Det må derfor utvikles nye energiløsninger basert på sol, havvind, termisk energi og ikke minst hydrogen fra naturgass med karbonlagring. Samtidig skal et system som skal håndtere strøm mellom lokalproduksjon og strømmettet (smart grid) bygges ut, og dette systemet skal ha høy leveringssikkerhet og være beskyttet mot hacking og digital sabotasje.

Det betyr at det oppstår et stort behov for industriprodukter, både for å lage infrastrukturen til fornybar energi og ikke minst for å utvikle industrien bak nye energikilder. Innenfor transport vil vi se behov for el-ferger, hydrogen til store og små biler, energistasjoner og biodrivstoff brukt blant annet til luftfart.

Samtidig er biokull et produkt som kan bidra til å gjøre norsk prosessindustri klimanøytral, der de allerede har en fordel med bruk av fornybar vannkraft.

Mange gode industriideer krever også at staten etterspør produktene som utvikles, særlig i en oppstartsfasen der man har passert utviklingen fra forskning til produktkonsept via pilot- og demoanlegg og til industriell oppskalering. Biodrivstoff er et eksempel på et produkt der industri og stat kan jobbe i fellesskap med å utvikle en produksjonslinje: Staten stiller krav til innblanding i for eksempel flydrivstoff når egne produksjonslinjer står klare, slik at det finnes et marked for produksjonen å ekspandere fra.

Det er liten langsiktig gevinst dersom nye miljøkrav fører til import av produkter i dag som egen industri kunne utviklet i morgen. Uten et økonomisk grunnlag for kontinuerlig omstilling vil vi over tid bli hengende fast i gammel, utdatert teknologi.

Å utvikle gjenkjøpsavtaler der staten gjør store innkjøp i utlandet er også et effektivt redskap for å utvikle og sikre et marked for norsk industri.

Mulige tiltak for generell industriutvikling:

- Staten må kombinere forskning og industriutvikling, samt utforme lover og regler slik at krav til omstilling til fornybar energi i industri og transport kobles opp mot egen industris leveringsevne.
- Staten må tilrettelegge regelverk etter leveransemulighet for industrien, og det må omstillingsmidler og effektive forskningsprogrammer til.
- Legge til rette for gjenkjøpsavtaler ved store kjøp fra utlandet.
- En nasjonal automatiseringsstrategi bør utvikles på linje med Tysklands Industrie 4.0 eller USAs «Advanced Manufacturing». Kongsberg Gruppen har tatt initiativ til «toppindustrisenter» nettopp knyttet til robotteknologi (se egen utdyping), og på Sørlandet er det et regionalt senter med betegnelsen «Future robotics».
- Verkstedklyngen på Vestlandet bør få et senter for omstilling i sitt område for å lette overgangen til fornybar energi og til nye transportløsninger på sjø, og for å fremme bruk av norske produkter også i framtidens energi og transport, herunder biomasseprodukter fra norsk skogbruk.
- CO2-kompensasjon: sikre en robust videreføring av CO2-kompensasjon i tråd med EUs regelverk, og sikre at Norge anses som en del av det nordiske kraftmarkedet.
- Energimarked: iverksette tiltak som styrker norsk industriell konkurransekraft, som blant annet medfører stans i ytterligere bygging av utenlandskabler uten at konsekvensene for industrien er nærmere kartlagt.
- Nettariffer: Stanse Statnett fra å gjennomføre de foreslåtte kraftige økningene i nettariiffene, som vil påføre industrien store kostnadsøkninger som ikke kan videreføres til kunder i eksportmarkedene.

Mulige tiltak for skogbasert industri:

- Stimulere til utvikling og økt bruk av sagtømmer, limtre og massivtre i bygg og andre konstruksjoner, noe som også gir økt tilgang til massevirke og biprodukter fra tremekanisk industri. Bl.a. gjennom å stille krav til klimaavtrykk i offentlige anbudprosesser og gjennom tekniske byggeforskrifter.
- Bruke offentlige innkjøp, herunder Statsbygg, for å styrke etterspørselen.
- Optimalisere tømmerflyten med tanke på norsk industris behov gjennom målrettede investeringer i vei og tømmerterminaler.
- Bidra til at granflis i størst mulig grad anvendes til høyverdige produkter.
- Legge til rette for produksjon av biokull i Norge.

Figur 6.3 *Forskjellige deler av industrien har ulike behov for politisk rammeverk. (sammenstilling AgriAnalyse)*

Hovedfokus	Eks. selskap	Tiltak
Energipris	Elkem	Begrense antall utenlandskabler, lange kontrakter
Innovasjonsprosessen	Borregaard	Virkemidler for oppskalering og markedsintroduksjon
Klimaregulering	Arbaflame, Elkem	Legge til rette for biokull som klimatiltak
Automatisering	Kongsberg	Toppindustrisenter
Kapitaltilgang	Treklyngen	Industrifond
Skatteregulering Formue, eiendom	Treklyngen	Beskytte arbeidende kapital, utsette skatt

6.4 Konklusjon

Skal vi sikre framtidens velferd i et samfunn der vi blir flere eldre og inntektene fra olja reduseres kraftig, må vi skape grunnlaget for den velferden i dag. Moderne industri er nødvendig for denne verdiskapingen og sysselsettingen.

Dette krever en bred industripolitikk der industriens rolle i verdiskaping og samfunnsliv forstås, og hvor virkemidler for nasjonal produksjon og eierskap utvikles. Det gjelder også de nødvendige avveiningene som kreves for å sikre kapitaltilgang og langsiktig eierskap til norsk industri. Norges fordel som kraftleverandør av ren kraft til en ren industri vil fortsatt være et stort aktivum i det 21. århundre, dersom vi forvalter et langsiktig konkurransedyktig industrikraftregime rettet inn mot eget forbruk og videreforedling av kraft.

Norge ligger særlig godt an i internasjonal industriell sammenheng. For industri generelt er isfrie havner, kort vei til viktige markeder, nok og billig energi og stort overskudd av fornybar kraft viktige konkurransefordeler. Den norske krona har også falt kraftig og ser ikke ut til å løfte seg med det første, slik at det å ha egen valuta er en norsk fordel.

Det kan likevel se ut som det er noen lyspunkter nå. Et eksempel på det er diskusjonen om å bygge en større batterifabrikk på Sørlandet i regi av Bjørn Rune Gjelsten, Agder Energi mfl.: «Vi mener Norge har alle forutsetninger for å lykkes. Vi har verdensledende prosessindustri, vi har aluminium, svovel og nikkel, Agder har kraftoverskudd og vi er allerede en viktig leverandør til deler av europeisk bilindustri», har konsernsjef Steffen Syvertsen i Agder Energi uttalt til DN.

Mye av annen nasjonal kapital i Norge er knyttet opp mot oljesektoren og ikke minst eiendom. Begge deler skyldes gunstige skatteregler. I tillegg har Norge hatt en innvandring

som i perioden 2008–2014 plasserte oss på «Europatoppen» og har bidratt til høy etterspørsel og stor avkastning på kapital i eiendom (Smedshaug, 2018). Vi trenger å tilpasse skattesystemet til investering og produksjon, og ikke eiendom og gjeld. Arbeidende kapital må skjermes, høy skatt uten inntekt bør unngås, og rentefradraget i husholdningene bør erstattes av investerings- og sparestimulerende tiltak.

Staten må erkjenne markedssvikten som ligger i dagens økonomi og som hindrer nødvendig industrisatsing. Derfor må den også videreutvikle støtteordninger for industrielle investeringer og pilot- og demoanlegg som springer ut av forskning og innovasjon i bedriftene. Andre viktige faktorer er samkjøringen av miljø- og klimaregelverk, samt å sikre et påregnelig skatte- og avgiftssystem, og bruke statens etterspørsel til industriutvikling. Biodrivstoffavgiften fra 2008 gjorde eksempelvis stor skade.

Skogindustrien har særlige muligheter i dag med et norsk tømmeroverskudd på drøye tre millioner kubikk. Målet må være å foredle et volum tilsvarende årlig hogst. Gjennom forbedring av infrastruktur knyttet til salg av tømmer gjennom utbygging av kaier og tømmerterminaler for vei og bane, har også kostnadene i omsetning av tømmer sunket. Tilgang til tømmer fra hele Norge er økt ved at tømmer kan leveres på kjøp direkte til fabrikker ved kysten i både Norge og utlandet. Kanskje er Norge det landet i verden der det ligger best til rette for investeringer i skogindustri og bioraffineri for tiden, med virkesoverskudd, tilgang på ren energi, svak valuta og en effektiv sjønær infrastruktur, med bedrifter på kaikanten.

En skogindustriell satsing krever kapitaltilgang. Tilgang til lånekapital gjennom et industrifond som kan gi lån til gode vilkår, vil øke mulighetene for investeringer. Basert på denne finansieringen må Enova kunne gi tilskudd til prosjekt slik at de blir fullfinansiert. Da kan det være mulig å bygge opp for eksempel et moderne bioraffineri også i kombinasjon med statlig eierskap.

Bruk av kapitalvirkemidler for innovative trebygg, som massivtre, må fremmes i et norsk marked med store muligheter for moderne trebygg. Dette er et voksende marked som bør dekkes gjennom egen industri og ikke bidra til å svekke handelsbalansen ytterligere.

Framtidas industri vil gi mindre utslipp og bli mer energieffektiv enn fortidas. Ingen bygger ny industri i dag uten å tenke på hvordan energi skal spares og effektiviteten i produksjonen økes. Derfor er industripolitikk også miljøpolitikk – gjennom smart industribygging blir Norge både rikere og renere.

Litteratur

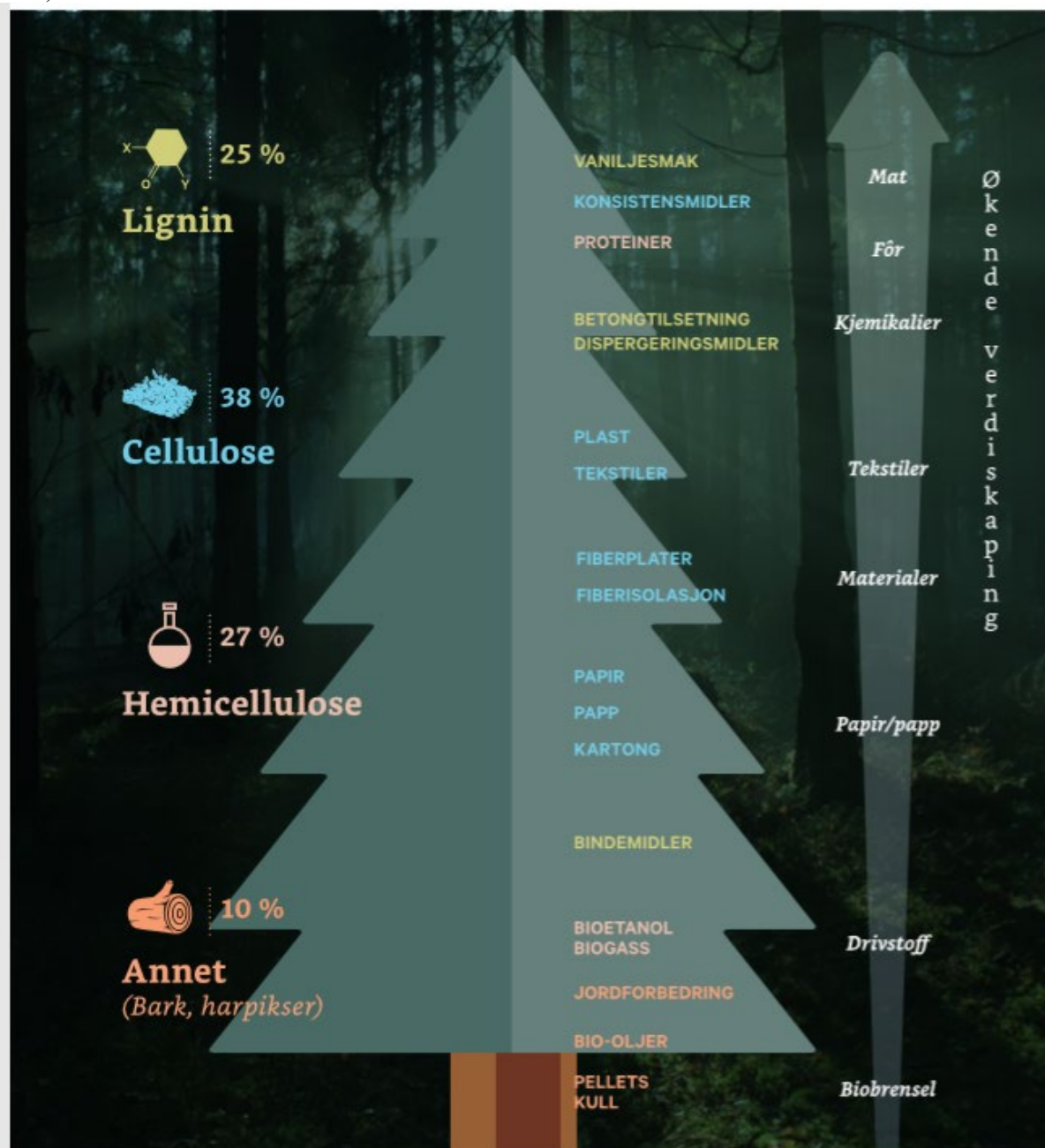
- Almås, K.A., & Aursand, M. (2019): *Biobaserte verdikjeder*. SINTEF Rapport 63T Åpen.
- Deloitte (2019). *Områdegjennomgang av det næringsrettede virkemiddelapparatet*. Helhetlig anbefaling om innretning og organisering av det næringsrettede virkemiddelapparatet. Oslo.
- Det tekniske beregningsutvalg 2020 (2020): *Grunnlaget for inntektsoppgjørene 2020 Foreløpig hovedrapport fra Det tekniske beregningsutvalget for inntektsoppgjørene*. Oslo, 17. februar 2020.
- EU-kommisjonen (2010): *Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of Regions. An Integrated Industrial Policy for the Globalisation Era Putting Competitiveness and Sustainability at Centre Stage*. (COM (2010), 614 Final).
- FAO, (2019): *Global Forest Products 2018, Facts and figures*. FAO.
- Fasting, Mathilde (2018): *Hva er skatt?* Civita. Oslo.
- Fasting, Mathilde (2019): *Skatt og samfunnsbidrag*, Civita-rapport. Oslo.
- Hatling, M., Vik, L.H. & Sandberg, E. (2018): *Gull i grønne skoger? Analyse av bioøkonomi Innlandet 2050*. SINTEF Rapport 2018: 01161. Åpen.
- Hilmersen, T. (2019): *Slik timer du markedet. 50 signaler som har vist seg å fungere*. Hegnar Media.
- Hillestad, M.E (2017): *Bioøkonomien – strategier i USA og EU*. AgriAnalyse Rapport 4–2017. Oslo.
- Hillestad, M.E & Smedshaug, C. A. (2018): *Rikere og renere – ny industri for velferdsstaten*. AgriAnalyse Rapport 3–2018. Oslo.
- International Monetary Fund 2019. Norway's Economic Outlook in Seven Charts. <https://www.imf.org/en/News/Articles/2019/06/11/na061019-norways-strong-momentum-the-ideal-time-to-address-long-term-challenges>
- Johnsen, P.,F.,F., Grimsby, G. & Lind, L.H. (2019): *Verdiskapingsanalyse for de aktive eierskapsfondene i Norge 2019. Såkorn, Venture og Buyout*. Menon Rapport 100/2019.
- Norges Skogeierforbund (1988): *Under kroners tak*. Norges Skogeierforbund 75 års jubileum.
- Meld. St. 27 (2016-2017): *Industrien – grønnere, smartere og mer nyskapende*. Nærings- og fiskeridepartementet. Oslo.
- NOU 2020:8 (2020): *Grunnlaget for inntektsoppgjørene 2020*. Det tekniske beregningsutvalg for inntektsoppgjørene. Foreløpig rapport. Arbeids- og sosialdepartementet.
- NOU 2020:2 (2020): *Fremtidige kompetansebehov III – Læring og kompetanse i alle ledd*. Kunnskapsdepartementet. Oslo.
- NOU 2019:2 (2020): *Fremtidige kompetansebehov II – Utfordringer for kompetansepolitikken*. Kunnskapsdepartementet. Oslo.
- NOU 2018:17 (2018): *Klimarisiko og norsk økonomi*. Finansdepartementet. Oslo.
- NOU 2018:5 (2018): *Kapital i omstillingens tid – Næringslivets tilgang til kapital*. Nærings- og fiskeridepartementet. Oslo.
- NOU 2005: 4 (2005): *Industrien mot 2020 – kunnskap i fokus*. Nærings- og fiskeridepartementet
- NOU 2003: 13 (2013): *Konkurransesevne, lønnsdannelse og kronekurs*. Finansdepartementet
- Meld.St.27 (2016-2017): *Industrien – grønnere, smartere og mer nyskapende*. Nærings- og fiskeridepartementet. Oslo.
- Meld. St. 22 (2019-2020): *Finansmarkedsmeldingen 2020*. Finansdepartementet. Oslo.
- Mork, Knut Anton (2020): *Oljeeventyret som kom og gikk*. Spartacus. Oslo.
- OECD 2019 (2019): *Governance of Science and Technology Policies*. OECD Science, Technology and Industry Papers, October 2019 No. 84.
- OECD (2018): *The Role and Design of Net Wealth Taxes in the OECD*. OECD Tax Policy Studies, No. 26. OECD Publishing. Paris.
- Prosess21 (2020): *Biobasert prosessindustri*. Rapport fra Prosess 21 ekspertgruppe mai 2020. Oslo.

- Samfunnsøkonomisk analyse (2020): *Verdiskapingspotensial i nye anvendelser av massevirke og sidestrømmer*. Rapport 33–2019. Oslo.
- Smedshaug, Chr. A. 2018. *Gjeld. Hvordan Vesten lurte seg selv*. Kolofon, Oslo.
- Søgaard, G. Allen, M., Astrup, R., Belbo, H., Bergseng, E., Blom, Haavardsholm, H., Bright, R., Dalsgaard, L., Fernandez, C., Gjerde, A., Granhus, I., Hanssen, A., Holt, K., Kjønås, O., Nygaard, J., Holm, P., Stokland, J., Sætersdal, M. (2019): *Effekten av planting av skog på nye arealer. Betydning for klima, miljø og næring*. NIBIO Rapport, vol. 5, nr. 3, 2019.
- Torvanger, A., Alnes, K., Berg, A. & Margienan, I. (2019): *Håndtering av klimarisiko i finanssektoren*. Powerpoint, NMBU 2020; Cicero Rapport 2019:15.
- Verdensbanken (2020): *World Economic Outlook, Norway 2020*.
- Vinje, V. og Sundhaugen, M. 2020. SMB-bedrifter og formuesskatt. Empiri og statistikk om formuesskatt og kapitaltilgang for smb-bedrifter. Rapport NyAnalyse, Oslo.

Vedlegg 1.

Anvendelsesområder for gran i treforedling (kilde: Veikart for treforedlingsindustrien, Norsk Industri 2015).

Figur 2 viser sammensetningen av et norsk grantrø og hvilke produkter som kan lages basert på dette råstoffet. Til høyre i figuren vises hvor på verdiskapingskalaen ulike produktgrupper ligger.

Vedlegg 2.

Oversikt over norsk treforedling inkludert plassering (kilde: Veikart for treforedlingsindustrien, Norsk Industri 2015).

3.3 TREFOREDLINGSBEDRIFTER I NORGE

Det er 12 produksjonssteder i treforedlingsindustrien i Norge. Disse er plassert på Sør-Østlandet og i Trøndelag, gjerne som en hjørnesteinsbedrift. Dette skaper positive ringvirkninger i lokalsamfunnene.

Bedrift	Hovedprodukter	Omsetning, 2015, millioner kroner
Borregaard AS	Spesialcellulose, lignin, vanillin, kjemikalier og 2. generasjons bioetanol	3 032
Hellefoss Paper AS	Treholdig bokpapir	188
Hunton Fiber AS	Fiberplater og trefiberisolasjon	381
Huntonit AS	Fiberplater	459
MM Karton FollaCell	Kjemisk forbehandlet mekanisk masse	430
Nordic Paper AS	Greaseproof-papir til matlaging	601
Norske Skog Saugbrugs AS	Magasinpapir, biogass, MFC, fiberplater	2 026
Norske Skog Skogn AS	Avispapir, biogass	1 748
Ranheim Paper & Board	Emballasje basert på returpapir (bølgepappesker)	1 021
Rygene-Smith & Thommesen	Mekanisk tremasse	107
Vajda-Papir Scandinavia	Husholdningspapir	304
Vafos Pulp	Ubleket slipmasse	56

Vedlegg 3

Skatter og avgifter har effekt på hvor kapitaleierne velger å investere.

Norge har gunstige strømpriser for næringslivet. Blant annet har regjeringen i revidert nasjonalbudsjett for 2020 forlenget avgiftslettelse på strøm til kraftkrevende industri, som datavirksomheter. I revidert statsbudsjett 2020 snur regjeringen nok en gang, og gir datasentre som driver med kryptovaluta, billigere strøm. Det har gjort det attraktivt for datafirmaer å etablere seg i Norge. For eksempel planlegger Google å etablere et datasenter i Skien i Vestfold og Telemark.

Google har kjøpt en 2000 mål stor tomt nord for Skien sentrum. Der planlegger datagiganten å etablere et datasenter som vil være det største de har så langt i Norden. Datasentre kan være god distriktspolitikk, som kan bidra til verdiskaping og arbeidsplasser. Dette kan bli et nytt industrieventyr utenfor byene, dersom myndighetene ser mulighetene som ligger i å få bygd nasjonale datalagringsentre. Skageraknett vil levere strøm til Googles nye dataanlegg i Skien dersom anlegget blir noe av.

En stadig større del av vår hverdag blir digitalisert, og mye blir lagret «i skyen». Denne skyen er i praksis store og små datasentre eller datalagre som bygges rundt omkring i verden. Datasentre er blant annet avhengig av tilstrekkelig og sikker strømforsyning. Flere av de store selskapene som for eksempel Apple, Facebook og Google anser Norden som et attraktivt sted å etablere store datasentre. Det er allerede etablert sentre i Danmark, Finland og Sverige. Det arbeides nå aktivt med å få et eller flere slike sentre etablert i Norge hvor vi har både «grønn» kraft og sikker strømforsyning.

Statkraft og Løvenskiold Fossum samarbeider om å etablere et datasenter i nærheten av eksisterende Rød transformatorstasjon nord for Skien sentrum. Dette er et sterkt knutepunkt i både sentral- og regionalnettet på Østlandet. Nye nettanlegg vil kunne forsyne et strømuttak på inntil 500 mw. I tillegg til de to omtalte nye transformatorstasjonene dekker konsesjonen også inntil seks nye ledninger fram til disse transformatorstasjonene, samt oppgradering av en av dagens ledninger i området. De nye ledningene vil være korte tilførselsledninger fra eksisterende nettanlegg i nærheten. Dette tilsvarer mer enn samlet strømuttak for all industri i Grenland i dag.

Bygging av nye ledninger og transformatorstasjoner vil ikke gjennomføres før det er vedtatt at det skal bygges et datasenter på Rød. Tidspunktet for etablering av datasenter og tilhørende nettanlegg er derfor usikkert.

<https://www.nrk.no/vestfoldogtelemark/googles-planar-for-datasenter-bekymrar-1.15058252> Lest 25.06.2020)

Vedlegg 4. Utviklingen i formue- og utbytteskatt fra Ny Analyse:

Skattebidraget fra SMB-segmentet og personer med moderat kapitalbeholdning

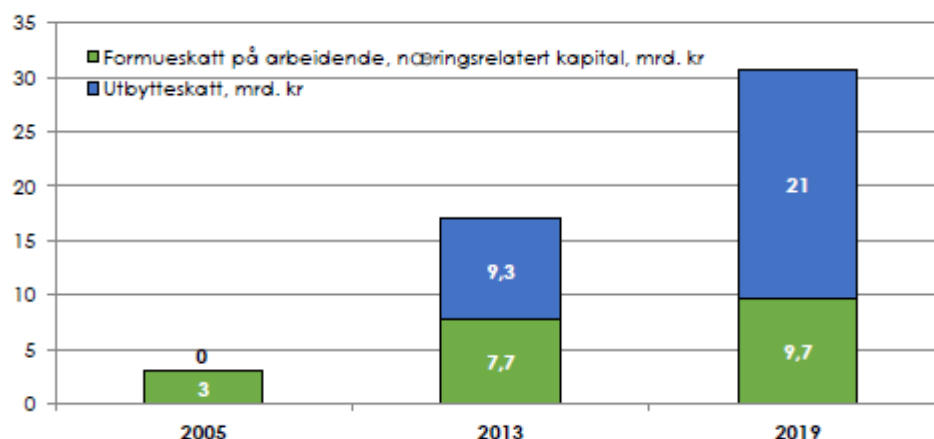
Den samlede private beskatningen av investeringer og eierskap av næringsvirksomhet har økt betydelig de siste 15 år. Før skattereformen av 2006 var samlet kapitalskatt på overskudd i næringsvirksomhet 28 prosent og det var ingen utbytteskatt. Formuesskatt på arbeidende kapital utgjorde om lag 3 mrd. 2019-kroner.

Bondevik 2-regjeringen fikk utredet dette og foreslo innføring av en utbytteskatt, og denne ble vedtatt med et forventet proveny på 3,5 mrd. nominelle kroner i 2006. Stoltenberg II-regjeringen mer enn doblet formuesskatten på arbeidende kapital ved regelendringer og den utgjorde 7,7 mrd. 2019-kroner i 2013. Utbytteskatten var samtidig steget til om lag 9,3 mrd. 2019-kroner, som gav en samlet personlig eierbasert beskatning av næringsvirksomhet på 17 mrd. 2019-kroner i 2013.

I 2019 utgjorde den samlede personlige eierbeskatningen av næringsvirksomhet over 30 mrd. 2019-kroner, med om lag to tredjedeler ved utbytteskatt (estimert til ca. 21 mrd. kroner, inklusiv om lag 5 mrd. kroner i oppjustert beskatning på aksjeavkastning) og om lag en tredjedel ved formuesskatt på arbeidende kapital.

Det foreligger ikke oppdaterte anslag over utbytteskatten for 2020, men legges 2019-nivået til grunn, utgjør den samlede personlige eierbeskatningen av næringsvirksomhet om lag 29 mrd. kroner i 2020.

Figur 8: Formuesskatt på arbeidende kapital og estimat på utbytteskatt. 2005, 2013 og 2019. Inflasjonsjustert, milliarder 2019-kroner

Kilde: NyAnalyse, basert på tallgrunnlag fra Finansdepartementet

Utgivelser 2020

Rapport 1–2020: Korn og konjunktur 2020

Rapport 2–2020: Norsk honningsektor –Utvikling og framtidsplaner blant norske birøktere

Rapport 3–2020: Færre og større melkebruk –Hva skjer med seterdrifta?

Rapport 4–2020: Fjørfenæringen i Norge – Husdyrholdets vekstnæring

Rapport 5–2020: Økt karbonbinding ved bruk av fangvekster på kornarealet

Rapport 6–2020: Landbrukets Økoløft 2015–2019. Evaluering og mulige veier videre.

Rapport 7–2020: Klima, miljø og jordbruk – Hva gjør EU?

Rapport 8–2020: Økosystemtjenester og fellesgoder – to sider av samme sak?

Rapport 9–2020: Skal norsk husdyrproduksjon erstattes av importerte varer?

Hollendergata 5.
Pb. 9347 Grønland
N-0135 OSLO
E-post: post@agrianalyse.no
Web: <http://www.agrianalyse.no>

ISSN 1894-1192

